

Örebro universitet
Juristprogrammet
Examensuppsats, 30 hp.
HT 2009

”Ännu går plogen i svartan jord och än gå svin på ollonskog”?

Är 1734 års lag obsolet?

Författare: Benjamin O. J. Boman
Handledare: Anders Lagerstedt

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattning	5
Förkortningar.....	6
1. Inledning.....	7
1. 1. Bakgrund	7
1. 2. Syfte och frågeställning	7
1. 3. Metod, material och avgränsningar	8
2. Inledande begrepp	9
2. 1. Obsolescens	9
2. 2. Om bötesbelopp i daler.....	11
2. 3. Om skiften	12
3. Byggningsbalken.....	12
3. 1. Inledning, samt särskilt om 4, 8, 13, 14 och 27 kap.	12
3. 2. Andra kapitlet: om byggande på tomter	15
3. 3. Tredje kapitlet: om ödesbyar	21
3. 4. Nionde kapitlet: om gärdsgårdar, grindar och skadegörelse åsamkad av fä.....	23
3. 5. Tionde kapitlet: om husbehovsnyttjande av samägda resurser	26
3. 6. Elfte kapitlet: om bete, vallning av betesdjur och ringning av svin	28
3. 7. Tolfte kapitlet: om svin i ollonskog m.m.	34
3. 8. Sextonde kapitlet: om allmänningar	37
3. 9. Nittonde kapitlet: om ”avgärda bys rätt”	39
3. 10. Tjugoförsta kapitlet: om bin	40
3. 11. Tjugooandra kapitlet: om att fä skadar fä, m.m.....	44
3. 12. Tjugosjätte kapitlet: om prästgårdar och tiondebodar	48
4. Handelsbalken	50
4. 1. Inledning.....	50
4. 2. Första kapitlet: om stadens vräkare	51
4. 3. Tredje kapitlet: om burskap	52
4. 4. Tionde kapitlet: om pantrealisation, återpantsättning och personell borgen	59
4. 5. Artonde kapitlet: om uppdragstagares förhinder och sysslomannadödsbons ansvar ...	64
5. Analys.....	67
5. 1. Hur analysen skall företas.....	67
5. 2. Vad som skall anses vara obsolet	67

5. 3. Stadganden om att bygga och bo	68
5. 4. Stadganden om nyttjande av naturens resurser m.m.	70
5. 5. Stadganden om svin, bin och övriga fän.....	72
5. 5. 1. Människors ageranden	72
5. 5. 2. Fäs ageranden.....	83
5. 6. Stadganden om stadens borgare och vräkare, samt om personell borgen	88
5. 7. Stadganden om pant.....	91
5. 8. Stadganden om sysslomän.....	93
5. 9. Sammanfattning.....	94
6. Källförteckning.....	95
6. 1. Kommenterad eller okommenterad lagtext	95
6. 2. Uppslagsverk	95
6. 3. Propositioner.....	96
6. 4. Statens offentliga utredningar.....	97
6. 5. Departementsserien	97
6. 6. Tingsrätterna	97
6. 7. Hovrätterna	97
6. 8. Högsta domstolen	97
6. 9. Länsrätterna	98
6. 10. Kammarrätterna	99
6. 11. Regeringsrätten	99
6. 12. Svensk juristtidning	99
6. 13. Riksdagen	99
6. 14. Regeringen.....	100
6. 15. Länsstyrelserna	100
6. 16. Övriga myndighetsbeslut, myndighetsskrivelser och offentliga handlingar	100
6. 17. Litteratur	101
6. 18. Webbplatser	106
6. 19. E-brev och telefonsamtal	106

Förord

Inledningsvis skall författarens närmaste, vilka D., Y., K., B. och R. tillhör, erhålla ett hjärtligt tack, ty er förutan skulle det livsmod, som tveklös tarvas för slutförandet av någon uppgift överhuvudtaget, näppeligen finnas, och denna framställning sålunda ej ha bringats till existens.

Citatet i titeln är en del av visan ”Herr Tidmans död” ur *Svenska fornsånger* av Adolf Iwar Arvidsson (Norstedts, Stockholm 1837, s 409). Svaret på titelfrågan kan tyckas vara givet, men frågan i sig kan ändock i sig ses som fascinerande. Hur mycket har egentligen samhället förändrats? Såvitt lagböckerna angår, tillämpar vi fortfarande 1734 års lag (ehuru med ett ständigt svällande bihang). Borde då de äldre reglerna, vilka stundom har sin grund i den medeltida rätten, falla i glömska, förringas eller hånas? Bör de tvärtom skärskådas och tolkas om, för att på så sätt anpassas till dagens förhållanden? Det må vara lättare att förkasta det gamla än ett anamma det, men nog synes det väl vara något speciellt med de äldre, närmast poetiska, texter som till viss del alltjämt ligger på våra domares bord. Vissa regler har nått närmast herostratisk ryktbarhet, som de om svinen i ollonskogen, som ingen tycks förstå men många göra sig lustiga över, och andra äldre regler ses som gällande rättsprinciper, trots att de är upphävda, såsom gamla jordabalkens stadgande om att köp bryter legostämman (16:15). Ett historiskt, men även språkligt, intresse, har fått undertecknad att företa en undersökning av de gamla lagbudena, vilken förhoppningsvis kan vara av något intresse även för andra, som ids plöja igenom (om vitsigheten ursäktas) det gamla bondesamhällets språk, problem och lösningar, samt undertecknads eget måhända något tungrodda språk och, emellanåt närmast grammatiska kommatering. Läsaren skall nu, innan vidare läsning företas, uppmärksammas på, att varenda fotnot kan innehålla information av vikt för den slutliga analysen, ty här ”warder ej förgången den minste bokstafwen, icke heller en prick af lagen” (Matt 5:18), som det s.k. evangeliets ord i forna tider löd.

Enligt den gängse tideräkningen den 7 januari 2010,

Benjamin O. J. Boman

Sammanfattning

Från 1734 års lag kvarstår byggningsbalken och handelsbalken, den förstnämnda lagen mer intakt än den sistnämnda. Dessa lagars ålderstigenhet har fått somliga att ifrågasätta huruvida vissa stadganden i dem utgör gällande rätt. Det har påståtts att stadgandena har blivit *obsoleta*. Någon omfattande utredning av bestämmelsernas förmenta obsolescens, synes emellertid inte ha företagits. Detta är därför syftet med denna uppsats – att utreda huruvida de stadganden i 1734 års lag, som inte har upphävts, alltjämt är tillämpliga, eller om de har blivit obsoleta. I uppsatsen tas reglernas historiska bakgrund inte sällan upp, men framställningen är inte främst av rättshistorisk karaktär, utan syftar till att medelst den rättsdogmatiska metoden utröna vad som är gällande rätt.

I uppsatsen redogörs för obsolescensbegreppet, och bestämmelserna i handelsbalken och byggningsbalken går igenom. I en faktadel redogörs för bestämmelsernas betydelse, utifrån förarbeten, rättspraxis och doktrin, men även med andra källor, såsom uppslagsverk, till grund. I en analysdel dras slutsatser av det material som redogjorts för i faktadelen. Analysen behandlar skilda rättsområden – ifrån vallande av djur till personell borgen. Några av de områden som behandlas är skadeståndsansvaret då ett djur skadar ett annat djur, ”laga förfall” för sysslomän, burskap, fynd av bin, samt de beryktade bestämmelserna om ”huru svin må i ollonskog släppas”.

Slutsatsen av utredningen är att nästan tjugo paragrafer ur dessa gamla lagar, alltjämt torde kunna gå att använda. Exempelvis borde den som medvetet skadat hemdjurs inhägnad förpliktas betala för de skador som hemdjuren orsakar om de utkommer. Bestämmelsen om att ett ”fä” dräper eller sargar ett annat ”fä”, torde idag rimligen kunna utsträckas att gälla samtliga tamdjur, och inte bara boskapsdjur. Även andra stadganden nytolkas och kan sålunda alltfört anses gällande.

Förkortningar

A a	anfört arbete
Avtalslagen	lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BB	Byggningsbalken (1736:0123 1), eller byggningsbalk i allmänhet
BrB	Brottsbalken (1962:700)
DFS	Djurskyddsmyndighetens föreskrifter
Dnr.	diarienummer
Ds	Departementsserien
Gamla RB	1734 års rättegångsbalk
HB	Handelsbalken (1736:0123 2), eller handelsbalk i allmänhet
HD	Högsta domstolen
IL	Inkomstskattelagen (1999:1229)
JB	Jordabalken (1970:994), eller jordabalk i allmänhet
Jfr	jämför
Jorddelningslagen	lagen (1926:326) om delning av jord å landet
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet
K.F.	Kunglig förordning
K.K.	Kunglig kungörelse
kap.	kapitel (används även istället för ”flock” gällande medeltida lag)
Kungl. Maj:ts	Kungliga majestäts
m.a.a.	med anledning av
NJA	Nytt juridiskt arkiv I
PBL	Plan- och bygglagen (1987:10)
Prop.	proposition
RevSekr	Revisionssekreterare
RF	Kungörelsen (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RH	Rättsfall från hovrätterna
RR:n	Rådstuvurätten/rådhusrätten
SFS	Svensk Författningssamling
SJVFS	Statens jordbruksverks författningssamling
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
strafflagens promulgationsförordning	Kungl. Maj:ts förordning (1864:11 s 101) om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall
SvJT	Svensk Juristtidning
utg.	utgivare
ägfredslagen	lagen (1933:269) om ägfred

Paragrafangivelser sker i enlighet med följande exempel: Handelsbalkens tredje kapitel femte paragraf anges som ”3 kap. 5 § handelsbalken/HB”, ”3:5 HB” eller ”HB 3:5”.

1. Inledning

1. 1. Bakgrund

Den 23 januari 1736 stadfäste rikets monark Fredrik av Hessen, ”med Guds Nåde, Sveriges, Göthes, och Wendes Konung”¹, den stora kodifikation som utarbetats av lagkommissionen alltsedan december 1686, och som behandlats bl.a. vid 1734 års riksdag. 1734 års lag, som Sveriges (och delvis även Finlands) nuvarande lagstiftning kan sägas vila på, trädde i kraft den 1 september 1736, och ersatte då sina förebilder, de medeltida lands- och stadslagarna. I Sverige är idag, av de ursprungliga nio s.k. balkarna², endast byggningabalken och handelsbalken³ (vanligen förkortade BB och HB) gällande⁴, medan Finland tillämpar en kraftigt reviderad form av 1734 års rättegångsbalk.⁵ Ännu idag inleds lagboken *Sveriges rikes lag*⁶ med angivelse av 1736 års konungliga stadfästelse. Det har stundom yttrats, att många av de stadganden som finns kvar i de nämnda balkarna, numera är så gamla att de har blivit obsoleta, dvs. i praktiken har förlorat sin rättsliga verkan.⁷ Någon vidare utredning av den egentliga giltigheten i de alla bestämmelser, som uppenbarligen alltjämt betraktas som den svenska lagens fundament, har såvitt känt icke företagits.⁸ Det kan därför vara intressant att undersöka de alltjämt existerande stadganden som är förment obsoleta, i syfte att få fram huruvida de är tillämpliga i dagens samhälle eller inte.

1. 2. Syfte och frågeställning

Framställningens syfte är att behandla de alltjämt formellt gällande stadgandena i 1734 års handelsbalk och byggningabalk, såväl ur ett historiskt som ur ett mer nutida perspektiv, och analysera dem framåtblickande, i syfte att utröna gällande rätt. Fokus läggs av naturliga skäl på de stadganden som påstås vara obsoleta eller ej ofta begagnas idag. Frågeställningen är:

¹ Bruket av denna medeltida kungatitel, återgiven här från Kungl. Maj:ts stadfästelse å 1734 års lag – se *Sveriges Rikes Lag*, Kongl. Tryckeriet, Stockholm 1808 (hädanefter 1808 års lagbok), Företal, s 3 – övergavs först av Sveriges nuvarande kung, Carl XVI Gustaf, som kallar sig blott ”Sveriges konung”; se Kungl. Maj:ts kungörelse (1973:702) med anledning av konung Gustaf VI Adolfs frånfalle.

² En balk är en huvudavdelning av lagen; i *Sveriges rikes lag* delas lagar ännu in enligt den gamla balkindelningen.

³ Balkarna har åsatts nummer 1736:0123 1 (byggningabalken) respektive 1736:0123 2 (handelsbalken) i SFS.

⁴ Från 1734 års missgärningsbalk (52:1) gäller även stadgandet om att tappad eller stulen egendom får tas tillbaka bl.a. från ”löscker man”; se 14 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken, med hänvisning. Mycket lite synes ha författats om tolkningen av detta stadgande. Det har uttalats att det alltjämt är gällande; se Oskar Z Augustsson, *Burskap: ett obsolet rättsinstitut eller en mänsklig rättighet?*, Förvaltningsrättslig Tidskrift, 4/2008 (Augustsson), s. 426, med not 5. Det har även framförts att stadgandet om ”löscker man” skulle kunna tillämpas på kapitalister, emedan de skulle vara ”skumma” och ”ansvariga för grova stölder”; se Kalle Svensson, *Skit i lagen och moralen!*, Yelah 2007-11-05. En sådan tolkning förefaller otillbörlig, om inte annat enär ordet ”löscker” rimligen bör tolkas som ”lös”, dvs. ej bosatt på något känt hemvist, och ej, i likhet med Svensson, som ”suspekt eller på något vis skum”.

⁵ Se Rättegångs Balk 1.1.1734/4 i Finlands författningssamling.

⁶ Torkel Gregow (utg.), *Sveriges rikes lag*, Norstedts, Stockholm 2009, hänvisas till som 2009 års lagbok.

⁷ Ett exempel utgör Karnovs Internetutgåva (Karnov), däri det i den inledande noten till byggningabalken uttalas att ”[s]ärskilt straffstadgandena men även andra regler i BB brukar nämnas som exempel på obsoleta lagrum - de gäller formellt men anses inte längre tillämpliga”. Se, om äldre straffstadganden, not 31.

⁸ I Karnov uppges att ”i övrigt [dvs. bortsett från i en framsällning år 1934] har reglerna [i byggningabalken] inte behandlats närmare i nyare litteratur”; se den inledande noten till BB i Karnov.

- *Är de stadganden i byggningsbalken och handelsbalken, vilka idag inte reguljärt torde brukas och/eller har ansetts obsoleta, alltjämt tillämpliga idag?*

Framställningen rymmer inte en genomgång av hela 1734 års lag, eller ens alla stadganden som idag är formellt gällande i handelsbalken och byggningsbalken, och ändamålet är att utreda dagens tillämplighet av vissa stadganden, varför det historiska perspektivet stundom måste få ge vika för det framåtblickande; det är i framställningen mer betydelsefullt att utreda hurudan rätten *är* än hurudan den *har varit*. Detta är således inte främst en rättshistorisk framställning. För tydlighets skull skall här påpekas, att syftet inte är att utreda huruvida sådana stadganden, som till sin lydelse bör anses vara helt obsoleta, likväl innehåller *principer* som anses beaktansvärda idag. Ej heller skall utredas *lämpligheten* i att vissa stadganden alltjämt utgör gällande rätt. Däremot måste stundom *tolkning* ske av stadganden, för att utröna om och hur de skulle kunna tillämpas.

1. 3. Metod, material och avgränsningar

Utgångspunkten i framställningen är den traditionella rättsdogmatiska metoden. Sålunda har lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin använts i syfte att utreda och utröna gällande rätt. Framställningen inleds med en genomgång av samtliga stadganden, och sedan utreds i en analysdel huruvida stadgandena bör betraktas som tillämpliga eller obsoleta.

Förarbetena till 1734 års lag utgavs i tryck, med det ålderdomliga språket bevarat, av Uppsalaprofessorn Wilhelm Sjögren, i början av 1900-talet,⁹ och de tjänar som förmedlare av historisk information, såväl som förmedlare av tolkningar av den måhända alltjämt gällande rätten. Beträffande den historiska bakgrunden har även andra källor, såsom Nordisk familjebok, begagnats. Den välbekanta lagkommentaren Karnovs digitala utgåva har även varit till stor hjälp.

Då det gäller rättspraxis, har även opublicerad praxis stundom beaktats, och rättsfall av stort intresse refereras. Även fall från underrätter och förvaltningsmyndigheter, har medtagits, enär det beträffande ett så ”smalt” ämne som det förevarande, varit svårt att finna aktuell överrättspraxis. Här skall nämnas att författaren understundom hänvisar till fall vari han själv varit inblandad, såsom part, ombud eller eljest. Att så varit fallet kommer inte att utmärkas i framställningen, emedan skäl saknas att särbehandla rättsfall blott på grund av personerna inblandade i dem; syftet är att ge en saklig helhetsbild, vilket torde kunna göras, nämnda förhållande till trots. Gällande språket, förutsätts det att läsaren begriper äldre och vårdat språkbruk, varför lagtext m.m. inte kommer att ”översättas” till modern svenska, ehuru vissa äldre ord kommer att förklaras.

I fråga om avgränsningar, skall följande sägas. Vissa kapitel i de aktuella balkarna får anses vara uppenbart obsoleta eller uppenbart tillämpliga/tillämpade idag. Det finns inga skäl att behandla sådana stadganden inom ramarna för denna undersökning. Vilka dessa stadganden är redogörs för

⁹ Wilhelm Sjögren, *Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686-1736*, i åtta band, Uppsala 1900-1909, kommer i framställningen att hänvisas till som Förarbetena, med angivande av romersk siffra utvisande band.

i inledningen till respektive balk, och i detta avseende bryts det följaktligen medvetet mot principen att söka utröna stadgandens giltighet först i analysavsnittet.

2. Inledande begrepp

2. 1. Obsolescens

I Sveriges regeringsform framförs det i första paragrafen att "[d]en offentliga makten utövas under lagarna".¹⁰ Mycket starka motskäl anses krävas för att en av lagstiftaren stiftad lag skall kunna åsidosättas av ett rättstillämpande organ, och det har angivits att ett sådant skäl kan vara att en lag har blivit obsolet.¹¹ Enligt Svenska Akademiens ordbok är en föreskrift eller lag obsolet då den "numera icke är gällande", dvs. då den är "satt ur kraft".¹² Det finns ingen bestämmelse i svensk lag om när ett lagstadgande blivit otillämbart, dvs. anses "överspelat",¹³ t.ex. för att det genom ålder eller ny lagstiftning har förlorat sin aktualitet. I NJA 1940 s 648 anger hovrätten, vars dom Högsta domstolen fastställde, att vissa "under 1600- och 1700-talen utfärdade författningar" hade konstituerat en viss angiven rätt, om vilken det framförs att den "icke sedermera uttryckligen upphävts och kan *ej heller anses eljest hava upphört*" (kursiverat här), något som talar för att ett stadgande kan förlora sin giltighet utan att formellt upphävas. I fallet NJA 1965 s 285 motiverade en advokat sin talan delvis med meningen "Emellertid lär det icke ha varit lagstiftarens mening, att ifrågakvarande lagrum skulle bli obsolet" vilket talar för att en bestämmelses giltighet kan påverkas av lagstiftarens åtgärder även efter ikraftträdandet. I fallet RH 134:84 klargjorde tingsrätten att en viss kungörelse inte kunde anses vara obsolet, p.g.a. att regeringen med anledning av vissa invändningar underlåtit att vidta åtgärder för upphävandet av kungörelsen. I NJA 1944 s 471 beaktade revisionssekreteraren, vars betänkande gillades av HD, att personer, som ägde vissa rättigheter enligt ett ålderdomligt stadgande, ändock ej "sökt upprätthålla denna rätt genom att åtala dem" som inkräktat på den; endast två påstådda rättighetsinnehavare hade sökt utkräva sin påstådda rättighet enligt stadgandet. Rättigheten synes ha ansetts vara obsolet. I NJA 1957 s 539 tillämpades ett kungligt brev från 1772, och i ett mål från år 2008 hänvisade ett skiljaktigt hovrättsråd till en av Olaus Petri domarregler, vilka lär ha författats omkring år 1540.¹⁴ En gränstraktat från 1751 har av regeringen ansetts alltjämt gällande.¹⁵ Klagandenas advokat framförde i ett mål vid kammarrätten i Göteborg att "Någon allmän rättsgrundsats att alla äldre lagar skulle vara obsoleta av det skälet att yngre stiftas finns av naturliga skäl inte. Länsstyrelsen synes tro att ålder i sig gör en lag obsolet. Så är det naturligtvis inte."¹⁶ Med hänsyn till ovan, samt till att många bestämmelser i handelsbalken alltjämt tillämpas (se 1.3 ovan), förefaller detta i och för sig vara en rimlig utgångspunkt.¹⁷

¹⁰ Regeringsformen (1974:152), 1 kap. 1 § sista meningen

¹¹ Se Minna Gräns, *Om hjälpetenskapens betydelse för rättstillämpningen och vetenskapen*, JT 2006–07, s 785.

¹² Svenska Akademiens ordboks elektroniska version (SAOB), 1949, spalt 0135

¹³ Denna förklaring av ordet obsolet används i prop. 2001/02:59, s 42.

¹⁴ Se Svea hovrätts protokoll 2008-01-16, i mål nr. Ö 9076-07, s 4.

¹⁵ Skr. 2004/05:79, s 10

¹⁶ Se Kammarrättens i Göteborg dom 2003-02-19, i mål nr. 1668-2001.

¹⁷ Se även Augustsson, s 426f, för exempel på andra stadganden som inte torde vara obsoleta trots sin ålder.

Det synes dock som att en lag kan bli obsolet genom att den strider mot, eller blir överflödig genom, en senare tillkommen lag.¹⁸ Som exempel kan nämnas att hovrätten i RH 1997:47 ogillade åtalet mot en person som burit en politisk armbindel, med motiveringen att ”lagen om förbud mot politiska uniformer innehåller en sådan inskränkning av yttrandefriheten att den uppenbart strider mot [den senare tillkomna] regeringsformens regler till skydd för denna frihet”. Även en ny bestämmelse, som till följd av sitt sammanhang eller sin utformning ej någonsin kan tänkas komma till användning, torde kunna betraktas som obsolet, i någon mening.¹⁹ Det torde emellertid inte kunna sägas att ett stadgande blir obsolet endast när det inte ofta tillämpas rent praktiskt; exempelvis är åtal för brottet olovlig kårverksamhet i 18 kap. 4 § brottbalken (mycket) sällan förekommande,²⁰ men regeringen har uttryckt att bestämmelsen om detta brott har ”ett mycket viktigt syfte”.²¹ Sällan synes domstolar tydligt uttala att stadganden är obsoleta. Att ett stadgande skulle kunna betraktas som obsolet kan dock skönjas bl.a. genom att stadgandet ej tas med i lagböcker, eller att det på andra håll i den rättsvetenskapliga doktrinen framförs att stadgandet ej må tillämpas. Att delar av stadganden, i lagböcker och andra författningssamlingar utmärks med klamrar eller parenteser, innebär att dessa delar anses otillämpliga eller har upphävts genom lag.²² Något som skulle kunna utgöra ett tecken på att ett äldre stadgande gäller fullt ut, är att ingen justering, genom ändring eller upphävande, har skett stadgandet; något som talar för ett sådant synsätt är att de flesta bestämmelserna i 1734 års lag numera är upphävda.²³ Professor Aleksander Peczenik har talat om att en lag kan bli ”helt överspelad”, men har framfört att den ”process genom vilken ett stadgande sedvanerättsligt förlorar giltighet kräver viss tid”; först ”glömmer” domstolarna stadgandet, utan att utesluta att det finns möjlighet att det kan tillämpas, men sedermera finner man att ”inga skäl längre motiverar någon sådan möjlighet”, varvid stadgandet har förlorat sin giltighet totalt, och inte *får* tillämpas.²⁴ Det kan uppenbarligen allmänt endast sägas att stadganden, som *inte* torde kunna tillämpas i dagens samhälleliga och rättsliga kontext, torde anses vara obsoleta, och att stadganden som tvärtom *kan* tillämpas i denna kontext, alltjämt torde anses vara gällande.²⁵ Det som nu har framförts kommer att beaktas i den följande utredningen om eventuell obsolescens i de bägge kvarvarande balkarna ur 1734 års lag.

¹⁸ Allmänt gäller att senare tillkommen lag (rörande samma fråga) äger företräde framför en tidigare, samt att en lag som reglerar ett speciellt förhållande äger företräde framför en lag av allmän karaktär; se prop. 2002/03:74, s 46.

¹⁹ Prop. 1987/88:71, s 67

²⁰ SOU 1990:51, s 168

²¹ Prop. 2007/08:163, s 53

²² Lagen som upphävt stadgandet kan ju ha gjort detta de facto, utan att uttryckligen stipulera att stadgandet har upphävs. Exempelvis är delen om att en borgare ”varde för menedare förklarad” i HB 3:5 satt inom parenteser, när borgareden är avskaffad enligt lag; se 4.3 nedan. I framställningen har, då det har befunnits lämpligt, de parenteser, som har utsatts i den elektroniska versionen av Svensk Författningssamling, medtagits.

²³ Jfr Staffan Myrdal, *Återpantsättning: om pantsättning av pant och panträtt*, Norstedts juridik, Stockholm 2005 (Myrdal), s 168.

²⁴ Begreppet ”obsolet” brukas både om stadganden som förlorat sin giltighet sedvanerättsligt och om ”bortglömda” stadganden; se Aleksander Peczenik, *On Law and Reason*, Kluwer Academic Publishers, Nederländerna 1989 (Peczenik I), s 28f, och Aleksander Peczenik, *Juridikens teori och metod*, Fritzes, Göteborg 1995 (Peczenik II), s 48.

²⁵ Jfr Augustsson, s 427.

2. 2. Om bötesbelopp i daler

Flera stadganden i 1734 års lag (t.ex. HB 1:10) innehåller bötesbelopp angivna i daler. Daler (ursprungligen *thaler*, efter Joachimsthal i Böhmen; ordet är etymologiskt detsamma som *dollar*) har präglats i riket sedan Gustav Vasas kröning år 1528, och myntning av sådana påbjöds för första gången officiellt i 1534 års myntordning. I 1604 års myntordning anges en s.k. ”svensk daler”, sedermera kallad ”daler silvermynt”, vara värd $\frac{2}{3}$ av en s.k. ”slagen daler”; den sistnämnda enheten kallades så småningom ”riksdaler”.²⁶ När 1734 års lag omtalar ”daler” avses daler silvermynt, enligt det legala förhållande som då gällde till riksdalern. Den kungliga förordningen av den 17 maj 1715, om ”förhöjningen på de härtills slagne kopparplåtar och kopparskiljemynt samt huru kopparmyntet, som härefter myntadt blifver, skall gälla” fastställde att dalern skulle sättas till $\frac{1}{3}$ av riksdalern (riksdalern kallades så småningom *riksdaler specie*).²⁷ Hovrätten, med vilken HD instämde, angav i NJA 1944 s 356 II, att ”värdet av 1 specieriksdaler, enligt lagen d. 1 mars 1830 ang. myntbestämningen [SFS 1830:547], K. F. d. 3 febr. 1855 om rikets mynt [SFS 1855:14] och lagen d. 30 maj 1873 om övergången till det nya myntsystemet [SFS 1873:031], i nu gällande mynt utgör 1 kr 50 öre”. En tredjedel av 1 krona och 50 öre är 50 öre, och Nordisk familjebok konkluderar att ”då sålunda t.ex. i 1734 års lag böter utsattes i daler ... antages den nu gälla endast 50 öre”.²⁸ I NJA 1914 s 60 (HD:s majoritet) och NJA 1957 s 539 (HD:s minoritet) används synbarligen denna grund av för att beräkna (”evalvera”) böter i daler jämlikt ett stadgande som antogs under 1700-talet (dock före nästa värdeändring, vilken ägde rum 1776²⁹). När en bestämmelse i 1734 års lag anger ett bötesbelopp i daler skall varje daler följaktligen motsvara 50 öre idag.³⁰ ”Penningböter skall bestämmas till lägst tvåhundra kronor och högst fyratusen kronor. Om ett lägre högsta belopp är särskilt föreskrivet, gäller dock detta” stadgas i 25 kap. 3 § brottsbalken. Väl är dock att märka ett bötesstadgande i äldre lag kan bli obsolet genom att ett nytt straffrättsligt stadgande, rörande den i det äldre stadgandet reglerade gärningen, har tillkommit.³¹ De straffstadganden som finns exempelvis i HB och BB upphävdes formellt i och med 1864 års strafflag, såvitt gällde ”brott, å hvilka i nya lagen straff sätta äro”.³²

²⁶ Nordisk familjebok, femte bandet: Cestius – Degas, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1906, s 1162

²⁷ Se a a, s 1162f, samt Nils Herman Quiding, *Svenskt allmänt författningsregister för tiden från år 1522 till och med år 1862*, Norstedts, 1865 (Quiding), s 318f.

²⁸ Nordisk familjebok: Cestius – Degas, s 1163

²⁹ A a, s 1163. Räkneenheten blev i februari 1855 *riksdaler riksmünt* = 100 öre, vilket 1873 blev 1 krona; se Nordisk familjebok, 23 bandet: Retzius - Ryssland, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1916, s 356ff.

³⁰ Se förordningar i C. G. Hellquist (utg.), *Sveriges rikes lag*, Norstedts, Stockholm 1962 (1963 års lagbok), s 645; jfr Expeditionen af Victoria, *Sveriges Rikes Lag*, John Björkmans boktryckeri, Stockholm 1890 (1891 års lagbok), s 99, 144. Undantag kan förstås förekomma, om stadganden om daler tillkommit senare än 1736, genom lagändringar.

³¹ Om hänvisningar till äldre lag, synes gälla att äldre hänvisningar beträffande straff har förfallit, om de ej motsvaras av stadganden i nuvarande brottsbalken; jfr 4 § Kungl. Maj:ts förordning (1864:11 s 101) om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall (strafflagens promulgationsförordning) – se 1891 års lagbok, s 201 – och 3 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken.

³² Se 3 § strafflagens promulgationsförordning, i 1891 års lagbok, s 201.

2. 3. Om skiften

Utgångspunkten i äldre rätt är inte sällan att jordegendom är oskiftad, dvs. inte uppdelad enligt lag, utan samägd. Ett *skifte* utgör en lantmäteriförrättning genom vilken ett begränsat område delas mellan två eller flera ägare. Under medeltiden delades mark upp genom s.k. *tegskifte* (exempelvis solskifte).³³ Kungl. Maj:ts förordning den 1 mars 1749, angående lantmätare och deras förrättningar, betraktas som rikets första författning om s.k. *storskifte*.³⁴ Genom en förordning den 5 april 1757 fick varje delägare en ovillkorlig rätt att påkalla storskifte, som omfattade även de övriga delägarnas lotter.³⁵ Vidare utkom Kungl. Maj:ts förordning den 31 mars 1803, angående ägors fördelning i *enskiften* m.m. (vilken gällde Skåne) och Kungl. Maj:ts stadga den 4 maj 1827, om skiftesverket i riket (om *laga skifte*, ett skifte som i princip skulle omfatta all mark i riket),³⁶ (vilken ersattes av Kungl. Maj:ts förnyade stadga den 9 november 1866 om skiftesverket i riket), genom vilka författningar lagstiftaren enligt Nationalencyklopedin sökte ”förhindra den gamla ägosplittringen och rationalisera och effektivisera jordbruket”.³⁷ Begreppet ”laga skifte” fanns kvar i lagen (1926:326) om delning av jord å landet, och utmönstrades först i och med fastighetsbildningslagens (1970:988) ikraftträdande den 1 januari 1972. Det synes endast finnas ett fåtal *de facto* oskiftade byar kvar idag.³⁸ Det saknas skäl att här vidare gå in på betydelsen av de olika skiftena som i forna tider har genomförts.³⁹

3. Byggningsbalken

3. 1. Inledning, samt särskilt om 4, 8, 13, 14 och 27 kap.

Byggningsbalken (ursprungligen särskrivet som *Bygninga Balk*⁴⁰) innehöll ursprungligen tjugonio kapitel, gällande skilda ämnen, som åverkan i skog och äng (8 kap.), kvarnar (20 kap.) och husbyggnad i städerna (29 kap.). Stora delar av byggningsbalken har förblivit formellt gällande, medan andra delar har upphävts. De stadganden som alltså helt eller delvis bevarats är: 2 kap., 3 kap., 4 kap., 8 kap., 9 kap. 5 §, 10 kap., 11 kap., 12 kap., 13 kap., 14 kap., 16 kap.,

³³ Nordisk familjebok, 25 bandet: Sekt – slöjksiffling, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1917, s 993

³⁴ Carl-Johan Clemedson, *Toresunds socken : kulturhistoria, vegetation, flora*, Södermanlands museum, Nyköping 1981, s 48. Se om storskifte, och skiften i allmänhet, vidare prop. 1969:128 del B, s 2ff.

³⁵ Nordisk familjebok, Sekt – slöjksiffling, s 993

³⁶ Se a a, s 993, Quiding, s 283f, samt prop. 1969:128 del B, s 4

³⁷ Nationalencyklopedins uppslagsord *skifte*. Se om historiken även prop. 1969:128, del B, s 2-9.

³⁸ En av dessa är Åskhult i Kungsbacka kommun, som består av ”fyra gårdar tätt kring ett bytorg”; se Åskhults by: *Om Åskhult*, http://www.askhultsby.se/om_askhult.htm. En annan är Lunds by i Västervik, ”en unik gammal småländsk torgby med åtta rödmålade hus, byggda i fyrkant runt torget”; se Västerviks kommun: *Platser väl värda ett besök...*, http://www.vastervik.se/sites/turist/templates/Turist_Page.aspx?id=6094.

³⁹ Nationalencyklopedins uppslagsord *tegskifte*, *storskifte* och *laga skifte* rekommenderas för den vetgirige.

⁴⁰ Detta enligt *Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av rikens ständers beslut* (hädanefter *Minnesskriften*, med band angivet), band III: *Sveriges rikets lag : gillad och antagen på riksdagen 1734 : till 200-årsdagen av lagens tillkomst efter den första i antikva tryckta utplagan av år 1780 utgiven i facsimile 1934*, Svensk juristtidning, Stockholm 1934, s 62 (1780 års lagutgåva).

19 kap., 21 kap., 22 kap., 26 kap. och 27 kap.⁴¹ Sexton av balkens tjugonio kapitel äger således, åtminstone delvis, formell giltighet. Balkens slutliga lydelse fastlogs efter att flera förslag framlagts i och av 1686 års lagkommission. Det tidigaste förslaget, framlagt 1688 – 1689, finns inte längre bevarat; nästa förslag trycktes 1692.⁴² Det påföljande förslaget gillades av kung Karl XI i april 1694.⁴³ Inför riksdagens granskning år 1731 hade förslag utarbetats 1713, 1717,⁴⁴ 1723, 1728 och slutligen 1731.⁴⁵ 1731 års förslag ligger till grund för den nuvarande lagtexten. I det följande behandlas stadgandena i balken, efter deras respektive kapitel; se dock strax nedan.

Beträffande balken kan konstateras att vissa regler, genom ny reglering m.m., inte *kan* anses ha någon som helst betydelse idag, enligt sin lydelse. Det saknas skäl att ingående behandla sådana stadganden inom ramarna för denna framställning, varför de här mer eller mindre summariskt skall kommenteras, så att läsaren förstår vilka bevekelsegrunder som funnits för att utesluta dem. Uppenbart obsoleta stadganden i 10 kap. BB behandlas då resten av kapitlet behandlas; se 3.5.

Huvuddelen av det fjärde kapitlet, om vägar och diken, placeras inom parenteser i den elektroniska versionen av Svensk Författningssamling (se om sådana parenteser under 2.1 ovan) och medtas inte i moderna lagböcker.⁴⁶ Kapitlet har beträffande diken upphävts genom lagen (1879:29 s 1) om dikning och annan avledning av vatten, och vägar regleras numera i väglagen (1971:948).⁴⁷ Det synes därför inte finnas några skäl att uppta detta kapitel till vidare behandling.

Åttonde kapitlet gäller ”åverkan i åker och äng”. Kapitlet inleds: ”Skär eller slår någon in på sin grannes åker eller ängsteg; gälde åter säd mot säd, och hö mot hö”. I kapitlet finns bötes- och skadeståndsbestämmelser. Bl.a. talas som den som ”vridit, ändrat, borttagit eller höljt” ett råmärke. Skadegörelsebrott⁴⁸ som är ringa kallas i brottsbalken (BrB) *åverkan* (12 kap. 2 § 1 st.) och det framförs även att ”[d]en som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk,⁴⁹ dömes för åverkan, om brottet med

⁴¹ Angående 6 kap., om bl.a. gärdesgårdar, samt 15 kap., *Om skogseld*, skall upplysas om det anmärkningsvärda faktum att det ingenstans i Norstedts *Sveriges rikets lag* eller i Studentlitteraturs *Sveriges lagar*, och ej heller i Svensk Författningssamling på Internet, eller i någon annan elektronisk författningsdatabas, i byggningsbalken finns angivet om och när dessa kapitel upphävdes. Förtydligas skall därför att 6 kap. upphävdes partiellt genom lagen (1879:16) om dikning och annan avledning af vatten den 20 juni 1879, och slutligt genom lagen (1907:36 s. 22) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, samt att 15 kap. upphävdes genom lagen (1914:281) om förkommande och släckning av skogseld; se härom prop. 1978/79:53 s 109.

⁴² Förarbetena IV, s XVII

⁴³ A a, s IVf

⁴⁴ Förarbetena V, s VI

⁴⁵ Förarbetena VI, s VI. 1731 års förslag är så pass likalydande med den sedermera stadfästa BB att det stundom hänvisas till, då det skall anges vad som stod i numera upphävda delar av BB.

⁴⁶ 1992 års lagbok, s 328

⁴⁷ Se även lagen (1997:620) om upphävande av lagen (1939:608) om enskilda vägar, och i denna lag anförda lagar.

⁴⁸ Med skadegörelse avses att man förstör eller skadar egendom ”till men för annans rätt därtill” (12 kap. 1 § BrB).

⁴⁹ Med ”annat sådant, som ej är berett till bruk” synes avses sådant som för markägaren har ett ekonomiskt värde; bl.a. varpsten i större mängder (Statens Naturvårdsverks skrivelse 1981-08-26, Dnr. 25-5369-79), tång (NJA 1891 s 400), renmossa (SvJT 1924 rf. s 25), buskar och vitlav (RevSkr och HD i NJA 1986 s 637) har ansetts inbegripas.

hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa” (2 st.). Om brottet ej är ringa kan det bedömas utgöra stöld eller grov stöld jämlikt 8 kap. 11 § BrB. I 14 kap. 8 § BrB stadgas om straff för den som ”falskeligen anbringar märke eller annat föremål som kan tagas för gällande gränsmärke, vattenmärke, fixpunkt eller annat märke för plan- eller höjdmätning eller ock flyttar, borttager, skadar eller förstör sådant märke”. I 8 kap. 2 § BB stadgas om den som sår på annans åkerskifte och bärgar sin olovliga skörd. Karnov hänvisar beträffande detta stadgande till 5 § lagen (1948:451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m.⁵⁰, där det stadgas att ingen ändring görs beträffande det som ”hittills gällt därom att vad någon olovligen sått eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare”. Denna princip fastslogs i 24 kap. 1 § 1864 års strafflag, där det talas om att det som olovligen har såtts ”vare förverkat till den, som jorden lagligen innehaver”.⁵¹ Enligt Bertil Bengtsson i Karnov lär numera allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser gälla istället för reglerna i 8 kap. 1-4 §§ BB.⁵² 5 § är uttryckligen upphävd, vad gäller de flesta nyttjanderätter, genom 3 § lagen (1907:36 s.22) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom (se om undantagen från 1907 års lag nedan). Med hänsyn till det ändrade penningvärdet, förevarande bestämmelser om återkan och annan skadegörelse, märken, olovlig skörd och skadestånd (skadeståndslagen), samt det faktum att det i avsaknad av ett bondesamhälle vore oskäligt att förplikta någon att utge skadestånd i natura, måste det anses klarlagt att kapitlet är obsolet.

”Ingen have makt å kronans ägor och allmänningar, eller å skattejord, att hugga och fälla bärande trä, som äro ek, bok, apel och oxel, eller å varjehanda annat sätt dem fördärva.” stadgas i 13 kap. BB. Genom Kungl. förordning den 8 oktober 1875, upphörde dock statens anspråk på bärande träd och masteträd⁵³ på skattejord, och sedermera har anspråket upphört även beträffande häradsallmänningar och kyrklig jord.⁵⁴ Omoderna skogsregleringar, som förordningen den 1 augusti 1805 om skogarna i riket, har upphävts.⁵⁵ Redan i 1963 års lagbok markerades så gott som varje mening i 13 kap. som obsolet,⁵⁶ och det anges i Karnov om kapitlet att det ”numera [lär] sakna betydelse även fränsett straffbestämmelserna”.⁵⁷ NJA 1944 s 471, om frälseräntesägares påstådda rätt till bärande träd, bekräftar riktigheten häri. Det förefaller ej finnas några skäl

⁵⁰ Se not 2 till BB i Karnov.

⁵¹ 1891 års lagbok, s 196

⁵² Se not 2 till BB i Karnov.

⁵³ Masteträd var träd som lämpade sig för framställandet av fartygsmaster; se *masteträd* i Nationalencyklopedin. Se *Huru urskogens karakteristiska representanter försvinna* i Einar Lönnberg (utg.), *Fauna och flora: populär tidskrift för biologi*, häfte 1, 1907, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1907, s 141ff.

⁵⁴ Se H. v. Schulzenheim, *Rätten till skogsavkastning å biskoparnas sätesgårdar och löningshemman*, Svenska Skogsvårdsföreningens tidskrift 1918, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1918, s 66-69. Se även Kungl. Maj:ts förordning (1932:109) om upphörande av kronans rätt till storverksträd och ekar å häradsallmänningar och Kungl. Maj:ts förordning (1934:569), vilken stadgade att KF 26 jan. 1894 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket, skulle upphöra att gälla vissa boställen som reglerades i den ecklesiastiska boställsordningen.

⁵⁵ Se härom prop. 1981/82:194, s 9.

⁵⁶ 1963 års lagbok, s 309f

⁵⁷ Se not 8 till BB i Karnov.

att ifrågasätta denna bedömning, varför vidare behandling av kapitlet ej är nödvändig. Likaså förhåller det sig med 14 kap., om svedjande (dvs. brännande av skogsmark i uppodlingssyfte).⁵⁸

Om 27 kap., om husesyn,⁵⁹ skall följande sägas. Det framförs i moderna lagböcker och i Karnov att kapitlet fortfarande ska tillämpas på hemman under (gammal) åborätt, eller annan statligt upplåten ständigt besittningsrätt, som inte omfattades av lagen (1907:36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom,^{60,61} vilken lag ej omfattade ”upplåtelse under stadgad åborätt af hemman eller lägenhet, som tillhör kronan eller allmän inrättning”.⁶² Detta har sin grund i 7 § lagen (1970:995) om införande av nya jordabalken, som hänvisar till bl.a. 16 kap. i 1734 års jordabalk, där det bl.a. står att den som besitter ett hemman på livstid ska ”vårda[] hus, åker och äng, efter lag och Byggnings-Balken” (2 §).⁶³ Den nära äganderätt liggande besittningsrätt som kallades åborätt var ärftlig och överlåtbar.⁶⁴ ”Åborättsinstitutet har för länge sedan spelat ut sin roll. [...] Regelsystemet är föråldrat och tillämpas inte längre fullt ut” uppgavs i propositionen till den år 2000 ikraftträdde lagen (1999:292) om avveckling av stadgad åborätt och landgille.⁶⁵ Emedan sådana av staten upplåtna besittningsrätter, som husesynskapitlet lär vara tillämpligt på, avvecklas eller torde vara fåtaliga, finns inga skäl för någon vidare behandling av kapitlet.⁶⁶

3. 2. Andra kapitlet: om byggande på tomter

Byggningsbalkens första kapitel är upphävt genom 6 § lagen (1926:327) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om delning av jord å landet, varför balken numera inleds med det andra kapitlet, som handlar om hur det skall byggas på tomter.

Kapitlet lyder:

⁵⁸ Se 1963 års lagbok, s 310f och not 9 till BB i Karnov. Begreppet ”frälsejord”, i 14 kap. 4 §, synes sedan länge ha förlorat sin praktiska betydelse; se Nordisk familjebok, nionde bandet: Fruktodling - Gossensass, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1908, s 29 och Nationalencyklopedins uppslagsord *frälsejord*. Idag gäller om skog skogsvårdslagen (1979:429). Om eldningsförbud, se 2 kap. 7 § förordningen (2003:789) om skydd mot olyckor.

⁵⁹ Kapitlet upphävdes, såvitt avsåg skattejord, redan genom Kungl. förordning den 21 februari 1789 om kronohemmans försäljande till skatte, samt de förmåner och villkor varunder skattehemman hädanefter skola innehavas, och gällande de flesta nyttjanderätter i och med lagen (1907:36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, och de särskilda stadgandena om domstolssammansättning upphörde att gälla genom 8 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken.

⁶⁰ Se Olle Höglund (utg.), *Sveriges rikes lag*, Norstedts, Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1992 (1992 års lagbok), s 380 och not 17 till BB i Karnov.

⁶¹ ”[V]issa andra ständiga nyttjanderätter [än åborätt] som inte omfattades av 1907 års nyttjanderättslag torde alltjämt finnas kvar” framför Bengtsson i not 2 till lagen (1970:995) om införande av nya jordabalken, i Karnov.

⁶² 2 § lagen (1907:36 s. 22) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom

⁶³ 1808 års lagbok, s 234 och 1891 års lagbok, s 61. Se även 4 § samma kapitel, om ”landbo sitter kvar i tre år”, i a a, s 65; hänvisning sker till 27 kap. BB. Se även 1963 års lagbok, s 389f.

⁶⁴ SOU 1997:47 s 203

⁶⁵ Prop. 1998/99:38, s 234. Se även förordningen (1999:928) om upphävande av kungörelsen (1965:119) om utövande av tillsyn över vissa kronohemman, m.m.

⁶⁶ Se, om tillsyn över byggnadsväsendet idag, SOU 2004:100, s 113, lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m. samt förordningen (1994:1215) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m.

1 §. Tomt skall byggas till mangård och ladugård. I mangården skola vara stuga med förstuga och kammare, så ock gäststuga, där gården så stor är, källare, visthus och sädesbod, redskapshus, och hemligt hus, port och lider. Tarvar bonde flera hus; bygge sig till lägenhet det bästa han gitter. Ladugården bygges särskilt ifrån mangården, och där skola vara stall, fåhus, fårhus, och svinhus, med nödiga foderrum, så ock loge och lador, efter som gården är stor till. (Badstuva eller mälthus skall ock byggas,) så ock ria, där skog är, och de avsides sättas. Ej må någon närmare till grannens tomt bygga, än att han till stödje eller stolparum en och en halv aln å sin tomt lämnar.

2 §. Bygger någon annan till men; rive det upp, då han varder därom tillsagd. Gör han det ej; böte tre daler, och gälde skadan åter, då däröver klagas å tinget.

3 §. Nu haver bonde byggt hus, efter ty, som sagt är; då äger han dem vid makt hålla. Brister något i hävd eller byggnad; bättre och böte, som i 27 kap. skils.

4 §. Rives eller brinner en gård i by, där bönder varannan för när byggt hava; då skola byamän för den gård utse annan tom, jämngod och lika stor av oskift, om lägenhet där till är, och ligge den förra till byamark igen.

Kapitlet stadgar om byggnads- (1 §) och underhållsskyldighet (3 §) för brukare av kronohemman⁶⁷ och enskilt ägd jord, och går, liksom 27 kap. BB, tillbaka på Karl XI:s husesynsordning från 1681.⁶⁸ Första paragrafen i dess helhet, och resten av kapitlet, infördes i Sveriges rikets lag senast år 1980.⁶⁹ Uppenbarligen skulle en bonde enligt den inledande paragrafen bygga såväl en bostad ("mangård") som en ladugård. Bostaden skulle bl.a. ha en sädesbod och ett dass ("hemligt hus"). Ladugården, som skulle byggas separat från bostaden, skulle innehålla stall, fårhus, foderrum etc. Gällande badstuva och mälthus utvisar K. K. den 6 november 1863, att nödvändigheten av sådana skulle prövas vid husesyn, varför den inom parentes satta delen av första paragrafen sedan dess får anses ha varit obsolet.⁷⁰ Kapitlets bestämmelser synes även i övrigt fordom inte ha tillämpats så noga.⁷¹ Idag finns bestämmelser om byggnader och bygglov i plan- och bygglagen (1987:10; PBL), som ersatte byggnadslagen (1947:385), och även i lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m., med tillhörande förordning 1994:1215. 3 kap. 1 § PBL utvisar att "[b]ygnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan". Vidare anges att byggnader "skall placeras och utformas så att de eller deras avsedda användning inte

⁶⁷ Kronohemman var formellt ägda av staten, men innehades med åborätt (se härom ovan).

⁶⁸ Nordisk familjebok, andra bandet: Barometer – Capitularis, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1878 (Barometer – Capitularis), s 1402

⁶⁹ 2009 års lagbok, s 541

⁷⁰ 1891 års lagbok, s 72

⁷¹ J. Törneblad, *Om det äldre byggnadssättet hos svenska allmogen*, ur *Läsning för svenska folket*, 23 bandet, Norstedts, Stockholm 1912, s 128

inverkar menligt på trafiksäkerheten eller på annat sätt medför fara eller betydande olägenheter för omgivningen” (2 §). I 5 kap. stadgas om detaljplaner, genom vilka markens lämplighet för bebyggelse och reglering av bebyggelsemiljöns utformning skall prövas, vid vissa bebyggelser, och 8 kap. innehåller bestämmelser om bygglov. 10 kap. handlar om bl.a. påföljder för olovliga byggnationer (se särskilt 12-18 §§ samt, om att bygglov söks i efterhand, RÅ 1995 ref. 36).

Den del av kapitlet som alltjämt införs i lagböckerna är sista meningen i 1 §, som utvisar att den som uppför en byggnad inte får bygga närmre sin grannes tomt, än att han kvarlämnar ett utrymme på en och en halv aln ”till stödje eller stolparum” på tomten. Byggnaden får alltså inte ligga närmre än en och en halv aln från granntomten. En svensk aln motsvarar 59,3802 centimeter.⁷² I 10 kap.⁷³ 1 § jordabalken i Äldre Västgötalagen från omkring år 1220⁷⁴ finns en bestämmelse om att ”stujer/stupa rum”, dvs. stolparum, skulle finnas mellan tomter, och även ”opsædrup”, takdropp (jfr engelskans eaves-drop).⁷⁵ Enligt gammal sed och lag, som fanns även i romersk rätt, skulle byggnader uppföras så att takdropp, dvs. vattendropp från tak, inte hamnade på grannens mark.⁷⁶ En byggnadsbestämmelse som nämnde en och en halv aln (även uttryckt ”halvannan aln”) fanns i Östgötalagens bygdabalk från 1280-talet (1 kap. 6 §).⁷⁷ Det nu i byggningsbalken förevarande stadgandet synes dock ha sin grund i Upplandslagen av år 1296, som i 2 kap. viderbobalken stadgar att en bonde ej får bygga så nära en annan att han inte har ”stujæ rum ok stulpæ a tomt sinni siælf”,⁷⁸ dvs. stödje- och stolparum - plats för stöd och stolpar - på sin egen tomt. Yngre Västmannalagen från tidigt 1300-tal intog detta i 2 kap. byggningsbalken, där det talas om ”stupa rom oc stulpa”.⁷⁹ Konung Magnus Erikssons landslag från omkring år 1350 inkorporerade i sin tur detta stadgande i 4 kap. byggningsbalken och definierade stödje- och stolparummet som ”half annor alin a huars þera tomt”,⁸⁰ dvs. en och en halv alns utrymme å vardera tomt.⁸¹ I Kristofers landslag, som är en omarbetad version av Magnus Erikssons och gällde fram till ikraftträdandet av 1734 års lag, finns stadgandet om ”studha rwm eller stulpa” i

⁷² Nordisk familjebok, första bandet: A – Armati, Iduns Kungl. Hofboktryckeri, Stockholm 1904, s 687

⁷³ Här används för tydlighets skull den moderna beteckningen ”kapitel” istället för den äldre beteckningen ”flock”.

⁷⁴ Denna lag är den ”äldsta skriftliga urkund av någon betydelse som finnes på svenska språket”; se SvJT 1925 s 183

⁷⁵ Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, första bandet: Westgöta-Lagen*, Z. Haeggström, Stockholm 1827 (Schlyter - Westgötalagen), s 46, 499. Författaren tolkar paragrafen ungefär som ”hus skall sättas så nära rämärkena att stolparum och rum för takdropp finns emellan”.

⁷⁶ William Dwight Whitney, *The Century dictionary: An Encyclopedic Lexicon of the English Language: prepared under the superintendence of William Dwight Whitney*, pt. 7, New York 1889, s 1825f

⁷⁷ A. O. Freudenthal, *Östgötalagen med förklaringar*, Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets Tryckeri, Helsingfors 1895, s 213

⁷⁸ Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, tredje bandet: Upplandslagen*, Norstedts, Stockholm 1834 (Schlyter – Upplandslagen), s 217

⁷⁹ Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, femte bandet: Westmannalagen*, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1841, s 196f

⁸⁰ Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, tionde bandet: Konung Magnus Erikssons Landslag*, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1862 (Schlyter - Landslagen), s 129

⁸¹ Jfr Elias Wessén, Åke Holmbäck, *Magnus Erikssons landslag. I nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessén*, Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning, Rättshistoriskt bibliotek, sjätte bandet, Nordiska bokhandeln, Stockholm 1962, s 99

5 kap. byggningabalken.⁸² 1692 års förslag till byggningabalk stadgar i 6 kap. 1 § om att ”halfannor alna rum af hwars tomt emellan husen” skulle lämnas ”till stod, stolpa och takdråp”,⁸³ och 1694 års förslag talar om ”stöd, stolpa och taakdråp” (5 kap. 1 §).⁸⁴ Även i 1713 års förslag stadgas om ”stöda eller stolpa rum och takdråp”,⁸⁵ vilket gillades av lagkommissionen.⁸⁶ 1717 års förslag finns inte bevarat.⁸⁷ I 1723 års förslag är takdroppet försvunnet, och det talas endast om ”stöde- och stolparum”.⁸⁸ Likaså sker i 1728 års förslag⁸⁹, och i 1731 års förslag, i vilket bestämmelsen placeras i andra kapitlet istället för i det femte, finns den nuvarande regeln, och där talas det (vilket får anses vara mer i linje med dagens språkbruk) om ”en och en half aln”.⁹⁰

Olika teorier finns om ändamålet med bestämmelsen. Stadgandets syfte skulle kunna ha varit att underlätta brandsläckning, att komma åt att timra och underhålla byggnadsfasaderna, eller att ge möjlighet åt tomtinnehavarna att hålla stängsel runt sin fastighet (se 1932 års referat nedan). Emellertid synes de s.k. stolparummen snarare hämma brandsläckning än underlätta sådan.^{91,92}

I NJA 1918 s 205 fann hovrätten att stadgandet om avstånd i 2 kap. 1 § BB ”icke kunde anses vara i förevarande fall tillämpligt”. Målet gällde en ”lägenhet inom samhälle å landet (Surte)”. HD ändrade inte hovrättens slut. Ett justitieråd tillade att han ansåg att de ålderdomliga reglerna i 2 kap. BB inte alls kunde anses tillämpliga på fastigheter ”belägna inom stations- eller andra under senare tid uppkomna samhällen å landet med större sammanträngd befolkning”.

Riksdagens lagutskott uttalade år 1922, med anledning av en inkommen motion ”angående lagstiftning rörande vissa rättsförhållanden mellan grannar i bysamhällen”, att det ”för närvarande i svensk rätt i huvudsak [saknas] stadganden, som reglera rättsförhållanden mellan grannar”. Om 2 kap. 1 § BB framförde utskottet att bestämmelsen om stödje- och stolparum (och påföljande bestämmelse i 2 §) inte torde äga någon egentlig praktisk betydelse.⁹³

I NJA 1928 s 510 hade en markägare yrkat att grannen skulle ”förpliktas att nedriva” en fabriksbyggnad som hade uppförts för nära tomtgränsen. Grannen bestred yrkandet, och anförde bl.a. att lagrummet i byggningabalken ”på grund av sedvanerätt icke tillämpades i Övre Dalarne”.

⁸² Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, tolfte bandet: Konung Christoffers landslag*, Berlingska boktryckeriet, Lund 1869, s 462

⁸³ Förarbetena IV, s 273

⁸⁴ A a, s 319

⁸⁵ Förarbetena V, s 189

⁸⁶ Förarbetena III, s 236

⁸⁷ Förarbetena V, s VI

⁸⁸ Förarbetena VI, s 169

⁸⁹ Förarbetena VI, s 207

⁹⁰ A a, s 235

⁹¹ Markus Glenting, *Brand i äldre trähusbebyggelse*, Rapport 5099, Brandteknik, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, ISSN: 1402-3504, Lund 2002, s 35

⁹² *Brandskydd i trästäder: Strategi för skydd av centrala Eksjö*, Räddningsverket och Riksantikvarieämbetet, Sjuhäradsbygdens tryckeri, ISBN: 91-7253-044-8, Borås 1999, s 20

⁹³ Lagutskottets utlåtande nr. 18, i Bihang till riksdagens protokoll 1922, 9 saml. 1 avd. 17 häft., Svenska Tryckeriaktiebolaget, Stockholm 1922, s 2

Sedan en av grannarna, under processens gång, begärt ”utrönande och fastställande av rätta sträckningen av skifteslinjen” mellan fastigheterna, hade förrättning skett och vunnit laga kraft. Efter att underinstanserna gett kändanden rätt ogillade HD talan. HD anförde att med hänsyn bl.a. till den tidigare osäkerheten i fråga om tomtgränsen, och till att bestämmelsen inom orten i stor omfattning inte tillämpades, kunde *inte* det faktum att byggnaden placerats ”i någon ringa mån [enligt förrättningen 4 till 15 cm] närmare skifteslinjen i dess numera fastställda sträckning än enligt lagstadgandet varit tillåtet” skäligen föranleda att grannen förpliktades flytta den.

Frågan om bestämmelsen var tillämplig på fastigheter inom ett stationssamhälle (vilka var lokaliserade i ett område som låg intill ett municipalsamhälle som då var föremål för ”livlig bebyggelse”) prövades i Göta hovrätt år 1932. Häradsrätten, vars domslut hovrätten fastställde, uttalade att det saknades hinder för kändandena att ”med numera brukligt sätt för anbringande av stängsel eller staket” uppföra sådant inom området utan att man ”för strävor eller stöd för stängselstolparne” behövde utnyttja ”ens någon del av [det] därför enligt byggningsbalken avsedda utrymme[t]” och att det saknades ”annan särskild beskaffenhet att föranleda omedelbar tillämpning av omförmälda servitutsbestämmelser i 2 kap. 1 § byggningsbalken”. Byggnadsstättet stred vidare inte mot stationssamhällets byggnadsregler. Hovrätten yttrade för egen del att byggningsbalkens bestämmelse ”ej kunde anses vara i förevarande fall tillämplig”.⁹⁴

Bestämmelsens giltighet har vidare prövats av HD, senast i NJA 1934 s 405, och i referatet hänvisas bl.a. till ovannämnda hovrättsfall. Svaranden hade på sin förvärvade fastighet en uthusbyggnad som låg närmare ”rågången mot [kändandens] fastighet än 1 ½ aln”, och han hade sedermera gjort en tillbyggnad på denna, och kändanden ansåg att han ”genom uthusbyggnadens belägenhet” led men vid brukandet av sin fastighet (bl.a. p.g.a. takdropp), varför han med åberopande av bl.a. 2 kap. 1-2 §§ byggningsbalken yrkade att svaranden skulle åläggas ”vidtaga erforderliga åtgärder för undanröjande” av intrånget på kändandens fastighet. Det upplystes i målet bl.a. att svaranden hade en såganläggning på fastigheten och kändanden ett bageri och en handelsbod. Bådas fastigheter gränsade till en landsväg, nära vilken en järnvägsstation låg. Några särskilda byggnadsbestämmelser fanns inte för stationsområdet. Ostridigt i målet var att tillbyggnaden var belägen högst 20 centimeter från gränslinjen mellan parternas tomter. Häradsrätten biföll kändandens talan. Hovrätten ansåg byggningsbalkens bestämmelser vara otillämpliga, men tog fäste på vad som uppgivits om takdroppet, varför svaranden förpliktades vidta ”sådana åtgärder, att [uthusets] takutsprång icke vidare sköte in över [kändandens] fastighet samt att takvattnet från byggnaden bortleddes från sistnämnda fastighet”. Högsta domstolen var splittrad, och inte mindre än fyra olika meningar avgavs. Fyra av fem justitieråd ansåg dock att 2 kap. 1 § byggningsbalken var tillämplig. Majoriteten motiverade detta med följande uttalande:

Enär särskilda bestämmelser icke blivit meddelade rörande bebyggelsen inom det område, där ifrågakvarande båda fastigheter äro belägna, får med avseende å dem

⁹⁴ Se SvJT 1932 rf. s 33

stadgandet i 2 kap. 1 § sista punkten byggningabalken anses fortfarande äga tillämpning, såvida ej särskilda förhållanden annat föranleda.

Majoriteten uttalade vidare att käranden inte kunde påkalla flyttning av den del av uthusbyggnaden, som redan fanns då fastighetsgränsen kom till, och då inte hade föranlett någon erinran, detta eftersom byggnadsdelen ”ej, såvitt visats, sedermera ändrats så, att ökat intrång för [kärändens] fastighet uppstått”. Gällande den senare tillbyggnaden fastslog majoriteten att svaranden före ett visst datum skulle ha ”flyttat eller ändrat tillbyggnaden så, att avståndet från densamma till gränslinjen uppgår till minst 1 1/2 aln (89 cm.)”.

Professor Bertil Bengtsson anger i Karnov att ”[e]ndast sista meningen [i 2 kap. 1 §] kan tänkas ha någon betydelse i dag”, och hänvisar till 1934 års HD-fall.⁹⁵

Bestämmelsens tillämplighet idag har prövats av Kammarrätten i Göteborg, som meddelade sitt beslut i februari år 2003.⁹⁶ Bygglov för om- och tillbyggnad hade lämnats för en viss fastighet, och ägarna till grannfastigheten hade överklagat beslutet, utan framgång i länsstyrelsen. Bl.a. anförde klagandena/grannarna följande, såvitt här är av intresse: ”Att 2 kap. 1 § byggningabalken bevarats av pietetsskäl synes synnerligen osannolikt. Fråga är alltså om en väl hävdad lag, som inte blott bör utan även skall tillämpas här.” Den person som erhållit det lämnade bygglovet, framhöll att byggningabalkens bestämmelse är obsolet, och att ”[s]åsom länsstyrelsen kärnfullt uttrycker det har en yngre lagregel företräde framför en äldre i de fall de strider mot varandra”; länsstyrelsen hade framfört att någon särskild avståndsbestämmelse ej fanns i gällande PBL, och till följd av sagda princip om yngre lagars företräde, ansåg styrelsen BB:s regel vara obsolet.⁹⁷

Kammarrätten anförde i sitt särskilda yttrande till regeringen bl.a. följande. ”Bestämmelserna i byggningabalken om byggande har numera i övrigt [dvs. fränsett 2 kap. 1 §] helt ersatts av bestämmelser i PBL”. Sedan 1934 års HD-fall, uttalade rätten, har plan- och bygglagstiftningen varit föremål för omfattande förändringar. Enligt 17 kap. 4 § 3 st. PBL gäller ännu 39 § i den numera upphävda byggnadsstadgan (1959:612), som stipulerar att en byggnads minsta avstånd till granntomten skall vara 4,5 meter (något som även gäller s.k. ”friggebodar”, enligt 8:4 PBL). I paragrafen fastslås även att om det är påkallat av särskilda skäl samt kan ske ”utan men för granne eller fara för sundhet, brandsäkerhet eller trafiksäkerhet och utan att ett lämpligt bebyggande av området försvåras”, får byggnadsnämnden medge undantag från avståndsbestämmelsen. (Här skall inflikas att Regeringsrätten i RÅ 1994 ref. 8 har funnit att den nämnda undantagsregeln om dispensbefogenhet för byggnadsnämnd alltjämt är gällande.) Beträffande områden som inte omfattas av detaljplan (se härom 5 kap. PBL) finns i PBL inga bestämmelser om en byggnads minsta avstånd till granntomt, framförde domstolen vidare. Domstolen angav att den aktuella fastigheten var belägen utanför detaljplanlagt område, och att bestämmelsen i 2 kap. 1 § byggningabalken därför var tillämplig. Emellertid tog rätten fasta på

⁹⁵ Not 1 till BB i Karnov.

⁹⁶ Se Kammarrättens i Göteborg dom 2003-02-19 i mål 1668-2001

⁹⁷ Länsstyrelsens i Västra Götalands län beslut 2001-02-07 i ärende med dnr. 204-31401-1999, s 3

vad som av HD uttalats om möjlighet att underlåta att tillämpa denna regel, såvida ”särskilda förhållanden annat föranleda” (se ovan), och framförde att en sådan tolkning stämmer ”väl överens med de särskilda möjligheter till undantag som finns enligt PBL och byggnadsstadgan när det är särskilt motiverat”. Den i målet aktuella *grannfastigheten* omfattades av bestämmelser om strandskydd, och även om den tillbyggnad, som bygglovet avsåg, skulle ha placerats längre från fastighetsgränsen, saknades enligt kammarrätten sålunda anledning att anta att det aktuella området på grannfastigheten skulle få bebyggas. Vid en samlad bedömning fann kammarrätten att avståndsbestämmelsen i 2:1 byggningsbalken inte utgjorde hinder mot det sökta bygglovet.

Regeringen refererade i sitt beslut kammarrättens utlåtande, och anger att det minsta avståndet mellan tillbyggnaden och granntomten uppgår till mindre än 25 centimeter. Detta kunde enligt regeringens mening innebära olägenheter för klagandena, men ej så betydande olägenheter att det fanns skäl att frångå myndigheternas bedömning. Om BB:s bestämmelse yttras ingenting.⁹⁸

3. 3. Tredje kapitlet: om ödesbyar

Byggningsbalkens tredje kapitel, om ”ödesby”, infördes i *Sveriges rikes lag* senast år 1980.⁹⁹

Kapitlet lyder:

1 §. Är by öde, där flera hemman¹⁰⁰ äro, och vill en sitt upptaga, och de andre vilja ej bygga eller täppa¹⁰¹ med honom; nämne då härads hövding några av nämnden,¹⁰² som dit fara, och lägga honom till så mycket av ägor, som emot dess hemman svarar, och bäst hägnas och hävdas kan.

2 §. Nu haver han sin del uppbrukat och avröjt i åker och äng och vilja de andre sedan nyttja var sin ägodel; bruke då upp och rödja¹⁰³, som han gjort. Och när de alla uppbrukat och bättrat sina delar som han; njute då genom skifte var sin lott i åker, äng och alla ägor, som förr är sagt. Tager någon annorledes del i by; böte, som i 10 kap. urskils [se 3.5].

⁹⁸ Regeringens beslut 2004-05-13 i ärende M2003/497/F/P, angående överklagande i fråga om bygglov på Grötö 1:108 i Öckerö kommun, s 2

⁹⁹ 1992 års lagbok, s 328

¹⁰⁰ Hemman är en fordom brukad benämning på ”jordbruksfastighet som blivit bokförd i kronans jordeböcker med visst mantalsvärde ... med modern terminologi jordregisterenhet” enligt Nationalencyklopedin: *hemman*. Nordisk familjebok beskriver ett hemman som en jordbesittning som, till skillnad från en jordlott kallad ”lägenhet”, blivit ”satt i mantal” till följd av sin förmåga att bära ett visst minimum av skatter; Nordisk familjebok, 11 bandet: Harrisburg - Hypereides, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1909 (Harrisburg – Hypereides), s 394. Idag stadgas endast om registerenheter – se 6 § förordningen (2000:308) om fastighetsregister – och inte om hemman.

¹⁰¹ Täppa betyder ”förse med tapp”. Ordet synes böra tolkas i ljuset av substantivet *täppa*, vilket betyder ”tillstängt, inhägnat jordstycke”; se Elof Hellquist, *Svensk etymologisk ordbok*, Gleerups, Lund 1922 (Hellquist), s 1049.

¹⁰² Nämnden bestod år 1734 av tolv bönder (sedermera bara *män*) som kallades *häradsnämnd* – se 1 kap. 1 § 1734 års rättegångsbalk i 1808 års lagbok, s 234; jfr 1891 års lagbok, s 17.

¹⁰³ Med röja (fordom *rödja*) avses att ”odla upp, bryta (mark, väg), hugga, gallra etc.; rensa upp, städa undan”; se Sten Malmström, Iréne Györki, *Bonniers svenska ordbok*, Bonniers, Finland 1980, s 282

Med ödeshemman avses ”sådana hemman, som, efter det de af åbon eller egaren blifvit öfvergifna, lemnats utan bruk och skötsel”.¹⁰⁴ Att brukbar jordegendom låg öde ansågs under lång tid vara något som skulle stävjas, och regleringar tillkom rörande upptagande av ödeshemman.¹⁰⁵ I mars 1538 utkom ett kungligt brev om nyttjanderätt till ödeshemman som upptogs.¹⁰⁶ I 1692 års förslag till byggningsbalk står, i författarens tolkning: Där storskog och mark ligger obrukad och öde bör var landshövding se till att den kan bebyggas och brukas, och de andra jordägarna får inte hindra den som vill och erbjuder sig, att hävda och bygga till gagn för kronan.¹⁰⁷ I gamla jordabalken 16 kap. 9 § stadgades att ”[t]ager man upp hemman som öde ligger; där äger husbonde giva landbo brev å den frihet han därför njuta skall”. ”Oräkneliga voro de ödeshemman, hvilka den s k stora ofreden under Karl XII:s tid framkallade”, uppgav en gång den finske juridikprofessorn Axel Liljenstrand, och konstaterade att ödeshemmanen alltjämt var så många att de betingade en egen reglering i 1734 års lag.¹⁰⁸ Att något hemman hädanefter ”faller i ödesmål”, dvs. blir öde, ansågs redan år 1894 vara något som ”sällan torde inträffa” och lagstiftning för återupprättandet av bruk av sådana hemman ansågs ha ”förlorat större delen av sin betydelse”.¹⁰⁹ Se om skiften avsnitt 2.3 ovan. Ett fåtal oskiftade ödesbyar synes alltjämt existera – bl.a. Äskhult i Kungsbacka kommun.¹¹⁰ Herrelösa byggnader torde för övrigt inte kunna förvärfvas genom ockupation, dvs. besittningstagande, enligt nu gällande rätt.¹¹¹

Stadgandet nämner häradshövdingen, vilket förr avsåg ordföranden i häradsrätten, som före 1971 var dagens tingsrätters motsvarighet, i ett härad på landsbygden. Inför 1971 års reform uttalades, om beteckningen häradsrätt, att ”[e]n beteckning som ansluter till häradet skulle vara alldeles främmande för större städer, och det kan f. ö. sägas att den inte är adekvat ens på det nuvarande användningsområdet, eftersom nuvarande domsagoindelning inte ansluter sig till den gamla häradsindelningen”. Samma skäl talade enligt föredragande statsråd mot häradshövdingstiteln

¹⁰⁴ Nordisk familjebok, 18 bandet: Värja – Öynhausen, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1894, s 559. Se även Gunnar Olander, *Studier över det inre tillståndet i Sverige under senare delen av Karl XII:s regering med särskild hänsyn till Skaraborgs län* (högskoleavhandling), Göteborg 1946, s 14f.

¹⁰⁵ Anders Magnus Strinnholm, *Sveriges historia i sammandrag, tredje bandet: Gustaf I och hans tid*, Hörbergskas boktryckeriet, Stockholm 1860, s 385

¹⁰⁶ Carl W. U. Kuylentierna, *Om rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman: med särskild hänsyn till å desamma förbehållna enskilda rättigheter* (universitetsavhandling), Lund 1916, s 7

¹⁰⁷ BB 2:1 i Förarbetena IV, s 269. Se även 1723 års förslag i Förarbetena VI, s 168.

¹⁰⁸ Axel Wilhelm Liljenstrand, *Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende, jemte ett blad ur dess kulturhistoria*, 2 uppl., Lindstedts antikvariska bokhandel, Helsingfors 1894, s 304f. Antalet ödeshemman 1734 har sagts vara 1 058; se Carl Georg Starbäck, Per Olaf Bäckström, *Berättelser ur svenska historien*, 8 bandet: Frihetstiden, A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, Stockholm 1886, s 434.

¹⁰⁹ Nordisk familjebok, 18 bandet: Värja - Öynhausen, s 559

¹¹⁰ ”Den siste byinvånaren dog 1964.” framförs på Kungsbacka kommuns webbplats undersida om Äskhult; se http://www.kungsbacka.se/sitetemplates/KBInformationPage_____3120.aspx

¹¹¹ Camilla Frödevik, *Kan man genom ett originärt fång förvärva äganderätten till en byggnad* (magisteruppsats vid Linköpings universitet), Linköping 2003, s 2. Med ockupation avses således att äganderätt till ett herrelöst föremål förvärfvas genom att föremålet tas i besittning; jfr riksåklagarens uttalanden i NJA 1969 s 340.

som benämning på chefsdomare. Titeln blev istället *lagman*, ehuru redan utnämnda underrättsdomare kunde behålla sina tidigare titlar, och lagmanstiteln är den som idag brukas.¹¹²

Bestämmelser om byggnaders överförande mellan fastigheter, och fastighetsindelning i övrigt, finns i fastighetsbildningslagen (1970:988). Plan- och bygglagen (1987:10) innehåller bestämmelser om bygglov. Lagen (1989:31) om förvaltning av vissa samägda jordbruksfastigheter gäller om ”fast egendom som är taxerad som lantbruksenhet ägs av minst tre gemensamt” (1 §). Om fastigheter i allmänhet finns bestämmelser i jordabalken (1970:994; JB).

3. 4. Nionde kapitlet: om gärdesgårdar, grindar och skadegörelse åsamkad av få

8 kap. behandlas under 3.1 ovan. 9 kap. gällde ”huru skada skall gäldas, som få gör i annans ägor, så ock huru få intagas må”, och stadgade bl.a. att man får intaga (dvs. ta i förvar) någon annans få, om detta befinner sig på ens åker, äng, hage eller ö (1 §), och bötesstraff för den ägare som i löndom bortför sitt kreatur, då någon annan har intagit det (4 §). Av de ursprungligen åtta paragraferna upphävdes alla utom en genom införandet av lagen (1933:269) om ägofred (ägofredslagen), varigenom även byggningsbalkens femte kapitel, om ”laga värn, täppning och hägnad” upphävdes (se 7 kap. 65 § sagda lag). Den ännu formellt gällande paragrafen, 5 §, lyder:

Bryter någon gärdesgård eller led neder, och sker skada därigenom av få¹¹³; böte som i 5 kap. sagt är, och gälde skadan åter. Far någon genom led eller grind, och den icke stänger efter sig; böte en daler, ändå att ingen skada sker.

Bestämmelsen medtogs i lagboken *Sveriges rikes lag* senast år 1989.¹¹⁴ Den första bötesbestämmelsen hänvisar till det numera genom lag upphävda femte kapitlet, och redan i lagböcker från förra seklets början, och tidigare, sattes delen ”som i 5 Kap. sagt är” inom klamrar, med hänvisning till K.F. den 21 december 1857 (nr 59 s. 1) om ägors fredande emot skada av annans hemdjur samt om stängselskyldighet, 21 §, där det stadgades om bötesstraff för att bryta eller nedkasta annans hägnad eller grind, en bestämmelse som år 1864 *de facto* ersattes

¹¹² Prop. 1969:44, s 231. Ett annat slags tingsrätter än de nu förefintliga nämns i 14 kap. 2 § BB.

¹¹³ En led är ett ”för öppning på gärdesgård användt stängsel”; se (5:1 BB i) SAOB, 1939, L396. Med beaktande bl.a. av avfattningen av 9 kap. 4 § BB i Magnus Erikssons landslag (Schlyter - Landslagen, s 141; se även s 377), skall sägas att ”av få” måste förstås som ”genom fås försorg”; jfr Bo-A. Wendt, *Landslagsspråk och stadslagsspråk: stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*, Lund Univ. Press, Lund 1997, s 187. Begreppet ”få” torde i lagspråk avse husdjur i allmänhet, fränsett (hund och) katt, men ordet används ibland (sällan, sägs år 1926) om djur i allmänhet; se SAOB, 1926, F2024. Om ordet ”husdjur” anges följande detaljerade beskrivning i Nordisk familjebok, Harrisburg – Hypereides, s 1343: ”[Med husdjur avses] sådana djur, som människan tagit under sin vård och som användas för vissa, nyttiga ändamål, regelbundet fortplanta sig under hennes herravälde och på grund därav låta underkasta sig en med konst ledd förädling [förutom] djur, som hållas i tamt tillstånd endast för nöjes skulle eller utan att vara till någon viss nytta [samt djur] som icke fortplanta sig under människans vård. I mera inskränkt bemärkelse menas med husdjur endast sådana, som stå i ett mera direkt samband med jordbruket [vars uppgift är att bli eller frambringa animaliska produkter] ... Till husdjur i vidsträcktare bemärkelse räknas inom däggdjurens klass: häst och åsna, svin, nötkreatur, zebu, yak och buffel, får, get, ren, kamel, lama och alpaca, [...], vidare kanin, tillhörande gnagarna, samt hund och katt [...] Bland fåglarnas klass förekomma som husdjur svan, gås, anka, höns, fasan, påfågel, pärlhöns, kalkon, dufva och struts, samt inom insekternas klass bi, silkesfjäril och koschenillbaggen.”

¹¹⁴ 2009 års lagbok, s 549

med den (förutom beträffande bötesbeloppet) likalydande 24 kap. 10 § strafflagen.¹¹⁵ Den nu gällande brottsbalken stadgar i 8 kap. 11 § om att olovligen bryta stängsel (se nedan).

Stadgandet uppkom synbarligen i ett bondesamhälle, i vilket det var problematiskt att hemdjur¹¹⁶ tog sig ut ur inhägnader, och åsamkade skada å andra bönders ägor. Liknande bestämmelser fanns i 9 kap. byggningabalken i Magnus Erikssons landslag.¹¹⁷ Bestämmelser fanns om att gärdesgårdar skulle uppföras på visst sätt, till hindrande av detta, i bl.a. 6 kap. I den upphävda 5 kap., 8 §, stadgades ett visst bötesstraff för den som ”av ondsko eller överdåd” högg sönder, rev ned eller fördärvade en grind eller gärdesgård, och denne skulle även gälda skadan (troligen för själva inhägnaden) åter. Ett lägre straff stadgades i samma paragraf för den som ”[b]ryter eller river ... annorledes”.¹¹⁸ 9 kap. 5 §, första bestämmelsen, synes vara ett komplement till den nämnda regleringen i 5 kap. Bestämmelsen i 5 kap. synes ha ålagt den som förstörde en grind eller gärdesgård att ersätta den skada han själv hade åsamkat, medan bestämmelsen i 9 kap. förefaller ålägga skadevällaren att även svara för skador som kreatur, vilka till följd av den gärdesgården vållade skadegörelsen har kunnat ta sig ut ur inhägnaden, har åsamkat annan.¹¹⁹

Nämnas här skall även att 5 kap. 47 § ägofredslagen, en lag som inte i övrigt nämner någonting om skadeståndsskyldighet för den som förstört någon annans hägnad och djur utsläppt, stadgar:

Kommer någons hemdjur olovligen in å annans ägor och gör därå skada, vare djurets ägare pliktig ersätta skadan, ändå att han ej är därtill vållande. Vad ägaren sålunda nödgats utgiva äger han söka åter av den, som vållat skadan.

I NJA 1960 s 49 hade kor brutit sig ut ur sin inhägnad – 1-2 ägofredslagen föreskriver stängsel-skyldighet – och fallit ned i bassänger för slamning av krita. Bolaget som ägde bassängerna väckte talan mot kornas ägare, och åberopade den ovan citerade paragrafen. Rådstuvurätten (RR:n) ansåg att lagrummet skulle tolkas i sitt historiska sammanhang, och att med ”skada” endast avsågs ”skada å själva jorden och vad därmed nära sammanhänger, såsom växtlighet, stängsel o. dyl.”, och instämde därmed med koägaren. Bolaget invände vid överklagandet till hovrätten att ”tolkningen måste ske så, att stadgandet finge praktisk tillämpning i det moderna samhället och ledde till rimliga resultat”. Hovrätten fastställde RR:ns dom, och även HD kom till

¹¹⁵ Jfr 1891 års lagbok, s 76, 78 och 197, samt R. Skarin (utg.), *Sveriges Rikes Lag*, tjuogoandra upplagan, 1901, Norstedts, Stockholm 1900 (1901 års lagbok), s 94, B 62

¹¹⁶ Professor Winroth angav i början av 1900-talet att hemdjur var ”kreatur af omedelbar nytta i landtbruket, såväl fyrfota djur som fjäderfä”; se Alfred Ossian Winroth, *Strödda uppsatser IV: Om skadestånd*, 2 uppl., Akademiska boktryckeriet, Uppsala 1907 (Winroth), s 203. I ägofredslagen avses med hemdjur hästar, nötkreatur, får, getter, svin och fjäderfän; se 1:a noten till lagen (1933:269) om ägofred, i Karnov, av Maria Wetterling; jfr SOU 1984:15, s. 36

¹¹⁷ Schlyter – Landslagen, s 138-142

¹¹⁸ Förarbetena VI, s 238.

¹¹⁹ Inom skadeståndsrätten gäller, att blott den som lidit person- eller sakskada är berättigad till skadestånd från skadevällaren, och ej den tredjeman som indirekt lider förlust till följd av den uppkomna skadan (ehuru fåtaliga undantag från denna princip har utmönstrats i rättspraxis); se NJA 1975 s 533, om enmansbolags skada; Jan Hellner, Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Norstedts 2008 (Hellner-Radetzki), s 360ff. Jfr dock 5:2 2-3 p. SKL.

slutsatsen att skadan ej var att hänföra till sådan skada som åsyftas i 47 § ägofredslagen, när den åsamkats material som fanns i en industriell anläggning tillhörande bolaget, och talan ogillades.

Att andra skador inte omfattas av ägofredslagen illustrerar även NJA 1983 s 232. Målet gällde ridhästar¹²⁰ som brutit sig ut ur en inhägnad beteshage, och därvid orsakat en trafikolycka på allmän väg. Bilägaren vars bil förstördes i olyckan yrkade skadestånd av hästarnas ägare. Talan ogillades av samtliga instanser, när hästägaren inte kunde anses ha ”underlåtit att fullgöra vad som ålegat honom när det gällt att inhägna betesmarken på ett tillfredsställande sätt” (HD:s dom). Något strikt ansvar för ägaren/den inhägnadspålitige beträffande *alla* skador hemdjur orsakar då de utkommer från en inhägnad, synes sålunda inte finnas, utan den som grundsats i skadeståndssammanhang gällande vållanderegeln (kort beskrivet att den som skall ersätta skada på ett eller annat sätt ska anses ha *vållat* skadan) anses gälla även i detta sammanhang,¹²¹ såvitt avser andra skador än de som rådstuvurätten nämner i NJA 1960 s 49, då strikt ansvar gäller.

Nordisk familjebok utvisar att sista meningen i 9 kap. 5 § redan år 1911 ansågs vara ”[e]tt så godt som bortglömdt stadgande”.¹²² I Östgöta Correspondenten den 31 januari 2006 berättas om två unga män som ”med berätt mod bröt mot Byggningsbalkens nionde kapitel, femte paragraf”. Männerna öppnade i januari månad en grind och åkte med pulka genom grindhålet, och lämnade därefter platsen utan att stänga grinden efter sig. Såvitt känt, uppger tidningen, uppkom ingen skada till följd av gärningen. Männerna, som hade köpt dalermynt i syfte att kunna erlagga eventuella böter, lämnade dagen efter händelsen in en skriftlig bekännelse till polisen, tillsammans med fotodokumentation. Motivet för gärningen uppgav männen hade varit att poängtera bristande förståelse för stadganden som enligt dem i dagsläget borde ha upphävts.¹²³

Kammaråklagarens beslut om ”Brott mot byggningsbalken 2006-01-19” innebar att förundersökning inte skulle inledas. Åklagaren hänvisade i beslutet till 23 kap. 4 a § 1 st 2 och 2 st. rättegångsbalken (1942:740; RB), och uppgav att anmälningsuppgifterna avser ett brott som inte kan förväntas föranleda en strängare påföljd än böter, att omständigheterna var sådana att de talade för att åtal ej skulle väckas, samt att det kunde antas att åtal för det anmälda brottet inte skulle komma att ske till följd av en bestämmelse om åtalsunderlåtelse i 20 kap. RB.¹²⁴ Till Östgöta Correspondenten uppgav åklagaren att han inte hade tagit ställning till om något brott hade förövats, och att det inte fanns intresse av att uppta de rättsvårdande myndigheternas tid med ärendet. Han framförde även att det var tänkbart att de unga männen handlande hade kunnat

¹²⁰ Hästar anses i sig utgöra hemdjur; jfr 1 § lagen (1945:119) om stängselskyldighet för järnväg m.m. och ovan.

¹²¹ Hellner-Radetzki, s 182. Regeln om att någon, för att vara pliktig att svara för en skada, genom uppsåtligt eller oaktsamt agerande skall ansvara för den, kallas ibland ”culparegeln” och vållande (med som utan uppsåt) kallas med ett samlingsord ”culpa”, efter latinet (se a a, s 127). Här används emellertid den mindre latinsklingande termen *vållanderegeln*, för att beteckna denna grundregel.

¹²² Nordisk familjebok, 15 bandet: Kromat – ledväska, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1911, s 1488

¹²³ Ewa Nyrinder, ”Lagbrytare” vill markera motföråldrad lag, Östgöta Correspondenten, 2006-01-31, s B3

¹²⁴ Åklagarkammaren i Linköpings underrättelse 2006-01-24 i ärende med ärendenummer 203A-259-06, avseende ärende K2512-06, 050006000784, s 1.

falla in under 8 kap. 11 § brottsbalken,¹²⁵ där det anges att om någon gör ”intrång i annans besittning av fastighet, såsom genom att olovligen anbringa eller bryta stängsel, bygga, gräva, plöja, upptaga väg eller låta kreatur beta, eller skiljer någon obehörigen annan från besittning av fastighet eller del därav” kan denne dömas för egenmäktigt förfarande (se 3.6).

3. 5. Tionde kapitlet: om husbehovsnyttjande av samägda resurser

Tionde kapitlet gäller ”huru bys oskifte ägor i skog och mark må nyttjas eller intagas; så ock om åverkan å oskift, eller annans mans skog och mark”. En rättegångsregel i 6 §,¹²⁶ är upphävd genom 2 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken. 10 kap. 3 § BB gäller förbud mot att nedhugga masteträd, 4 § intagande av oskiftad mark och laga skifte, 5 § olovligt tagande av skogsresurser, 7 § förbud mot att arrendator (”landbo”) säljer timmer eller andra gårdsägor, 8 § inskränkningar i skattebondes dispositionsrätt över sin skog, 9 § enskilda skogar som hör till bergsbruket (dvs. malmbrytning i berg) och 10 § förbud mot att hugga på annans skog, vid tio dalers bot ”för vart lass”. Som framförts under 3.1 har staten inte längre något anspråk på masteträd,¹²⁷ och laga skifte kan inte längre påkallas (se 2.3). Straff för olovligt tagande av skogsresurser regleras i 8 kap. 11 § och 12 kap. 2 § brottsbalken (se 3.1). Förbud för en jordbruksarrendator att avverka skog m.m. finns i 9 kap. 34 § jordabalken (1970:994). 10 kap. 7 § BB har dessutom uttryckligen upphävts beträffande de flesta nyttjanderätter, genom 3 § lagen (1907:36 s.22) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom (se om åborätt 3.1). Redan genom en kunglig förordning den 21 februari 1789 fick s.k. skattemän samma fria dispositionsrätt över sin skog som s.k. frälsemän hade.¹²⁸ Lagstiftning rörande bergsbruket och skogar kopplade till detta tillkom efter 1736,¹²⁹ och år 1971 fanns inga statliga skogar till bergshanteringens understöd kvar.¹³⁰ I 1963 års lagbok betecknas 10 kap. 9 § BB som obsolet, med förklaringen att den ”i vad den avser sådana under enskild äganderätt varande skogar, som enligt äldre lagstiftning skolat användas till visst bergsbruk, har med den förändrade lagstiftningen ang. bergsbruk förlorat tillämplighet”.¹³¹ Förbud mot att ta växande träd finns genom stadgandena om åverkan och tillgreppsbrott; se om åttonde kapitlet BB 3.1 ovan. Det är sålunda uppenbart att stadgandena i 10 kap. 3-10 §§, som senast infördes i *Sveriges rikes lag* år 1989,¹³² ej längre är tillämpliga, utan obsoleta,¹³³ och de skall ej vidare behandlas här.

Återstoden av det tionde kapitlet lyder:

¹²⁵ ”Lagbrytare” vill markera mot föråldrad lag

¹²⁶ Se 1891 års lagbok, s 81

¹²⁷ 1875 års förordning, av vilket detta framgår, återges i 1963 års lagbok, s 302.

¹²⁸ Se 2 § K. F. den 21 februari 1789 i 1891 års lagbok, s 81.

¹²⁹ Se Kungl. Maj:ts förordning (1859:47) angående utsträckt frihet för bergshantering i 1981 års lagbok, s 404f och förordningen (1898:55 s 1) angående förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar.

¹³⁰ Prop. 1972:11, s 3

¹³¹ 1963 års lagbok, s 302

¹³² 1992 års lagbok, s 337

¹³³ Detta synes även vara Bengtssons mening i not 3 till BB i Karnov.

1 §. I oskift skog och mark må alla jordägare i by taga torv, näver, ved, timmer, gärdsel, löv och annat, som till hus och gård tarvas, men ej föra det av bole,¹³⁴ eller åt annan sälja eller upplåta. Var som här emot gör; [böte för timmer eller sågstock sexton öre, för vart lass av det andra sexton öre, och för mans börda fyra öre:] betale ock dessutom till de andra jordägare så mycket, som på deras del av värdet löper.¹³⁵ Äger man jord i tvenne byar; nyttje ej den ena byns oskifta skog eller mark till annan by [, vid samma bot].¹³⁶

2 §. Torv må ej skäras å oskift mark, som till äng tjänar [, vid bot, som i 1 § sagt är.] Ej må ock träd fällas, eller topphuggas till löv och näver, utan flås och kvistas.¹³⁷

Enligt 1 § har varje delägare i en samfäll fastighet rätt att nyttja vissa naturresurser, till husbehov ("som till hus och gård tarvas"), men inte förflytta dem från bostadsmarken, sälja eller eljest upplåta dem. Straffstadgandena, som här avsiktligt har markerats med parenteser, anses numera vara förlegade, och de redan nämnda bestämmelserna om åverkan och stöld antas istället gälla.¹³⁸ "Beträffande användningen av en bys oskiftade ägor i skog och mark gäller fortfarande 10-12 kap. byggningsbalken" uttalas det i propositionen till anläggningslagen, från 1973.¹³⁹ I en proposition från 1975 framförs om kapitlets s.k. husbehovsregel (som även finns i 16 kap.):

Också när det gäller områden som vid lantmäteriförrättning avsatts för delägarnas gemensamma räkning torde i princip gälla att varje delägare får nyttja marken för husbehov. Han har dock inte rätt att använda samfälligheten på ett sätt som strider mot det ändamål för vilket den avsatts eller som hindrar annan delägare att bruka samfälligheten för detta ändamål. Husbehovsregeln gäller även för de äkta sockenallmänningarna.¹⁴⁰

Bengtsson framför i Karnov att 10 kap. 1 § "reglerar delägarnas rätt att använda vissa produkter i oskiftad skog och mark till husbehov, när inte särskilda bestämmelser gäller".¹⁴¹ En sådan bestämmelse, gällande samfälligheter (dvs. egendom som tillhör flera ägare gemensamt), är 2 § lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter, enligt vilken det får "beslutas om nyttjande av samfällighet i strid mot byggningsbalken". "Av bestämmelsen följer att delägares rätt enligt de

¹³⁴ Bole, bol eller böle, betyder gård/hemman; se SAOB, 1918, B3792, 1918, B3778, samt 1925, B4870.

¹³⁵ Se härom NJA 1902 s 538.

¹³⁶ "Är man och jordägande i tvenne byar tage ej af een bys mark wed, timmer, näfwer, gärdzel och slikt, och före till annan by", lyder formuleringen i 1692 års förslag; se Förarbetena IV, s 284. Uppenbarligen ägde man ej rätt att på en bys bekostnad berika en annan. Den sista meningen i paragrafen, om laga skifte, har här uteslutits (se 2.3).

¹³⁷ I 1694 års förslag åtskildes meningarna med semikolon, varigenom det inbördes sammanhanget var tydligare markerat: "Oskift mark som till äng tjänar, må med torfskiörd ej förderfwat wijd samma böter som § I sagt är; ej [h]eller må trää för löf och näfwer skull ned- eller tåpphuggas utan flås och qwistas."; se Förarbetena IV, s 332.

Att topphugga ett träd innebär att man hugger toppen av det. Att kvista innebär att man borthugger eller bortskär kvistar eller grenar från ett träd. Att flå ett träd innebär att man avbarkar det, dvs. skalar av barken; se SAOB, 2005, T1993, 1938, K3442, samt 1925, F954.

¹³⁸ Se 1992 års lagbok, s 337

¹³⁹ Prop. 1973:160, s 291. Detta uttalande upprepas i prop. 1975:48, s 48.

¹⁴⁰ Prop. 1975:48, s 48. Se, om allmänningar, 3.8.

¹⁴¹ Se not 3 till BB i Karnov.

angivna bestämmelserna [i byggningsbalken] suspenderas, om samfälligheten sätts under förvaltning av samfällighetsförening” anges i propositionen.¹⁴²

3. 6. Elfte kapitlet: om bete, vallning av betesdjur och ringning av svin

Byggningsbalkens elfte kapitel handlar om mulbete, hjordavård¹⁴³ och vallgång, och i propositionen till anläggningslagen anges kapitlet fortfarande gälla; se 3.5 strax ovan.

11 kap. 1 § lyder:

1 §. Ostängd mark och hjordavall må alla, som där i del hava, till mulbete¹⁴⁴ nyttja, och låta där få sitt vart om annat gå. Men ej må någon driva eller valla sitt få å annans enskilda skog eller mark, vid bot, som i 9 kap. och 7 § sägs.

Enligt paragrafen må delägare i gemensam betesmark, eller den som av delägare fått sådan rätt, släppa sina egna djur på bete på marken i dess helhet. Dock må man ej hålla betesdjur på annans enskilda skog eller mark.¹⁴⁵ Det framförs redan i propositionen till anläggningslagen att ”mulbetesservitut utövas i allt mindre omfattning och avses skola avvecklas successivt”.¹⁴⁶ Professor Bengtsson framför i Karnov att 1 § inte tillämpas där särskilda bestämmelser gäller.¹⁴⁷ I 1 kap. 1 § 2 st. ägofredslagen framförs att ”[o]m rätt för delägare i samfälld mark att där utsläppa hemdjur är särskilt stadgat”. Särskilda stadganden finns bl.a. i lagen (1918:399) om förbud mot utsläppande av tjur eller hingst å samfälld betesmark, och lagen (1922:133) om förbud mot utsläppande av bagge å samfälld betesmark, två lagar som i en statlig utredning från år 2003 har ansetts uppenbart inaktuella.¹⁴⁸ I 3 kap. 10 § ägofredslagen finns bestämmelser om att icke inhägnad ”skogs- eller utmark¹⁴⁹ å omse sidor om ägo gräns” skall anses upplåten för gemensamt bete för större hemdjur. Från varje fastighet som har betesrätt får det inte utsläppas fler djur ”än som skäligen kunna vinterfödas å fastigheten” på den gemensamma marken (3 st.). 3 kap. 11 § samma lag ger regeringen rätt att förbjuda gemensamt bete för det fall att det ”för skogsåterväxtens skyddande inom visst län eller viss del av län” anses erforderligt.

¹⁴² Prop. 1973:160, s 398

¹⁴³ Med ”hjordavård” avses vaktande av boskap; se SAOB, 1931, H987.

¹⁴⁴ Med ”mulbete” avses ”i allmänhet det bete på utmark, kronopark eller annat större sammanhängande område, hvartill husdjur utsläppas”; se Nordisk familjebok, 11 bandet: Militärkonventioner – nådaval, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1887, s 438. Att djuren har mular synes inte fordras; jfr Förarbetena IV, s 270f.

¹⁴⁵ SOU 2003:116, s 67, 87. ”De genom storskiftet bildade fastigheterna tilldelades ofta andel i vallar där delägarna gavs rätt att hålla djur. Stadgandet i 11 kap. 1 § byggningsbalken kan sägas ge uttryck för den betesrätt som knöts till bl.a. vallarna” anges i a a, s 46. I samma statliga utredning anses 11:11 BB:s betydelse idag oklar; se a a, s 87.

¹⁴⁶ Prop. 1973:160, s 316; hänvisning sker här till prop. 1970:144, s 71. Mulbetesservitut är att se som samfälligheter vid tillämpning av lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter; se 1 § 3 p. denna lag. 14 kap. 4 § jordabalken förbjuder att servitut som rör bete inrättas avtalsvägen; jfr SOU 2003:116, s 45.

¹⁴⁷ Se not 4 till BB i Karnov.

¹⁴⁸ SOU 2003:116, s 121. En lagändring i, och ej ett upphävande av, 11 kap. 1 § BB föreslogs även; se a a, s 12.

¹⁴⁹ Med utmark avses den mark som inte är ”belägen närmast byggnaderna och ... uppodlas till åker och äng eller använd som tomtplats och trädgård”; se Nordisk familjebok, 12 bandet, Hyperemi - Johan, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1910 (Hyperemi – Johan), s 597.

Bötesbestämmelserna i 9 kap. BB upphävdes formellt genom ägofredslagen. Den som bryter mot bestämmelsen i 3 kap. 10 § 3 st. denna lag döms enligt 6 kap. 59 § till böter. Om ett ”hemdjur hålles å bete i uppenbar strid med bestämmelserna i denna lag eller föreskrift, som enligt lagen meddelats”, på mark som upplåtits till gemensamt bete, har delägare i marken och betesrättsinnehavare rätt att intaga djuret, enligt 6 kap. 61 §. Även andra frågor om bete regleras i ägofredslagen – bl.a. i 4 kap. 41-45 a §§, om betessamfälligheter. I en statlig utredning från år 2002 framförs följande: ”Med de stora förändringar som inträtt efter ägofredslagens tillkomst, både vad gäller djurhållningen och skogsskötseln, finns det rimligen inte något skäl att behålla bestämmelserna om rätt till gemensamt bete”.¹⁵⁰ Ännu gäller dock dessa bestämmelser.¹⁵¹

Angående straffstadgandet finns nu i 8 kap. 11 § brottsbalken en bestämmelse som kriminaliserar att göra ”intrång i annans besittning av fastighet, såsom genom att olovligen ... låta kreatur beta” som egenmäktigt förfarande eller självtäkt (se 8 kap. 8-9 §§), beroende på omständigheterna.

11 kap. 2-3 §§ lyder:

*2 §. Hava de, som bo samman i en by eller flera, förent sig om boskapens vård och hjordahåll, och försummar någon det att uppehålla; gælde den skada, som fä av hans vållande eller försummelse gör, eller får.*¹⁵²

*3 §. Tappar vallhjon bort fä, eller gör vilddjur skada, där vallhjonet prövas det hindra kunnat; umgälle*¹⁵³ *det med sin lön, eller arbete.*

11 kap. 2 § innehöll ursprungligen en bestämmelse av innebörden att, i den mån det var möjligt, skulle kvinnor och inte gossar anlitas för vallgång.¹⁵⁴ Bestämmelsen gick tillbaka på ett kungligt brev av den 17 november 1686,¹⁵⁵ i vilket det stadgades att ”icke några poikar uthan heller quinfolk skola brukas till wallhjon”, detta enär annars den ”fahrliga och wederstyggeliga Tijdelags¹⁵⁶ syndh och missgerning på en eller annan ort i landet ganska mycket skall föröfwas och taga öfverhanden”.¹⁵⁷ Lagkommissionen ansåg i juni 1693 dock att det inte var orimligt att

¹⁵⁰ Ds 2002:33, s 2, där det även anges att regeringen åren 1934–1964 utfärdade nio kungörelser om betesreglering.

¹⁵¹ Jfr dock Göta hovrätts dom 2009-06-02, i mål T 2770-07, där istället gammal hävd synes ha spelat en stor roll.

¹⁵² Med ”hjordahåll” avses hållande av boskapshjord, samt vallgång; se SAOB, 1931, H987. ”... betale den som ej håller, ehwad boskapen af hans försummelse gör eller får skada” står i 1694 års förslag; se Förarbetena IV, s 288.

¹⁵³ Ordet ”umgälla” är besläktat med ”gälda” och betyder betala; se Hellquist, s 1058.

¹⁵⁴ Se den ursprungliga lydelsen i Förarbetena VI, s 243

¹⁵⁵ Förarbetena IV, s 288

¹⁵⁶ Med tidelag avses könsumgänge mellan en människa och ett djur. Tidelag är sedan 1944, enligt författarens mening olyckligt nog, ej uttryckligen förbjudet i lag; jfr BrB 16:13 och NJA 1965 C 1091. Se dock Dir. 2009:57. 10:1 missgärningsbalken föreskrev dödsstraff vid tidelag, och även djuret skulle avlivas; se 1808 års lagbok, s 160f. Praxis härom mildrades dock redan 1778; se SOU 2007:90, s 42. Tidelagskriminaliseringen synes ha berott på fruktan för att nya varelser skulle uppstå, i strid mot den skapelseordning som fordom ansågs gudomlig; jfr Nordisk familjebok, 28 bandet: Syrten-vikarna - tidsbestämning, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1919, s 1273.

¹⁵⁷ Hans Lidman (red.), *Fäbodlar*, LT:s förlag, Stockholm 1965, s 38. Ett lagförslag (1609), som talar om ”diefwulens tillskyndan” vid tidelag, finns i F. A. Dahlgren, *Lagförslag i Carl den niondes tid*, Norstedts, Stockholm 1864, s 485

tillåta karlar som vallhjon, särdeles som man visste att ”qwinnor fundne äro, som begådt tijdelagh”.¹⁵⁸ Kungl. brev den 10 november 1789 tillät som vallhjon även ”gift manbart folk”.¹⁵⁹

I motion 1979/80:1124 hade en motionär framhållit att 11 kap. 2 § BB ”diskriminerar unga pojkar och därför är grundlagsstridig”, och därför yrkat att bestämmelsen skulle upphävas. Lagutskottet uttalade om första meningen i 11 kap. 2 § att skadeståndsbestämmelsen inte, såvitt utskottet kunnat finna, hade tillämpats på många år, men att underlag för bedömning av huruvida bestämmelsen kunde slopas eller ej, emellertid saknades. Utskottet delade dock motionärens uppfattning, att bestämmelsen om vallgång skulle upphävas. Vidare anförde utskottet att det i BB ”förekommer även andra bestämmelser som är ålderdomliga och som inte tillämpats sedan lång tid tillbaka”, och förutsatte att regeringen t.ex. i samband med införande av en ny bygglag, skulle pröva möjligheten att slopa dessa (ej angivna) bestämmelser.¹⁶⁰ Riksdagen biföll den av utskottet hemställda ändringen av 11 kap. 2 §,¹⁶¹ och sista meningen, om vallgång, upphävdes genom lagen (1981:426) om ändring i byggningsbalken, som trädde i kraft den 1 juli 1981. Detta synes vara den sista företagna ändringen i byggningsbalken, som har skett, till dags dato.

Professor Winroth ansåg att 2 § ger den kreatursägare, vars få genom annans vållande har orsakat skada som ägaren har behövt svara för (se, om 5:47 ägofredslagen, 3.4), rätt att regressvis kräva skadevållaren på beloppet.¹⁶² Professor Bengtsson uppger i Karnov att 2-3 §§ ”föreskriver skadeståndsansvar vid vållande”, och hänvisar beträffande 3 § till 4 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207; SkL),¹⁶³ där det stadgas att en arbetstagare ansvarar för skador som den ”vållar genom fel eller försummelse i tjänsten” endast ”i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter”. Redan i tidiga lagböcker från tiden efter 1864 års strafflags ikraftträdande, ansågs stadgandet om att vallhjonet skulle ersätta skada genom arbete (lokutionen ”eller arbete” i paragrafen) vara otillämpligt, då med hänvisning till strafflagens promulgationsförordning, som i 15 § stipulerar att stadganden i äldre lag ”om skadestånds förvandling till kroppsstraff skall ej vidare tillämpas”.¹⁶⁴ ”Ingen får tvingas att utföra tvångsarbete eller annat påtvingat arbete” fastslås i artikel 4.2. i den europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Se, om arbetsgivares möjlighet att göra löneavdrag, lagen (1970:215) om arbetsgivares kvittningsrätt (3 §).

11 kap. 4 § lyder idag (se nedan för 1734 års lydelse):

¹⁵⁸ Förarbetena I, s 459.

¹⁵⁹ 1901 års lagbok, s 99

¹⁶⁰ Lagutskottets betänkanden och yttranden, LU 1980/81:26, s 22f

¹⁶¹ Riksdagsskrivelse 1980/81:371

¹⁶² Winroth, s 203, not 2. Detta synes anknyta till en reglering motsvarande den i 5:47 ägofredslagen.

¹⁶³ Se not 4 till BB i Karnov.

¹⁶⁴ 1891 års lagbok, s 82, 204. Straffarbete är även otillåtet som påföljd för brott; se 4 § 2 st. lagen (1964:163) om införande av brottsbalken.

Då tjäle är ur jord, skola svin ringade vara. Träffas oringade svin den tid utom ägarens hägnad eller å allmän väg, tage den, som vill och gitter, dem upp, och löse ägaren dem igen av honom med fem daler för vardera. Vill ägaren ej lösa, stämme då den, som upptog, till rätten, och betale ägaren dubbelt för vart svin.

I Kungl. Svenska vetenskapsakademiens handlingar från år 1761 kan man läsa att svin ”på många ställen ej flitigt ringas”, varför de gör ”stor skada på gräsmarkerna”.¹⁶⁵ Att ”ringa” ett svin innebär att man förser det med ring¹⁶⁶, dvs. fäster en ring i trynet på det, så att det endast kan beta, och ej böka i jorden. Syftet är således att förhindra att svinen förstör vägar och annat. Detta är inte aktuellt när tjälen är i jorden, dvs. då jorden är frusen och svinen inte förmår böka.

Ursprungligen var den som skulle ta upp svinen, och få dem lösta åter av ägaren, brofogden,¹⁶⁷ som hade till uppgift bl.a. att sammankalla väghållningsskyldiga till samfällt arbete med vägunderhållet¹⁶⁸ (se nedan). I 1692 års förslag upptogs bestämmelsen om ringning av svin i samma kapitel som bestämmelserna om hur svin må i ollonskog släppas. ”Alle swin som grafwa kunna” skulle enligt förslaget ”ringade warda den tidh kälen uhr jorden är”. Detta skulle kontrolleras av brofogden, och om denne försummade sin uppgift, fick ”ehwem som will och kan”, helst den som ägde marken där svinen befann sig och åsamkade skada, ”tage ... dhe oringade swijn” och ägaren hade att lösa dem mot en fjärdedel av värdet. Vägrade ägaren att ”strax lösa” kunde den som upptog föra svinen till häradslänsmannen varefter ägaren hade att lösa dem för halva värdet.¹⁶⁹ Regeln att lösenbeloppet ägaren skulle betala, skulle vara högre då upptagaren av svinen vände sig till högre instans, synes härröra från ett sammanträde i lagkommissionen den 28 januari 1692.¹⁷⁰ Även i 1728 års förslag upptogs bestämmelsen i kapitlet om ”huru swin måge i ållonskog släppas”. I förslaget är häradslänsmannen ej längre den instans, brofogden skall föra svinen till, utan han hade att stämma ägaren för rätta. Här är ersättningsbeloppet angivet i pengar, och ej längre i delar av djurets värde. Förslaget avser inte blott svin som kan gräva, utan *alla* svin,¹⁷¹ efter beslut vid sammanträde 23 oktober 1715, då det framfördes, på latin, att ”det är typiskt för grisar att böka/gräva”.¹⁷² Först i 1731 års lagförslag, det som ingavs till riksens ständer, finns bestämmelsen om oringade svin i det kapitel där den idag finns.¹⁷³ Detta förslag stadfästes av konungen år 1736, och lyder:

Tå kiäle ur jorden är, skola svin ringade vara, at the ej måge rota up gräsmarken, och vare Brofogde skyldig, at hafva noga acht ther å. Tage ock up. eller märke alla the svin,

¹⁶⁵ Johan Fischerström, *Anmärkingar om Södra-Halland, Boskaps Skötselen*, ur Kongl. Vetenskaps Academiens handlingar för år 1761, vol. XXII, Lars Salvius, Stockholm 1761, s 259

¹⁶⁶ Hellquist, s 646

¹⁶⁷ Se Förarbetena VI, s 243.

¹⁶⁸ Jan-Olof Montelius, *Tillkomsten av 1891 års vägslag*, inlägg vid 23:e Nordiska historikermötet i Tammerfors 1997, s 7

¹⁶⁹ Förarbetena IV, s 287

¹⁷⁰ Förarbetena I, s 406

¹⁷¹ Förarbetena VI, s 218

¹⁷² Förarbetena III, s 241. Tack till R. Åkesson för översättningen.

¹⁷³ Förarbetena VI, s 243

*som han oringade finner, och löse ägaren them igen af honom, med två marck för hvarthera. Vil ej ägaren them lösa; stemme Brofogde honom för Rätta, och betale tå ägaren til Brofogde dubbelt för hvarvt svin. Försummar Brofogde thetta, böte en daler, och tage then, som vil och gitter the oringade svinen, helst han, som them å sina ägor finner, och skada lider, och niute samma rätt, som Brofogde.*¹⁷⁴

Brofogdebefattningen avskaffades genom den Kungliga resolutionen på allmogens besvär av den 9 december 1766, och stadgandet syntes komma i glömska. 1853 lades dock en motion fram i riksdagen. I motionen framfördes att böter borde betalas av den vars svin ”träffas oringadt vid allmän väg, kanske till och med om det så träffas *utom egarens eller samfällighets hägnad*” (motionärens kurs.) och att ”enhvar [skulle] ega att härom anställa åtal, om icke egaren godvilligt erlägger böterna”. Motionen ansågs innebära förhöjt ansvar för att ha svin oringade.¹⁷⁵ När lagutskottet behandlade motionen anförde det att ”de väghållningsskyldige ofta hafva sina hemvist långt aflägsne från de vägglotter, hvilkas underhåll dem åligger” och att ”det för öfverträdelse av lagen i detta fall stadgande ansvar är så obetydligt” varför öfverträdelser – dvs. oringade svin som skadade allmän väg - ”ständigt förekomma”. Utskottet nämnde motionens framhållande av ”den betydliga skada, som å allmänna vägarne orsakas af oringade svinkreatur”. Lagutskottet tillstyrkte motionen, och skrev ett förslag till lagtext, som dock inte var straffrättsligt. Det lösenbelopp som där stipulerades var högre än det som förslagits i motionen.¹⁷⁶ I prästeståndet kritiserades det av utskottet framlagda förslaget, bland annat när det medgav en ”oinskränkt rätt att upptaga svinkreaturen”, något som kunde innebära ”våda för eganderätten”. Argumentet att svinen därigenom skulle kunna stjälas bemöttes med att svin har en gäll stämna, varför de kan ”högljudt klaga när något våld öfvergår dem”. En prost motiverade sitt tillstyrkande av utskottsförslaget med att de ”nya lagstadgarne stodo i nära öfverensstämmelse med det ursprungliga innehållet” i paragrafen,¹⁷⁷ dvs. 1731 års ovan citerade lydelse. Slutligen röstade riksens ständer igenom utskottsförslaget den 2 december 1854. Byggningsbalken 11 kap. 4 § ändrades följaktligen genom Kungl. Maj:ts nådiga förordning (1855:32, s 2) angående ändring av 4 §. i 11 kapitlet Byggnings-Balken (utfärdad den 7 mars 1855), och fick då sin nuvarande lydelse. Versionen med brofogden är dock alltså formellt gällande i Finland (se *Byggnings Balk*, 1.1.1734/2, 11 kap. 4 §), ehuru sannolikt fullständigt obsolet, då brofogdar ej mera finnes.

I Karnov hänvisar professor Bengtsson, gällande 11 kap. 4 § BB, till professor Alfred Winroth,¹⁷⁸ Winroth anger att paragrafen ”eger [] gällande kraft” och att det inte rör sig om skadestånd utan endast om befogenhet för vem som helst, ”men visserligen sålunda också för jordegare eller delegare i jord, hvilka finna djuren å sin mark”, att upptaga dem och kräva lösen

¹⁷⁴ Här citerat från *Byggnings Balk*, 1.1.1734/2, 11:4, ur Finlands författningssamling. Se även Förarbetena IV, s 243.

¹⁷⁵ *Protocoll hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1853*, andra häftet, Stockholm 1854, s 46

¹⁷⁶ Lagutskottets betänkande nr. 68 i *Bihang till Samtliga riks-ståndens protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm Åren 1863 och 1854*, sjunde samlingen, 1^{sta} Afdelningen

¹⁷⁷ *Högvördiga preste-ståndets protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1854*, b. 9, Stockholm 1855, s 632f

¹⁷⁸ Se not 4 till BB i Karnov.

med visst belopp per djur.¹⁷⁹ Denna befogenhet hänvisar han till som en retentionsrätt, dvs. rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran för en prestation.¹⁸⁰ Enligt 8 § lagen (1938:121) om hittegods, skall 52-57 §§ ägofredslagen gälla om någon hittar ett hemdjur, t.ex. en gris. Enligt dessa regler äger den som funnit ett hemdjur rätt att intaga djuret, och skall vårda och underhålla det, men äger även rätt att nyttja det såvida intagningen har kungjorts i en ortstidning (52 §). Ägaren till djuret har då inte rätt att återfå det förrän han som lösenbelopp lämnat eller borgat för ersättning för skada som djuret må ha orsakat på ägorna, samt ersättning för djurets underhåll och vård – värdet härav skall bedömas av ”två för uppdraget lämpliga män, mot vilka ej förekommer jäv som gäller mot domare” – med avdrag för den nytta intagaren har haft av djuret (53 §).¹⁸¹

Djurskyddslagen (1988:534) stadgar ett förbud mot att göra operativa ingrepp på djur, annat än då det är befogat av veterinärmedicinska skäl. Jordbruksverket får, enligt 26 § och 27 § djurskyddsförordningen (1988:539), meddela ytterligare föreskrifter om sådana operativa ingrepp som får göras på eller injektioner som får ges till djur utan veterinärmedicinska skäl, samt närmare föreskrifter om operativa ingrepp på och injektioner till djur. Fram till juli 2007 hade den numera nedlagda Djurskyddsmyndigheten den befogenhet som nu tillkommer Jordbruksverket, och myndighetens föreskrifter är alltså gällande. I Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (DFS 2005:7) upptas bestämmelser om att svins tänder får slipas (3 § 2 st 1), samt om kastrering av svin (6 §), men ingenting sägs om ringning av svin. Om tjuvar framförs emellertid att dessa får förses med nosring utan att veterinärmedicinska skäl finns (5 § 2).

Fallet RH 1993:22 gällde en lantbrukare som hade ringat ett svin, i uppgivet syfte att hindra det från att bita andra svin i svansen, en metod han angav var vedertagen. Han uppgav att det ”är cirka en promille av svinen som ringas, alltså ett mycket litet antal per år”. En professor anförde i ett yttrande till HD att ”[n]osringning av slaktsvin hindrar naturligt bökande och torde kunna bidra till att öka frustrationen hos slaktsvin vilket i varje fall inte minskar risken för abnorma beteenden t.ex. svansbitning”. Trots ”mångårig egen klinisk erfarenhet av svinpraktik och av åtta års verksamhet inom svinhälsovård” hade professorn inte påträffat den av lantbrukaren använda metoden med ringning av slaktsvin, och ”som forskare, som statsveterinär i husdjurshygien under fyra år eller som professor och akademisk lärare bl.a. inom miljöbetingade sjukdomars etiologi och profylax sedan 1970 [då cirka 22 år]” hade professorn aldrig ”någonsin träffat på denna metod hos någon djurägare”. En annan professor anförde att ”[f]orskningar har visat att djur har smärtkänslor ungefär som människor. Att anbringa en ståltråd genom trynet [vilket var vad lantbrukaren hade gjort] måste anses som ett operativt ingrepp”. Hovrätten ansåg att lantbrukarens syfte med åtgärden varit att skydda andra grisar, varför han inte kunde anses ha gjort sig skyldig till djurplågeri. Han fälldes emellertid till ansvar för förseelse mot 10 §

¹⁷⁹ Winroth, s 204.

¹⁸⁰ A a, s 131. ”I de flesta fall av lagstadgad retentionsrätt har ganska stränga krav på konnexitet ställts upp innebärande att egendom får kvarhållas endast till säkerhet för fordran på ersättning för en prestation som hänför sig till just den egendomen” konstaterar Högsta domstolen i NJA 1985 s 205.

¹⁸¹ Intagaren får inte vägra lämna ut djuret till ägaren mot lösen (55 §). Alla svin skall idag märkas; se SJVFS 2009:81.

djurskyddslagen, då han ”företagit ett operativt ingrepp på grisen”, som inte ingick bland de stadgade undantagen, något han bort ha känt till enär han bedrev svinuppfödning i större skala.

3. 7. Tolfte kapitlet: om svin i ollonskog m.m.

Det byggningsbalkskapitel, som förefaller mest beryktat idag, är 12 kap., om ”huru svin må i ollonskog släppas”, vilket har påståtts vara obsolet.¹⁸² Ekskogen hade fordom för bonden troligen sitt största värde i de ollon, som träden frambragte.¹⁸³ Ollon brukades under medeltiden som djurföda, i synnerhet för svin. Ägare till ollonskog indrog åtskilliga daler genom att upplåta skogen åt svinägare med brist på ollonskog. Avsevärda inkomster inbringades på detta sätt även till statskassan.¹⁸⁴ Den avgift som kronan under goda ollonår uttog, för att svin skulle få gå på ollonbete i statlig skog, kallades *ollongäld*. Ursprungligen betalades själva ollongälden, som avskaffades år 1844, i svinkreatur, s.k. *ollonfläsk*.¹⁸⁵ ”Fläsket blifwer af Bok-ållon mycket löst, i anseende till fläsk af Ek-ållon” framförde Carl von Linné; såväl ekollon som bokollon synes emellertid ha brukats som svinföda.¹⁸⁶ Ollonskogarnas storlek ska förr ha angivits med antalet svin som under ett ollonår kunde födas där, och ollonskogar var i regel inhägnade, till skydd mot svin som ej ägde tillträde till dem.¹⁸⁷ Svinens ollonbete hade även en viss skogsbevarande verkan.¹⁸⁸ Svin som inte fick ollonbete om hösten sägs ha kallats ”grässvin”, och de bönder som saknade tillgång till ollonskog tvangs nöja sig med att slakta svinen när dessa hade hemkommit efter att ha betat på vanlig betesmark.¹⁸⁹ Troligen med anledning av ollonens värde, reglerades

¹⁸² Augustsson, s 425, samt Krister Thelin, ”Lösningen är inte vare sig ny lagstiftning eller nätetikombudsman”, i Rapport från God Etik på Nätet, En hearing anordnad av IT-kommissionen, Riksdagens andrakammarsal, 1998-05-25, s 116. Se dock häremot Mauritz Bäärnhielm, *Fördel saklega*, SvJT 2001 (Bäärnhielm), s 440, n. 19. ”I Sverige finns det en lag som reglerar 'Huru svin må i ollonskog släppas'. Den kan vara bra. Vad som inte är bra är att vi inte har någon lag om hur gentekniskt förändrade organismer får släppas ut i naturen.” uttalade riksdagsledamoten Karin Starrin (c) i kammaren den 12 oktober 1989; se Riksdagens protokoll 1989/90:8, s 30. Uttalandet bör kanhända ses mer som ett utfall av skämtsamhet, eller som en retorisk återkoppling till ett välkänt lagrum, än som ett uttalande om det tolfte byggningsbalkskapitlets egentliga giltighet.

¹⁸³ Carl-Herman Tillhagen, *Skogarna och träden: naturvård i gångna tider*, Carlsson, Stockholm 1995, s 94

¹⁸⁴ Bertil Lindquist, *Den skandinaviska bokskogens biologi*, i Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskrift, tredje häftet, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1931, s 406, Tobias Norlind, *Svenska allmogens liv i folksed, folketro och folkdiktning*, 2 uppl., Bohlin, Stockholm 1925, s 52, 82.

¹⁸⁵ Nordisk familjebok, 20 bandet: Norrskan - Paprocki, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1914, s 631

¹⁸⁶ Carl von Linné, *Carl Linnæi Skånska resa, på höga öfverhetens befallning förrättad år 1749. Med Rön och Anmärkningar uti Oeconomien, Naturalier, Antiquiteter, Seder, Lefnads-sätt. Med Tilhörige Figurer. Med Kongl. Maj:ts Allernådigste Privilegio*, Lars Salvius, Stockholm 1751, s 407f. Botanikern Nyman skriver, i samma anda: ”Bokollon äro också en utmärkt föda för svinet, som deraf sätter mycket fläsk, ehuru fläsket blir lösare och mindre vackert än af ekollon”; se Carl Fredrik Nyman, *Utkast till svenska växternas naturhistoria eller Sveriges fanerogamer skildrade i korthet med deras växtställen och utbredning*, 2:a bandet, N. M. Lindh, Örebro 1868, s 230.

¹⁸⁷ Weronika Axelsson Linkowski, Roger Svensson, *Träd och buskar i jordbrukslandskapet: Värden och hot – en litteraturgenomgång*, Centrum för biologisk mångfald, ISBN: 978-91-89232-35-8, 2009, s 10

¹⁸⁸ Krister Larsson, Gunilla Simonsson, *Den halländska skogen - människa och mångfald: En underlagsrapport till en regional strategi för skogsskydd*, Länsstyrelsen i Hallands Meddelande 2003:7, Länsstyrelsens Tryckeri, Halmstad 2003 (Länsstyrelsen i Halland), s 59

¹⁸⁹ Albert Sandklef, *Varbergs historia*, Varbergs stad, Varberg 1963, s 406

situationen, att svin löper in i någon annans skog, tidigt; exempelvis finns bestämmelser härom i 11 kap. byggningsbalken, i Magnus Erikssons landslag.¹⁹⁰ 12 kap. BB i 1734 års lag lyder idag:

1 §. Äga flere ollonskog samman; då skola de i rättan tid sig förena, huru många svin där kunna födas, och släppe sedan var in efter ty, som han del i skog äger.¹⁹¹ Släpper någon flera in; haven de andre våld att taga dem upp, och han böte en mark för vart svin, och skadan åter. Äger han ej själv så många svin, som han på sin del föda kan; stånde honom fritt andras svin för lega intaga. Gör han det ej; då må de andre hans del saklöst¹⁹² nyttja.

2 §. Var som tager annans svin för lega¹⁹³, skaffe dem åter, eller gælde det de värde voro, då de togos emot. Gitter¹⁹⁴ han visa, att de av sot dött, eller förkommit av annan händelse, och finnes han ej hava varit där vållande till; vare saklös. Samma lag vare, där boskap för lega till bete eller foder tages.¹⁹⁵

3 §. Löpa svin ur en skog i annan, som ej ligga samman; säge då skogsägaren första och andra gången honom till, som svinen äger, att taga dem bort, och hålla dem där ifrån. Finnas de där sedan; då må skogsägaren dem upptaga, och låte goda män pröva, vad för dem betalas skall, där dem bägge ej därom åsämjer.

4 §. Släpper någon med vilja svin å annans ollonskog, som inhägnad är; have dem till skogsägaren förverkat. Komma svin, eller annat fä, som ollon äter, annorledes där in; gånge därom som i 9 kap. urskilt är. Varda svin dräpne, eller slagne; då bötes, och gäldes de åter, som om annat fä i 22 kap. stadgas.

I ett utlåtande över 1692 års förslag till BB framfördes att det i regel inte skedde att skogsägare förenade sig, dvs. gemensamt fattade beslut, beträffande antalet svin, som skulle födas (dvs.

¹⁹⁰ Se Schlyter – Landslagen, s 125, 143.

¹⁹¹ Så sent som i 1728 års förslag kompletterades meningsslutet 'efter den del i skogen som han äger' med 'eller som han betalar avgift för' (här skrivet med av författaren moderniserat språk); se Förarbetena VI, s 218.

¹⁹² "Saklös" betyder snarast 'fri från klander/straffansvar/privaträttsligt anspråk'; jfr SAOB, 1963, S187.

Motsatsordet är *saker*; se Hellquist, s 686. En domare skulle enligt domareden i 1734 års rättegångsbalk "ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är"; se gamla RB 1:7 i 1891 års lagbok, s 258.

¹⁹³ Lega betyder i regel hyra, men bör här förstås i betydelsen "ersättning" (jfr *legosoldat* och se nedan). "Var" skall i stadgandet inte förstås som ett frågeord, utan som "envar".

¹⁹⁴ Liksom beträffande ordet "orka" synes i vardagspråket en betydelseförskjutning beträffande ordet ha skett; ordet "gitter" bör enligt författarens mening snarare tolkas som "förmår" än som "känner sig benägen att"/"ides"; jfr Anders Fredrik Dalin, *Ordbok öfver svenska språket*, vol. 1, Joh. Beckman, Stockholm 1850, s 609.

¹⁹⁵ Formuleringen lyder "den som intager annans swijn och boskap till foder och för lega" i 1694 års förslag; se Förarbetena IV, s 336. Detta bör tolkas som 'den som mot ersättning håller annans boskap på sina ägor i utfodringssyfte'; jfr Kyösti Haataja, *Vuokrakäsite : Yksityismaan vuokrasta maalla nykyään voimassa olevan Suomen lainsäädännön mukaan. Vuokralakitutkimuksia I* (akademisk avhandling), Porvoo 1921, s 38.

Jfr formuleringen "fast[] ägendom [] som ... af androm [än föreståndaren] för lego brukas" i Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, *Handlingar rörande Skandinaviens historia*, tjugonionde delen, Hörbergska Boktryckeriet, Stockholm 1848, s 398. Lagkommissionen föredrog år 1727 en avtalsrättslig lösning framför den som framgår av paragrafen – se Förarbetena III, s 289 jämförd med Förarbetena VI, s 185 – men i 1728 års förslag finns alljämt bestämmelsen, om att ta boskap "för lego", kvar; se Förarbetena VI, s 218.

livnära sig, uppfödas) i en viss skog, detta till följd av att hemmanen, där skogsägarna bodde, var belagda långt ifrån varandra. Av detta följde att svinen hade intagits (dvs. tagits i besittning) godtyckligt, vilket hade lett till skador.¹⁹⁶ Domböckerna från regionen Varend i Småland visar att man i början av 1600-talet släppte stora svinjordar på ollonskogen, och att jordägaren då tog vart sjätte svin i lega.¹⁹⁷ Stadgandena i 1-2 §§, om ”lega”, handlar inte, som man kanske kan förledas att tro, om att någon hyr svin att ha i sin ollonskog, utan om att någon ”mot ersättning tager emot svin att beta i ollonskog”,¹⁹⁸ eller (såvitt avser den sista meningen i paragrafen) mot ersättning tar emot annan boskap som skall beta eller eljest utfodras på ägorna dennes.¹⁹⁹

Professor Gösta Eberstein nämnde 12 kap. BB som exempel på ett kapitel som ”till större eller mindre del formellt kvarstå såsom gällande” men som ”numera förlorat sin forna betydelse”, år 1934.²⁰⁰ I moderna lagböcker anses bisatsen ”och han böte en mark för vart svin” i 1 § vara obsolet, med hänvisning till brottsbalken 8 kap. 11 §, om tillgreppsbrott i skog och mark, och 12 kap. 2 § samma balk, om åverkan. I 1963 års lagbok anges 3 § och 4 §, förutom sista meningen, vara obsoleta, med hänvisning till ägofredslagen.²⁰¹ Likaså skedde i äldre lagböcker, då med hänvisning till förordningen den 21 december 1857 (nr 59 s. 1) om ägors fredande emot skada av annans hemdjur,²⁰² vilken upphörde genom ägofredslagen (se 65 § denna lag). Moderna lagböcker hänvisar härvid till ägofredslagen och 12 kap. brottsbalken (om skadegörelsebrott).²⁰³ I 5 kap. ägofredslagen finns bestämmelser om intagande av hemdjur, och skadeståndsskyldighet för skador som sådana åsamkar på annans ägor (se om detta 3.4 ovan). Det framförs i ledningsrättsutredningens betänkande SOU 2004:7, vid behandlingen av s.k. saklega (främst hyra av lösa saker²⁰⁴), att 12 kap. 2 § BB, om ”hyra av svin”, alltjämt är gällande.²⁰⁵ Att kapitlet alltjämt är gällande då det gäller användningen av oskiftade ägor, framförs även i propositionen till 1973 års anläggningslag och i en annan proposition från 1970-talet (se citat under 3.5 ovan).²⁰⁶

Om 12 kap. 2 § framför Bengtsson i Karnov att paragrafen, trots enligt honom ”bristande aktualitet”, är av visst intresse ”genom det skärpta ansvaret för skada på omhändertagen egendom”, samt att principen om bevisbördans omkastning (skogsägaren skall enligt stadgandet

¹⁹⁶ Gemensamt utlåtande från Kronobergs län i Förarbetena VII, s 297

¹⁹⁷ Se härom, samt om ett rättsfall från 1619 angående upptagande av svin i ollonskog, Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, *Warend och wirdarne: ett försök i svensk ethnologi*, andra delen, Norstedts, Stockholm 1868, s 87

¹⁹⁸ SAOB, 1939, L452

¹⁹⁹ Se om egentlig legoboskap, t.ex. kor, Janken Myrdal, *Legoboskap*, Rig, Kulturhistorisk tidskrift 71:3 (1988), Föreningen för svensk kulturhistoria 1988, s 65–81. BB 12:2, *in fine*, som anges gälla ”foderboskap”, nämns på s 77. Såväl foderboskap som legoboskap anges ha varit ovanligt förekommande vid den tid då 1734 års lag tillkom.

²⁰⁰ Gösta Eberstein, *Byggningsbalken*, Minnesskriften I, s 273. Ebersteins inställning kritiseras av Mauritz Bäärnhielm (se Bäärnhielm, s 440, n. 19), som framför att 12 kap. BB inte sällan betraktas med löje och overseende, men att en närmare analys av kapitlet avslöjar ”rika fonder av rättshistoria, kulturhistoria och ... positiv rätt”.

²⁰¹ 1963 års lagbok, s 309

²⁰² Se bl.a. 1891 års lagbok, s 83

²⁰³ Se 1992 års lagbok, s 338

²⁰⁴ Bäärnhielm kallar den, som i 12 kap. 2 § 2 men. hänvisas till som ”han”, för ”legotagaren”; se Bäärnhielm, s 440. Legogivaren är den som uthyr något, och legotagaren den som mot vederlag brukar det uthyrda; se a a, s 433f.

²⁰⁵ SOU 2004:7, s 57

²⁰⁶ Prop. 1973:160, s 291, prop. 1975:48, s 48.

bevisa att han *inte* har varit vållande till svinens död) är snarlik dagens principer om s.k. presumtionsansvar.²⁰⁷ Bengtsson hänvisar, beträffande övriga paragrafer, till Winroth,²⁰⁸ som anger att den allmänna skadeståndsrättsliga vållandeprincipen (se 3.4 ovan) har satts ur kraft genom 3 § och 4 §, men att 1 § torde vara utformad i enlighet med denna princip.²⁰⁹ Vid skador inom avtalsförhållanden kan skadeståndslagen brukas, och den som har tagit emot egendom, mot ersättning, för förvaring eller annat ändamål, torde ej kunna friskriva sig från ansvar för sakskador som inträffar till följd av uppsåtligt eller grovt vårdslöst handlande – se härom NJA 1998 s 390.

Numera förefaller något ollonbete inte förekomma eller anses behöva förekomma.²¹⁰ Bondsonen Joël Wangö, som omkring år 1885 upplevde att bönderna, i den halländska by där han då bodde, för sista gången släppte ollonsvin på bete i skogen, förklarade ollonbetets upphörande på följande sätt, år 1955:

*Laga skiftet kom, och det mesta av bokskogen högs ned, så att de ollonbärande trädens antal starkt minskades. Men den främsta skulden till denna näringsgrens nedläggande var dock den nya tiden, som jagade i ett snabbare tempo än den gamla – inte minst på svinskötselns område.*²¹¹

3. 8. Sextonde kapitlet: om allmänningar

13-14 kap. behandlas summariskt under 3.1. ovan. Femtonde kapitlet, om skogseld, är upphävt,²¹² så 16 kap. är nästa som behandlas. Kapitlet lyder:

1 §. Lands allmänning må de nyttja, som inom länet bygga och bo, och härads eller sockne allmänning de, som i häradet eller socknen äro. Där må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torv, bast och annat, som där finnes, till egen nödortft, men ej något därav till annan upplåta eller sälja. Vill man där hugga timmer, ved, gårdsel och stör; give det först vid tinget tillkänna, och prøve där rätten huru mycket han tarvar, sedan söke han lov där till av Konungens befallningshavande, som i 14 kap. sagt är. Nyttjar någon allmänning annorledes; böte som i 10 kap. 1 § stadgat är [se 3.5].

²⁰⁷ Se not 7 till BB i Karnov. Presumtionsansvar kan sägas innebära att någon, med viss position eller visst ansvar för något, anses ansvarig för uppstånden skada tills motsatsen bevisats, dvs. personen svarar primärt för skadan, såvida ej hon eller han kan styrka att hon eller han *inte* har varit vållande till den; jfr Hellner-Radetzki, s 288.

²⁰⁸ Se not 6 till BB i Karnov.

²⁰⁹ Winroth, s 204, noten

²¹⁰ @-GRIS, en del av tidningen GRIS, angav den 10 februari 2006 att regeringen ämnade uppställa vissa ”omöjliga djurskyddsvillkor” beträffande minkar, vilka angavs vara jämförliga med ”om det gällt grisuppfödningen, att grisar ska ha gyttejepöl och ollonskog!”; se <http://www.grisportalen.se/huvudsida/@gris/2006/egris0607.html>.

²¹¹ Joël Wangö, *Historier från Lagadalen : skildringar ur folklivet i gamla tider*, vol. 1, Gleerup, Lund 1955, återgiven i Länsstyrelsen i Halland, s 69ff. Av Länsstyrelsen i Västra Götalands län, *EKO-bladet: Odlatbrev om ekologiskt lantbruk, maj 2. 2000*, framgår att den mark grisar går på inte är produktiv och således ej kunde ge rätt till EU-stöd; skogen föredras, men ”det är inte alltid lätt att ha grisarna på skogen”, bl.a. p.g.a. avståndet till gården.

²¹² Se not 41.

2 §. Äger man gård i annat län, härad eller socken; före ej något ifrån allmänning till den gård, som där utom ligger, eller böte för åverkan, som sagt är.

3 §. Varder någon del av allmänning i frid lyst, att skogen tillväxa må, eller för annan orsak; böte den, som där hugger, för åverkan, och betale därtill vitet, som förelagt är, och skadan åter.

4 §. Ej må någon tillåtas att göra intagor å allmänning. Tager någon där av in, rive det genast upp, och böte, som i 10 kap. sagt är.

Övriga paragrafer har upphävts vad gäller häradsallmänningar genom lag (1932:107).

Kapitlet handlar om allmänningar, dvs. gemensamma fastigheter. I 1 § regleras den nyttjanderätt för husbehov som genom hävd tillkom de ”som inom länet bygga och bo” och de ”som i häradet eller socknen äro”, och det stadgas att dessa på allmänningarna må ”njuta mulbete, timmer, ved, gårdsel, löv, näver, torv, bast och annat, som där finnes, till egen nödortf”.²¹³ Detta gäller dock endast de delägare i en gemensam fastighet som ”saknar tillgång till nyttigheten [t.ex. timmer] på egen mark”.²¹⁴ Någon rätt att nyttja fastigheten kommersiellt finns emellertid inte, utan egendomen som hämtats på fastigheten må enligt stadgandet varken upplåtas eller säljas.

Några landsallmänningar finns inte längre kvar.²¹⁵ Häradsallmänningar, som sedan ett utslag av HD den 1 december 1875 har ansetts tillhöra de som i häradet bygga och bo,²¹⁶ regleras idag i lagen (1952:166) om häradsallmänningar, och genom den tidigare lagen (1932:107) om häradsallmänningar har reglerna i 16 kap. BB (förutom sista paragrafen) slutat gälla för sådana. På de s.k. äkta sockenallmänningarna, som främst består av skogsmark, och av vilka det i dagsläget endast finns maximalt ett fåtal,²¹⁷ gäller alltså byggningsbalkens regler, enligt bl.a. propositionen till anläggningslagen.²¹⁸ Oäkta sockenallmänningar regleras i 40 och 45 §§ häradsallmänningsskogenslagen. Se även 3.5 ovan, gällande samfälligheter och undantag från BB. Att ingen får ”göra intagor å allmänning” innebär att ingen får egenmäktigt inhägnat eller på annat sätt tillägna sig marken,²¹⁹ enär den skall vara kollektiv. Se även lagen (1952:167) om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna. Om brottet åverkan, se om 8 kap. BB under 3.1 ovan.

Idag gäller om skydd av områden 7 kap. miljöbalken (1998:808). Exempelvis finns i 12 § en bestämmelse om djur- och växtskyddsområden. I 8 kap. finns särskilda bestämmelser om skydd

²¹³ Se om allmänningar Erik Schallings artikel *Allmänningar* i Minnesskriften II, s 382-436 (om 1734 års lag särskilt s 409-415).

²¹⁴ Prop. 1973:160, s 292

²¹⁵ A a, s 310

²¹⁶ HD fastställde häradsrättens och hovrättens domslut; se J. A. Amilon, *Sveriges häradsallmänningar*, i Svenska Skogsvårdsföreningens tidskrift 1918, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1918, s 217.

²¹⁷ Vid en inventering år 1960 fastställdes antalet till 19 - se prop. 1975:48, s 35- och några sägs alltså finnas kvar.

²¹⁸ Se prop. 1973:160, s 310.

²¹⁹ Nordisk familjebok, Kromat – ledväska, s 815

för djur- och växtarter, och artskyddsförordningen (2007:845) innehåller särskilda bestämmelser. Den som ”med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot en föreskrift eller bestämmelse som med stöd av 7 kap. har meddelats eller i det enskilda fallet beslutats för skyddet av en nationalpark, ett naturreservat, ett kulturresevat, ett biotopskyddsområde, ett djur- och växtskyddsområde, ett strandskyddsområde eller ett vattenskyddsområde” döms till böter, enligt 29 kap. 2 a §.

3. 9. Nittonde kapitlet: om ”avgärda bys rätt”

17 och 18 kap., om fiskevatten och konungens fiskerier, har upphävts genom lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske. 19 kap. BB gäller ”avgärda bys rätt”. Kapitlet lyder:

1 §. Bolby är gammal by, och avgärda by den, som å bolbys mark byggd är, och haver sina ägor, inom hank och stör, av bolbyn.

2 §. Avgärda by njuter med bolby, till sin nödtorft, å dess utmark, timmer, gårdsel och vedbrand, näverflät, torvskörd²²⁰, sand och lertäkt, mulbete och hjordavall för sina kreatur, så många, som vid dess loge och lada födas, så ock kärreslätter²²¹, som ej instängde äro, så länge bolby ej själv vill eller kan dem hävda. Han äger ock fiske och notvarp²²² vid den strand, som ligger i hans rätta intagor och hägnader; dock må bolby ej hindras, att fiska där utanföre i sjön. Ej må avgärda by av dessa rättigheter något till annan upplåta, eller av bolbys skog och mark mer intaga, än det han inom gård och vård, eller vissa råmärken, av ålder haft; ej heller av bolbys skog och mark, eller egna hägnader avsalu göra. Sker annorledes; böte för åverkan, som i 10 kap. sagt är.

3 §. Vill bolby intaga något av sin skog och mark; då skall den ej avgärda by stänga från utmark, mulbete, och vattengång, vid bot, som i 25 kap. 9 § sägs; och göre ej större intagor, än att avgärda by haver sin nödtorft, som förr är sagt.

Avgärda byar reglerades på ett snarlikt sätt redan i äldre rätt, såsom i Magnus Erikssons landslag, som i 30 kap. byggingabalken stipulerar att när ”ny by bygias af gamblum, þet hæter af gerþa by”. Rätt att bl.a. skala näver, skära torv, hämta lera, samt avhugga grovt gräs, som kreaturen inte ville äta, men som användes till strö i stallen (*ramatæ slætter*), tillkom den avgärda byn.²²³

Enligt 19 kap. BB skulle s.k. avgärda byar ”till sin nödtorft”, dvs. endast för tillgodoseende av sina grundbehov, ha rätt att nyttja den s.k. bolbys nämnda resurser. Rättigheterna enligt 19 kap. 2 §, som åtnjöts utan rätt till ersättning för bolbyn, var enligt stadgandet inte möjliga att upplåta åt

²²⁰ I bl.a. 1692 och 1723 års förslag talas helt enkelt om näver och torv; se Förarbetena IV, s 270 och VI, s 194.

Skyrd är ett äldre ord för skörd, som används bl.a. i Upplandslagen; se Schlyter – Upplandslagen, s 404, 420.

²²¹ Begreppet torde vara jämförligt med ”ramatæ slætter (se nedan); Carl Gunnar Bergman, *Studier i svensk servitutsrätt*, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1909, s 40, 45.

²²² En not är ett stort fiskenät av garn, som släpas längs botten; se Nordisk familjebok, Norrskan - Paprocki, s 63.

²²³ Schlyter – Landslagen, s 189, 425. Erland Hjärne, *Märke, män och mästare: Några ord om runristningen på Högån-stenen*, Saga och Sed: Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok 1945, Uppsala 1946, s. 50.

annan. Med ”avgärda by” avses med dagens språkbruk ”ensamliggande gårdsbruk vilka hade anlagts på utmarker som genom hävd eller annan form av laga fång hör till en annan by, som då betecknas som dess bolby”.²²⁴ Termen *bolby* har ansetts avse den ursprungliga, och därmed oftast inte daterbara, bebyggelsen.²²⁵ Vid skifte skulle, enligt då gällande 4 §, avgärda byar erhålla endast hälften så stor andel som bolbyn, och endast bolbyn kunde påkalla skifte,²²⁶ fram till 1810.²²⁷ Samma bestämmelse fanns i 9 kap. 8 § lagen (1926:326) om delning av jord å landet. I denna lag fanns bestämmelser om att servitut, gällande torv, grus, lera, sten etc. kunde utbrytas, enligt i lagen angivna grunder (1 kap. 21 §). Viss vederlagsjord skulle därvid utges till den servitutsberättigade, enligt 9 kap. 7 §.²²⁸ ”Tidigare hade nämligen fastighet som hade sådana [husbehovsnyttjande]rättigheter åtnjutit avgärda bys rätt i den tjänande fastighetens skogsmark. Den nya bestämmelsen [dvs. nämnda 9 kap. 7 § jorddelningslagen] torde i allmänhet hava inneburit en minskning i rättigheternas värde” framfördes av lantmäteristyrelsen i ett utlåtande till hovrätten i NJA 1945 s 278; se vidare detta referat. Se om utbrytning även NJA 1950 C 124. Begreppet ”avgärda bys rätt” utmönstrades ur fastighetslagstiftningen genom att fastighetsbildningslagen (1970:988) ersatte jorddelningslagen år 1972. Begreppet ”avgärda by” användes förr även i lagen (1938:274) om rätt till jakt, men används inte i den nu gällande jaktlagen (1987:259) eller i propositionen till denna.²²⁹ Bestämmelser om servitut finns idag i JB 7, och i fastighetsbildningslagen. Karnov anger att 19 kap. BB numera lär sakna praktisk betydelse.²³⁰

3. 10. Tjugoförsta kapitlet: om bin

20 kap., om kvarnar, är upphävt, genom Kungl. förordning den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund. Nästa kapitel som behandlas är således 21 kap. Kapitlet lyder:

1 §. Flyga bi bort i annans skog, och följer ägaren dem till stock och håll, märker samma träd, och giver det byamän tillkänna; have ingen våld honom dem förtaga. Haver bisvärm satt sig i bärande och fridlyst²³¹ träd; då skall den stockas, och ej träd huggas, eller spillas, vid bot, som i 13 kap. är sagt. Är den i annat träd; hugge neder, och tage bi sin saklöst.

²²⁴ Se Staffan Granér's ekonomihistoriska avhandling *Samhävd och rågång: Om egendomsrelationer, ägoskiften och marknadsintegration i en värmäländsk skogsbygd 1630-1750*, Göteborg 2002, ISBN 91-85196-54-1 (Granér), s 70f

²²⁵ Lars Gustaf Linde, *Försök till systematisk framställning af svenska ekonomi-lagfarenheten*, N. M. Lindh, Örebro 1852, s 37

²²⁶ Granér, s 72. Granér framförde i samtal 2010-01-04 att begreppet *avgärda by* idag torde sakna rättslig betydelse.

²²⁷ Avgärda hemmans ägare fick lika rätt som andra hemmansägare (skiftesvitsord) genom Kungl. förordning den 10 april 1810; se 1891 års lagbok, s 90.

²²⁸ Se 1963 års lagbok, s B 340f, B 359

²²⁹ Vid jaktlagsändring 1973 förblev avgärda bys rätt; se prop. 1972:160, s 531. Se nu prop. 1986/87:58 om jaktlag.

²³⁰ Se not 11 till BB i Karnov. I Nationalencyklopedin, *avgärda by*, står dock om vad avgärda byar ”fick och får”.

²³¹ Nationellt fridlysta träd idag är norskoxel och avarönn; se Naturvårdsverkets författningssamling 1999:12.

2 §. *Hittar man bi å egen bolstad²³², eller den han äger lott i; vare hans, som hitte. Är det landbo; njute han tridjung²³³, och jordägaren två lotter. Hittar man dem inom annans hägnad; njute ingen lott därav: hittar man dem utom hägnad, i annans skog och mark; äge tridjung, och jordägaren två lotter. Säga tvenne sig samma bi hittat; njute han denna hittelön, som först lyste.*²³⁴

Stadganden om bin har funnits i svensk rätt sedan urminnes tider, bl.a. i Äldre Västgötalagen, där det i 7 kap. fornamisbalken talas om ”koppo fund”, dvs. fynd av bisvärmar.²³⁵ Även i senare landskapslagar, samt i Magnus Erikssons och Kristofers landslagar, fanns bestämmelser om bin, och sådana stadganden medtogs även i 1681 års husesynsordning.²³⁶ Biodlingen var uppenbarligen viktig, vilket märks bl.a. i 29 kap. byggningsbalken i Magnus Erikssons landslag, där det stadgas att den som överbevisats om stöld av bin skulle saklöst hängas (”vp hængia ok ogildan döma”).²³⁷ 21 kap BB gäller äganderätt till bortflugna (svärmande) bin, samt hittegods- och äganderättsförvärvsregler om bin. Den nämnda missgärningsbalken upphävdes genom 1864 års strafflag, vilken i 20 kap. 3 § stadgade om stöld av ”utestående bistock”.²³⁸ I 1965 års brottsbalk, som ersatte strafflagen, finns inte några särskilda stadganden om stöld av bin.

En genomgång av bestämmelserna i 21 kap byggningsbalken gjordes av jur. kand. Gunnar Liljedahl i början av 1940-talet. Beträffande första meningen i 1 § antar Liljedahl att lagstiftaren säkert har utgått ifrån att en bisvärm faller från en kupa som uppställts i en bigård, men anser att detta inte kan vara en absolut förutsättning för att reglerna ska vara tillämpliga. Enligt honom fordras endast att bina är föremål för någons äganderätt då de svärmar, och han konstaterar att paragrafens syfte är att reglera hur äganderätten skall bevaras. Stadgandet om ”annans skog” och ”byamän” tyder, enligt hans förmenande, på att det ska vara fråga om en samfällid (samägd) byskog i vilken binas ägare inte själv har någon lott; paragrafen är således inte tillämplig om bin flyger bort och slår sig ned på mark som binas ägare själv äger. Då gäller istället de regler om ockupation som finns i 2 §.²³⁹ Det vore, enligt Liljedahl, en fiktion att anse äganderätten bestå om svärmen slår sig ned inom biägarens inhägnade markområde, såvida han inte vet var den befinner sig. Han menar vidare att paragrafen torde vara analogt tillämplig, om någon följer efter *sina egna bin*, då dessa flyger till ett *främmande* inhägnat område; lagstiftaren torde inte ha avsett att jordägaren, som det allmänt stadgas i 2 §, ska vara den ende som är berättigad att få äganderätt

²³² ”Bolstad” betyder snarast bostad. Fornsvenskans ”bol” betyder bostad, boställe, gård eller hemman; se Nordisk familjebok, tredje bandet: Bergsvalan - Branstad, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1905, s 986.

²³³ En ”tridjung” är en tredjedel; se Ludvig Kristensen Daa, *Svensk-norsk haand-ordbog*, Guldberg & Dzvonkowski, Oslo (då Kristiania) 1841, s 187.

²³⁴ Denna bestämmelse påminner om regleringen om s.k. tvesala, i 1 kap. 5 § HB - den som först erhöll äganderätt behåller enligt regleringarna sin rätt. Detsamma gäller saklega enligt 13 kap. 2 § HB, en till synes fullt rimlig reglering. En hänvisning till 1734 års missgärningsbalk, om lockande av bin, har här uteslutits.

²³⁵ Schlyter – Westgötalagen, s 65, 443

²³⁶ Se, för information om stadganden före 1734 års lag, Gunnar Liljedahl, *Stadganden om bin i svensk rätt: En översikt från forna tider till våra dagar*, i *Boken om bina*, Bonniers, Stockholm 1943 (Liljedahl), s 336-344.

²³⁷ Liljedahl, s 344, Schlyter – Landslagen, s 189

²³⁸ 1891 års lagbok, s 186

²³⁹ Liljedahl, s 346f

till bina, om den rätte biägaren själv har följt efter dem till inhägnaden – detta vore enligt honom ”icke materiellt tillfredsställande”.²⁴⁰

Om bina flyger iväg får ägaren, om denne vill behålla sin äganderätt till dem, inte släppa dem ur sikte, utan måste följa dem till deras slutliga nedslagsställe. (Liljedahl framför att samäganderätt mellan biägarna istället uppstår, om bina skulle slå sig ned i en redan bebodd bikupa.) Då denna plats har nåtts skall trädet, där bina slagit sig ned, märkas, vilket enligt Liljedahl lättast sker genom bläckning²⁴¹. Därefter skall byamän meddelas om händelsen, och enligt Liljedahl torde det härvid räcka med att ett privat meddelande sänds till minst två av markägarna. När detta har skett får ingen till förfång för biägaren avlägsna bina från trädet (”have ingen våld honom dem förtaga”). Med att en bisvärm, som satt sig i ”bärande träd”²⁴² (se nedan) skall ”stockas” avses att den skall intas i en bistock som skall sättas upp i trädet. ”Har svärmen åter satt sig i annat än bärande och fridlyst träd, får man för dess infångande utan vidare nedhugga trädet.”²⁴³

I *Lantmannens uppslagsbok* av år 1923 framförs att en person, vars bin flugit bort och slagit sig ned i någon annans träd ”äger att där bringa dessa åter i kupa och för ändamålet nedhugga trädet, såvida det ej är »bärande och fridlyst»”.²⁴⁴ I Ultuna studentkårs tidning *Ultunesaren* har sagts att ”[I]agen säger i korthet att om du har en bisvärm som sticker och sätter sig i ett träd i skogen får du lov att hugga ner detta efter att du har underrättat byamännen. Lagen har inte använts på väldigt länge, men det är alltså tillåtet att fälla vilket träd som helst, bara dina bin sitter i det”.²⁴⁵

Rune Hedberg skriver på webbplatsen för Allingsåstraktens Biodlareförening att 21 kapitlet är gällande ”även om det känns lite förlegat i vissa stycken”. Med bärande träd torde, uppger han, avses ek, bok, apel och oxel, något som framgår av 13 kap byggningabalken.²⁴⁶ Han framför att ”få vet vilka som är byamän”, men att de troligen motsvaras av dagens kommunalråd.²⁴⁷

Juristen tillika riksdagsledamoten Richard Carlén synes behandla kapitlet om bin som gällande rätt i sin strafflagskommentar av år 1866.²⁴⁸ I minnesskriften som utgavs till tvåhundraårsjubileet av ständernas beslut om 1734 års lag, anger professor Gösta Eberstein emellertid att bl.a. 21 kap. ”numera [har] förlorat sin forna betydelse”.²⁴⁹ Några år senare angav Liljedahl inledningsvis att bestämmelserna ”i sin ålderdomliga gestaltning ... fortfarande i huvudsak [är] gällande,

²⁴⁰ Liljedahl, s 347

²⁴¹ Med bläckning avses att man hugger bort några kvadrattum av barken; se Nordisk familjebok, tredje bandet: Bergsvalan – Branstad, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1905, s 814.

²⁴² Rätten till sådana träd tillförsäkrades Kronan, dvs. staten, ”såsom ett regale”; Liljedahl, s 348. Se *regale*, Kronans rätt, Nordisk familjebok, 13 bandet: Pontin – Ruete, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1889, s 819.

²⁴³ Liljedahl, s 347f

²⁴⁴ Advokat Ernst Treffenberg, i *Lantmannens uppslagsbok*, Norstedts, Stockholm 1923, s 119

²⁴⁵ Camilla Gaffa Persson, *Linnéfamiljens bisyssla*, *Ultunesaren*, nr 2/2007, s 13. Ultuna studentkår finns för studenter vid Sveriges lantbruksuniversitet på Ultuna (stadsdel i Uppsala).

²⁴⁶ 13 kap. 1 § byggningabalken: ”bärande trä, som äro ek, bok, apel och oxel”; se 3.1.

²⁴⁷ Rune Hedberg, *Nytta och Nöje - Lagar, förordningar, reglementen mm*, 2001-01-04 <http://www.kupan.se/BinOBiodling/Nyttaochoje/lagar.html#grundlag>

²⁴⁸ Richard Carlén, *Kommentar öfver Strafflagen*, Norstedts, Stockholm 1866, s 374

²⁴⁹ Minnesskriften I, s 273

åtminstone formellt”, men att de främst var av rättshistoriskt intresse.²⁵⁰ Liljedahl framför att anledningen till att kapitlet inte har upphävts och ersatts med andra regler inte kan vara annan än att ”kapitlets innehåll under tidens lopp förlorat sin betydelse”.²⁵¹ Han hänvisar till en promemoria upprättad vid justitiedepartementet inför lagen (1938:121) om hittegods, där det framförs att stadgandena om bifynd ”på grund av den ringa praktiska betydelsen av lagregler i detta hänseende icke böra bli föremål för ändring”.²⁵²

”Fullgör man ej vad i lag är föreskrivet om skyldighet att tillkännagiva hittegods eller annans sak som man av misstag eller tillfällighet fått i besittning, dömes för fyndförseelse till böter” stadgas i 10 kap. 8 § brottsbalken. För att paragrafen ska vara tillämplig krävs att någon lag föreskriver skyldighet att tillkännagiva upphittat gods etc. Hittegodslagen, där det i 1 § stipuleras att ”[v]ar och en som hittar något skall utan oskäligt dröjsmål anmäla fyndet hos polismyndighet” är inte tillämplig beträffande föremål ”vilka sakna ägare eller äro av så ringa värde att en anmälningsskyldighet skulle vara uppenbart orimlig eller beträffande vilka gälla speciella fyndbestämmelser” enligt Högsta domstolen i NJA 1952 s 177.

Liljedahl framhöll att hittegodslagen inte kunde gälla bifynd, enär det i situationerna som regleras i 21 kap. 2 § byggningsbalken inte handlar om egendom, till vilken det finns någon ägare, utan om ägarlösa bin. 2 § ägde därför fortfarande, enligt Liljedahl (1943), kraft. Bestämmelserna om ”lantbor” torde, menar han, idag gälla även arrendatorer och andra nyttjanderättsinnehavare. ”Regeln om lysning av bifynd torde kunna uppfyllas helt enkelt genom att markägaren underrättas”, framför Liljedahl, och i brist på kännedom om ägare skulle anmälan till polismyndighet kunna ske, i enlighet med vad som gäller hittegods i övrigt (se ovan). Även 1 § är gällande, menar han, men gör dock ett förbehåll beträffande förbudet mot att hugga ned bärande träd, med hänvisning till att ”Kronans rätt till sådana träd alltmera inskränkts [...och...] rätten till ekar [den sista rätten] upphörde år 1935” (se härom om 13 kap. under 3.1 ovan).²⁵³

Kapitlet om bin hänvisas till i en proposition med förslag till bisjukdomslag, från 1974.²⁵⁴ Fyndlagstiftningsutredningen lade i början av 1980-talet fram betänkandet Ds Ju 1980:11 i vilket den föreslog att reglerna om fynd av olika slag (t.ex. hittegods) i samlas på ett ställe. Utredningen ville upphäva ett antal särbestämmelser om fynd, bl.a. 21 kap. byggningsbalken, och gav förslag på en ny hittegodslag.²⁵⁵ Föredragande statsråd framförde vid ett år 1982 hållet regeringssammanträde, såvitt nu är av intresse, att bestämmelser om hittegods fanns i hittegodslagen och bestämmelser om sjöfynd i sjöfyndslagen, samt att ”i annan lagstiftning finns en del bestämmelser av fyndrättslig karaktär”. Angående det sistnämnda angavs att ”byggningsbalken innehåller vissa ålderdomliga stadganden om fynd av bin”. Föredraganden

²⁵⁰ Liljedahl, s 344. I Karnov, not 12 till BB, hänvisas till en närmast rättshistorisk genomgång av kapitlet.

²⁵¹ Liljedahl, s 349

²⁵² A a, s 350

²⁵³ A a, s 350f

²⁵⁴ Prop. 1974:24, s 8

²⁵⁵ Se prop. 1982/83:59, s 8, 12

ansåg att det inte var görligt att föra samman samtliga regler om fynd till en enhetlig lag, och uttalade att det fanns skäl att modernisera lagstiftningen om sjöfynd och bärgning, men att det inte var befogat att ”göra någon ändring i de bestämmelser om fynd av djur eller trafikhittegods som gäller f.n.”.²⁵⁶ Följaktligen gjordes ingen ändring av byggningsbalken i detta avseende.

3. 11. Tjugoandra kapitlet: om att få skadar få, m.m.

Det tjugoandra kapitlet synes ha den längsta kapitelrubriken: ”Om den, som sårar eller dödar annans få eller hund, och om någon köper eller säljer sjukt få; så ock om få eller hund skadar annans få”. Kapitlet, som infördes i *Sveriges rikets lag* senast år 1983,²⁵⁷ är tämligen vidlyftigt, och det synes inte finnas skäl att här återge hela textmassan. 4 § är upphävd och den mest vidlyftiga paragrafen, 5 §, gäller smittosam sjuka. Väl valda delar av relevanta paragrafer följer:

3 §. Dräper man med våda annans få, som ätas kan; betale värdet, och behålle det få själv. För annat få, som ej matnytt är, gælde fjärdung av ty det värt är.

5 §. [Nedgrävning av sjukdomssmittade djur som dött skall ske genom legohjons försorg och] grannar hjälpe ock därtill, om så tarvas. Drager sig legohjon²⁵⁸ undan; miste halvt års lön: dör få av annan sjuka, eller eljest dödas; då må hud avdragas och göre det legohjon vid bot, som sagt är. Var som förevitar²⁵⁹ någon sådant, eller att han få hulptit, åderlåtut, botat eller snöpt; böte tjugu daler, eller plikte med kroppen.

7 §. Dräper få annans få, som ej ätas kan; betale ägaren hälften av dess värde, som dräpt blev. Kan det ätas; gælde fjärdung, och det döda tage han, som det förr ägde. Nu varder få sargat av få; betale halva läkeslön²⁶⁰ och halva skadan. Är få vant att skada göra, och vet det ägaren, eller är han där om varnad; gælde dubbelt mer än sagt är. [...]²⁶¹

8 §. Hund, eller annat djur, som vilt varder, skall ägaren strax instänga, eller döda, då han det veta får. Gör han det ej; böte tio daler. Sker skada; gælde ock den åter. [Om ”bussande” – här kallat ”hissande” – av hund på få.] Haver man vilda djur, björn, varg, lokatt, räv, eller annat odjur, och ej häktar²⁶² eller stänger dem så inne, att de annans få ej kunna skada; böte tio daler, och skadan åter. Sker det annan gång; böte dubbelt, och fülle skadan. [...]²⁶³

²⁵⁶ Prop. 1982/83:59, s 4

²⁵⁷ 1992 års lagbok, s 363

²⁵⁸ Med ”legohjon” avsågs en person som ”gentemot annan förbundet sig till tjensteprestationer ... som lemnats obestämds med afseende på tid, ort och beskaffenhet”; se Nordisk familjebok, nionde bandet: Kristendomen – Lloyd, Gernandts boktryckeri-aktiebolag, Stockholm 1885, s 1001. Även torpare synes måhända ha varit att anse som legohjon vid tillämpningen av detta stadgande; jfr Förarbetena III, s 285.

²⁵⁹ Att ”förevita” innebär att man beskyller, klandrar eller förebrår en person något; se SAOB, 1927, F2633

²⁶⁰ Med ”läkeslön” avses läkararvode; se SAOB, 1941, L1588. Tolkningen härav framförs i analysen.

²⁶¹ BB 1692: ”fää [dräper] fää och boskap”; 1723: ”[häst & få] som ej n[ö]tter äta [dräps]”; Förarbetena IV, s 283, VI, s 180

²⁶² Ordet ”häktar” fanns ej i 1723 års förslag, och i 1728 års förslag står ”hefter” (häftar); se Förarbetena VI, s 181,

215. Häkta bör rimligen tolkas som att ”binda, fjättra, fängsla; belägga (ngn) med bojor”; SAOB, 1932, H1919.

²⁶³ En hänvisning till 1734 års missgärningsbalk, om att djur sargar eller dödar någon människa, har här uteslutits.

Den generella skadeståndsrättsliga grundregeln är att den som vållat sakskada skall ersätta hela den skada som uppstått; se 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Rör det sig om en totalskada på en sak innebär detta i regel att sakens (här djurets, ehuru det skäligen må anses stötande att tala om levande, kännande varelser som saker i egentlig mening) återanskaffningskostnad, med avdrag för ålder och bruk, betalas av den som ansvarar för skadan på saken.²⁶⁴ Med anledning av att 1 § (där det stadgas att den som skadat ett djur ska ”tag[a] det hem till sig och läk[a]”) och 2 § (om sargande av fä; vid sargande av viktiga jordbruksdjur skulle ett ersättningsdjur genast insättas, till ”hans bruk och nytta”) gäller skada som en människa har vållat fä, har dessa stadganden ej helt medtagits ovan. 3 § har emellertid återgivits, detta dock i rent illustrativt syfte, då vållanderegeln här synes brukas.²⁶⁵ Angående böterna i 2 §, som handlar om uppsåtligt sargande av fä, hänvisar 1963 års lagbok till reglerna om skadegörelse (nu BrB 12).²⁶⁶ Idag skulle även brottet djurplågeri, som begås om någon ”genom misshandel, överansträngning eller vanvård eller på annat sätt, otillbörligen utsätter djur för lidande” (16 kap. 13 § BrB), härvidlag kunna komma i fråga.²⁶⁷

Vållanderegeln gäller även i regel skador som orsakats av djur, vilket illustreras av rättsfallet NJA 1915 s 90. I fallet framförde svaranden, vars ko hade stångat en person, som därför väckt skadeståndstalan mot honom, att ”vårdslöshet eller försumlighet beträffande vårdnaden om djuret” från en husdjursägare måtte krävas, vid andra fall än de som regleras i 22 kap. BB, för att ersättningsskyldighet skall föreligga. HD företog en vårdslöshetsbedömning i målet.

I 4 § fanns en bestämmelse, som innebar att ”[o]m ett djur skadas i samband med behandling av t.ex. en veterinär, måste alltså denne för att undgå skadeståndsskyldighet visa att han inte har förfarit oaktsamt”, vilken under 1970-talet blev föremål för utredning.²⁶⁸ Behandling av djur var vid lagens tillkomst ”ofta förenad med stor fara för djuret”, vilket motiverade ”ett strängt skadeståndsansvar för dem som behandlade djur”. Eftersom djursjukvården numera (skrevs det 1975) utövas av veterinärer, vars förhållanden ansågs jämförliga med läkares och tandläkares,²⁶⁹ fann regeringen inte paragrafen motiverad, vilket ledde till att den upphävdes.²⁷⁰

Beträffande 5 § kan sägas att frågor om smitta av sjukdomar mellan djur och människor, och mellan djur, regleras i epizootilagen (1999:657), zoonoslagen (1999:658) samt lagen (2006:806) om provtagning på djur, m.m.²⁷¹ Under den tid, då BB:s reglering var aktuell enligt dess fullständiga lydelse, hyste vanligt folk, till synes av vidskepelse, avsky gentemot vissa döda djur, och därmed även för personer, som tog befattning med sådana. I en kunglig förordning från i maj

²⁶⁴ Hellner-Radetzki, s 412f. Se om att fä skadar fä, i äldre rätt, Alfred Ossian Winroth, *Strödda uppsatser IV: Skadegörelse i utomobligatoriska rättsförhållanden*, lilla upplagan, N. Fr. Carlströms Boktryckeri, Lund 1895, s 33f.

²⁶⁵ Stadgandet i 22 kap. 3 § hade år 1895 ”så vidt känt är, på senare tider [ej] tillämpats”; se a a, s 30.

²⁶⁶ 1963 års lagbok, s 348

²⁶⁷ Misshandel av djur – först endast husdjur – kriminaliserades 1857; se om brottets historik prop. 1972:122, s 20.

²⁶⁸ Prop. 1975:12, s 48. ”Tager någon lön före, att läka eller åderlåta fä” inleds paragrafen; se 1891 års lagbok, s 92.

²⁶⁹ Se, beträffande dagens förhållanden, lagen (2009:302) om verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård.

²⁷⁰ Prop. 1975:12, s 142f. En remissinstans, Svenska försäkringsbolags riksförbund, framförde att skillnaden mellan ”fä” och andra djur ter sig omöjlig att sakligt motivera; se a a, s 97. Se, om betydelsen av ordet ”fä”, not 113.

²⁷¹ Beträffande sjukdomar hos bin, se bisjukdomslagen (1974:211). Se även 9 kap. 15 § miljöbalken (1998:808).

1696²⁷² framförs att det ”utaf inritad fåfång inbilning” blivit ”för nesligt och oärligt hållet, om någon drager Huden af döda Hästar, Boskap, Hundar eller hvad det är”, som självdött eller av andra skäl behövt avlivas, och det fastslogs att ”förrättning ant[ing]en med Hudars afdragande eller och döde Diurs afförande” skulle ske utan ”vanheder, oära eller hwariehanda förebrående och tillwiitelse” mot personer som företog förrättningen.²⁷³ I ljust av det nu framförda skall 1734 års reglering, som även fanns med i de första lagförslagen,²⁷⁴ ses. Det blev uppenbarligen genom stadgandet befast att det ej var tillåtet att förebrå någon att den dragit av huden på få, kastrerat eller åderlåt it få, eller haft annan vårdande befattning med få. 5 kap. 1 § brottsbalken stadgar idag att den som ”utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning,²⁷⁵ dömes för förtal”. Att ”plikta med kroppen” innebar att utsättas för kroppsstraff, t.ex. spöstraff, vilket skedde bl.a. då någon saknade medel att betala de lagstadgade böterna med.²⁷⁶ Spö- och risstraff avskaffades år 1855.²⁷⁷ Jämlikt 2 kap. 5 § regeringsformen är varje medborgare (m.fl.) idag skyddad mot kroppsstraff. 1963 års lagbok²⁷⁸ hänvisar, beträffande straff, till en bestämmelse likalydande med 13 kap. 8 § brottsbalken, som lyder: ”Framkallar någon allmän fara för djur eller växter medelst gift eller genom att överföra eller sprida elakartad sjukdom eller genom att sprida skadedjur eller ogräs eller på annat dylikt sätt, dömes för förgöring till böter eller fängelse i högst två år”. Enligt samtal med ordföranden i föreningen Veterinärer i Sverige har varken hon eller den övriga styrelsen upplevt några glåpord eller andra förebråelser med anledning av sitt yrkesval.²⁷⁹ ”Generellt sett tror jag inte att veterinärer får glåpord, klander eller förebråelser pga av vårt yrkesval” framför Sveriges Veterinärförbunds informationschef, som tror sig ej ha fått kritik m.a.a. sitt yrkesval.²⁸⁰

Flera äldre rättsfall rörande 22 kap. BB rör hundar.²⁸¹ Numera gäller beträffande hundar lagen (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter. I 19 § 1 st. denna lag stadgas att en skada som orsakats av en hund skall ersättas av dess ägare eller innehavare, oavsett om denne har varit vållande eller ej. Om dödande av lösa hundar, till skydd för lantbruksdjur eller vilt, stadgas i 14 och 17 §§ samma lag. Att en människa kan begå brott genom att ”bussa” en hund på någon, dvs. kommendera eller eljest mana hunden att gå till angrepp, har antagits i rättspraxis.²⁸² Avlivande

²⁷² Se Quiding, s 200

²⁷³ Karl Enghoff, *Kristianstads historia 1614-1948: översiktlig framställning*, Kristianstads boktryckeri-Aktiebolag, Kristianstad 1949, s 142

²⁷⁴ Se t.ex. 1694 års förslag (avfattat till synes före nämnda kungliga förordning), i Förarbetena IV, s 330.

²⁷⁵ Det skall härvid vara fråga om en ”uppgift och inte bara ett värdeomdöme, men det krävs inte att uppgiften är nedsättande enligt den allmänna uppfattningen i samhället”; se not 158 till brottsbalken i Karnov, av Hedvig Trost.

²⁷⁶ ”Then, som ej orkar böta, plichte med kroppen, som i Straff Balken sägs” stod t.ex. i 1:1 missgärningsbalken. Ett slag av ”ett par spö” motsvarade, enligt 5:1 straffbalken, tre daler; se 1808 års lagbok, s 151, 214.

²⁷⁷ Detta skedde genom en kungl. förordning den 4 maj 1855; se Quiding, s 439.

²⁷⁸ 1963 års lagbok, s 348

²⁷⁹ E-brev från Agneta Johnsson, Veterinärer i Sverige, 2009-12-30

²⁸⁰ E-brev från Johan Beck-Friis, Sveriges Veterinärförbund, 2010-01-04, kl. 17:20

²⁸¹ Se t.ex. NJA 1924 s 173. Om hunds angrepp på kaningård, se NJA 1937 s 94. 22 kap. 6 § BB, som här, tillika med 7 § sista meningen, har uteslutits, gör skillnad på ”vallhund, jakthund, eller bunden gårdshund” och annan hund. Hundar anses för övrigt inte vara hemdjur; se Hovrätten för Västra Sveriges dom 2005-09-22, i mål nr. B 3171-05.

²⁸² Se t.ex. RH 1987:168 och RH 2004:19. Om förverkande och avlivande av hundar som använts vid brott, se JO:s ämbetsberättelse 2008/09, s 83. Jfr 33 kap. 2 § i 1734 års missgärningsbalk; se 1808 års lagbok, s 185.

av djur synes enligt djurskyddslagen inte vara fordrat annat än om ett djur är ”sjukt, skadat eller på annat sätt genom sitt beteende visar tecken på ohälsa” och ”sjukdomen eller skadan är så svår att djuret måste avlivas omedelbart” (9 §). Föreskrifter och råd angående avlivande av djur finns i Statens jordbruksverks författningssamling, SJVFS 2008:69 (se framförallt 7-8 kap.). Enligt nämnda tillsynslag om hundar och katter, får övergivna eller förvildade katter ”avlivas av jakträttshavaren eller av någon som företräder denne” (21 §), men tillstånd till avlivande, från polismyndigheten, krävs inom tätbebyggt område. För att någon ska kunna dömas för skadegörelse p.g.a. avlivande av ett djur krävs uppsåt till att någon annan äger rätt till djuret.²⁸³

22 kap. 7-8 §§ anses utgöra ett undantag från den generella vållanderegeln, och innebära ett strikt ansvar för skador som djur åsamkar andra djur.²⁸⁴ Det centrala rättsfallet är NJA 1955 s 39. Fallet gällde en tjur, som tagit sig in på en betesäng och betäckt tre kvigor (ungkor), så att de blev dräktiga. Detta ledde grund av kvigornas låga ålder till att de slaktades, vilket ledde till skador för deras ägare. I underrätterna handlade målet främst om frågan huruvida det verkligen var en svaranden tillhörig tjur som betäckt kvigorna. Hovrätten fann att svaranden, vars tjurar hade undergått ”oblodig kastration”, något som vanligen lyckades, inte hade haft anledning att misstänka att kastreringen inte hade lyckats och därför inte kunde anses ha varit vållande till skadan som kvigornas ägare hade åsamkats. Hovrätten fann dock att 22 kap. 7 § 3 p. BB var tillämplig, och att kvigornas ägare inte varit medvållande till betäckningsskadan, varför skadestånd med halva skadebeloppet utgick. HD (majoritet) delade denna bedömning, och uttalade att, även om den i stadgandet stipulerade skyldigheten att, oberoende av vållande, ersätta halva skadan ”då få varder sargat av få, ursprungligen må hava avsett allenast det fall att kreatur bita, stånga eller slå varandra, måste stadgandet i allt fall numera anses tillämpligt jämväl å sådan skada varom i målet är fråga”. Ett skiljaktigt justitieråd angav att 22 kap. 7 § inte i rättspraxis hade tillämpats på skador av ifrågavarande art tidigare, och att försäkringsbolagen krävde vållande i dylika fall. Idag synes försäkringsbolagen ha anpassat sig efter 1955 års rättsfall.²⁸⁵

Angående 8 §, har det sagts att den endast har till syfte att skydda hemdjur.²⁸⁶ Bengtsson framför i Karnov att innehavaren sannolikt i allmänhet svarar strikt ”för sin farliga verksamhet, om vilda djur kommer ut och vållar skada”.²⁸⁷ Envar anses ha viss rätt att freda sig mot angrepp av angripande djur, genom ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap. brottsbalken.²⁸⁸ Enligt 9 § jaktlagen får polismyndigheten låta avliva ett vilt djur,²⁸⁹ om det ”orsakar avsevärd skada eller om det kan antas vara farligt för människors säkerhet”. Begreppet ”djur, som vilt varder”/”odjur” i BB:s

²⁸³ Se NJA 2001 s 115 och Göta hovrätts dom 2009-03-06 i mål B 3002-08.

²⁸⁴ Hellner-Radetzki, s 182. Bin omfattades uttryckligen av stadgandet i 1694 års förslag; se Förarbetena IV, s 331.

²⁸⁵ Jfr *Sveland försäkringars försäkringsvillkor för lantbruksförsäkring*, gällande från 1 oktober 2005, s 32

²⁸⁶ Prop. 1963:136, s 54

²⁸⁷ Se not 15 till BB i Karnov.

²⁸⁸ Se Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01: MJU09, s 33f

²⁸⁹ ”Med vilt avses i lagen vilda däggdjur och fåglar” enligt 2 § jaktlagen. Att djur är vilda innebär att de lever i frihet och således inte ingår i någons egendom, ehuru även inhägnade djur som tillhör viltfaunan betraktas som vilt enligt lagen; se prop. 1986/87:58, s 67.

stadgande synes emellertid snarare ha innebörden vilddjur, dvs. ”djur ... särskildt däggdjur, som är för människan eller hennes husdjur farligt”, än djur som inte är tama/lever i frihet.²⁹⁰

Slutligen skall påpekas, att HD i NJA 2001 s 65 I och II, har funnit att skadestånd för ”reparation” (veterinärkostnad) vid skada på sällskapsdjur (hund, och katt, som avlivades) skulle utgå med högre belopp än ”sakernas” (djurens) värde, något som strider mot en generell princip inom skadeståndsrätten. HD uttalade att ett sällskapsdjur ej i allmänhet kan betraktas ”som vilken sak som helst och det får därför anses rimligt att ägaren söker vård för djuret även om kostnaden härför kan beräknas komma att överstiga djurets ekonomiska värde”. Veterinäråtgärderna hade inte varit medicinskt ogrundade, varför fullt skadestånd för djurvårdskostnaderna skulle utgå.²⁹¹

3. 12. Tjugosjätte kapitlet: om prästgårdar och tiondebodar

Enär 23-25 kapitlen (om ”skadedjur” och vargagårdar, våld i by och vägar och broar) har upphävts genom olika regleringar,²⁹² fortsätter genomgången med 26 kap, om ”huru allmänna hus skola byggas”. Den inledande paragrafen i detta kapitel är upphävd sedan år 1885, och den andra genom lagen (1984:1110) om upphävande av vissa författningar på det kyrkliga området.

Den tredje paragrafen, som i likhet med den upphävda 2 § gäller prästgårdar, lyder:

3 §. I staden byggen och förbättrén de hus och gård för präst, som där hus eller grund äga, eller där borgerlig näring idka, och ej särskilt därför befriade äro. Sedan de hus lagligen byggda äro; vårde dem präst, att de ej fördärvas, och av vårdslöshet förfalla.

Paragrafen, som i likhet med 5-6 §§ samma kapitel infördes i *Sveriges rikes lag* senast år 1985,²⁹³ stadgar således att de som äger mark eller hus i en stad, eller som där idkar borgerlig näring (se härom genomgången av 3 kap. HB) ska bygga och förbättra prästgårdar, om de inte är särskilt befriade från denna skyldighet. När en prästgård väl har byggts ansvarar prästen, som bor där, för underhållet av densamma, enligt stadgandet.

I 1963 års lagbok markeras lagrummet, med klamrar, som obsolet, med hänvisning till den ecklesiastika boställsordningen (1932:400).²⁹⁴ Denna upphävdes genom lagen (1970:939) om förvaltning av kyrklig jord (som i 9 § stadgade att ”prästgård förvaltas av pastoratet”), som i sin tur upphävdes genom lagen (1988:183) om förvaltningen av kyrklig jord (som innehåller bestämmelser om förvaltning av prästgårdar i 7-10 §§). Samtidigt som denna lag – 1 juli 1989 – trädde även förordningen (1989:89) om tjänstebostäder för biskopar och präster, i kraft; i 10 § denna författning stadgades om skötsel av tjänstebostäder. Den sistnämnda lagen från 1989 upphävdes jämlikt 2 § lagen (1992:301) om införande av kyrkolagen (vilken lag, 1992:300,

²⁹⁰ Nordisk familjebok, 32 bandet: Werth - väderkvarn, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1921, s 444

²⁹¹ Sällskapsdjurs affektionsvärde märks i prop. 1993/94:130, s 35. Se om trädets ”skönhetsvärde” NJA 1919 s 1.

²⁹² Jaktstadgan (1864:68 s 1), brandlagen (1944:521), samt lagen (1934:241) om allmänna vägar.

²⁹³ 1992 års lagbok, s 380

²⁹⁴ 1963 års lagbok, s 386

reglerade prästgårdar i 41 kap. 12-15 §§), en lag som upphävdes genom lagen (1998:1592) om införande av lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan. Den sistnämnda lagen separerade kyrkan från staten, och i promulgationslagen anges att ”kyrklig jord där tjänstebostad är anvisad åt en kyrkoherde eller komminister (prästgård) skall ägas av den kyrkliga samfällighet eller, om sådan inte finns, den församling där egendomen är belägen” (9 §; se även 3 §). Då kyrkan separerades från staten 1 januari år 2000 upphörde även 1989 års förordning om tjänstebostäder att gälla, jämlikt förordningen (1999:883) om upphävande av vissa författningar på det kyrkliga området.

I en artikel i *Kyrkans tidning* från år 2008 anges att ”[p]å knappt sex år har 42 procent av kyrkans tjänstebostäder försvunnit. I flera stift har mer än hälften av prästgårdarna avvecklats som tjänstebostäder”.²⁹⁵ I Svenska kyrkans kyrkoordning stadgas i 34 kap. 16 § att en komminister eller kyrkoherde är tvungen att bo i en anvisad tjänstebostad, och erlägga hyra till församlingen. Ingenting framförs här om underhållet av fastigheten, utan vanliga regler om hyra i 12 kap. jordabalken torde härvidlag gälla.²⁹⁶ Några centrala föreskrifter från Svenska kyrkan, om förvaltandet av prästgårdar, synes ej stå att finna, utan vid förfrågan hänvisas man till stiftens²⁹⁷ egendomsnämnder, enär församlingar och i vissa fall stift äger prästgårdarna.

I en proposition från 1984 föreslog regeringen att ett större antal äldre kyrkorättsliga författningar skulle upphävas, enär de saknade betydelse. Bland annat fanns i den kungliga resolutionen den 13 december 1672 på allmogens allmänna besvär, en bestämmelse om ”skyldighet för allmogen m.fl. att inom resp. socken hjälpa till med att bygga kyrkor och prästgårdar samt med att underhålla broar och vägar”. Bestämmelsen ansågs sakna betydelse i och med att byggandet av kyrkor och prästgårdar regleras i moderna författningar.²⁹⁸ Liknande bestämmelser fanns i resolutioner från 1720 och 1723,²⁹⁹ och om skyldighet att delta i kostnader för byggnad och underhåll av prästgård stadgades även i lagen (1909:55 s. 3) angående skyldighet att delta i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård. Regeringen fann att dessa författningar, p.g.a. senare lagstiftning, saknade betydelse.³⁰⁰ Propositionen antogs av riksdagen efter utskottsbehandling,³⁰¹ varefter bl.a. de nämnda förefattningarna sålunda upphävdes vid utgången av år 1984.³⁰² Enligt bilaga 2 till SOU 1997:41 tillämpas bestämmelsen i 26 kap. 3 § BB inte längre, varför det föreslogs att bestämmelsen skulle upphävas,³⁰³ något som dock ej har skett.

Den fjärde paragrafen, som gällde ”tingsbyggning” och byggnation av fängelse, upphävdes genom SFS 1970:392. 5-6 §§ lyder:

²⁹⁵ David Qviström, *Prästgårdar till salu*, Kyrkans Tidning 2008-02-07, http://www.kyrkanstidning.com/nyheter/prastgardar_till_salu_0_4291.news.aspx

²⁹⁶ Jfr 8 § i den nämnda (numera upphävda) förordningen (1989:89) om tjänstebostäder för biskopar och präster.

²⁹⁷ ”Stiftet är det regionala pastoralområdet” enligt 6 kap. 1 § kyrkoordningen.

²⁹⁸ Prop. 1984/85:63, s 9

²⁹⁹ A a, s 10

³⁰⁰ Prop. 1984/85:63, s 13

³⁰¹ Se kulturutskottets betänkande KrU 1984/85:8 samt Riksdagsskrivelse 1984/85:89.

³⁰² Detta skedde genom lagen (1984:1110) om upphävande av vissa författningar på det kyrkliga området.

³⁰³ SOU 1997:41, bilaga 2, s 1

5 §. Där tiondebod nödig är; bygge den alle de i socknen, eller staden, som kronotionde utgöra.

6 §. Varda härads- eller socknemän bådade till denna allmänna byggnad³⁰⁴, och bliver någon borta; böte för drängedagsverke en daler, och för ökedagsverke³⁰⁵ dubbelt. Kommer byggnad genom någon tredska att stanna; böte tre daler, och fülle ändå dagsverket. Desse böter skola till samma byggnad gå.

En tiondebod var ett förvaringsrum för den del av tionden som inte tillföll prästen.³⁰⁶ Tionden var den andel (vanligen en tiondel) av bl.a. jordbrukets avkastning, som sedan urminnes tider gavs till övermakten i syfte att användas till prästerskapets fromma.³⁰⁷ Nordisk familjebok (1919) anger att stadgandet i BB har ”förlorat all betydelse” genom förändringar som skett beträffande kronotionden;³⁰⁸ kronotionden avskaffades successivt mellan 1885 och 1903.³⁰⁹

4. Handelsbalken

4. 1. Inledning

Handelsbalken (ursprungligen *Handels Balk*³¹⁰) innehöll ursprungligen arton kapitel, gällande bl.a. köp och skifte (1 kap.), borgen (10 kap.), lån (11 kap.) och sysslomän (18 kap.). Idag är sex kapitel formellt gällande i princip i sin helhet, och vissa paragrafer i övriga kapitel har kvarstått. I Förarbetena IV, med lagkommissionens förslag 1689 – 1697, finns inget förslag till handelsbalk medtaget. 1718 hade ett förslag till handelsbalk utarbetats.³¹¹ Ett sådant förslag granskades 1722,³¹² och förelades 1723 års riksdag. Detta finns inte längre i behåll. Tio av femton kapitel i 1727 års förslag finns emellertid bevarade. Även 1728 och 1731 framställdes balkförslag, och det sistnämnda förslaget förelades rikstens ständer år 1731.³¹³ Vid några tillfällen har i modern tid riksdagsledamöter begärt översyn och ”språklig modernisering” av handelsbalken. Lagutskottet uttalade, med anledning av en sådan motion, i januari 2006 att det är självklart att äldre lagar har ett mer ålderdomligt språk än moderna sådana, och att:

*Även om såväl handelsbalken som avtalslagen kan synas omoderna torde lagstiftningen, såvitt utskottet har sig bekant, inte medföra sådana problem att det finns skäl för riksdagen att nu förordna en allmän översyn av lagstiftningen.*³¹⁴

³⁰⁴ Paragrafen bör rimligen tolkas som ”anmodas [männen] att delta i allmänt byggande”.

³⁰⁵ Med ”ökedagsverke” åsyftas dagsverke med dragdjur, ”dagsverke som utgöres i körsla”; se Olof Östergren, *Nusvensk ordbok*, tionde bandet: Vä-Ö, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1972, s 510.

³⁰⁶ Nordisk familjebok, 29 bandet: Tidsekvation - Trompe, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1919, s 118

³⁰⁷ A a, s 115

³⁰⁸ A a, s 118. Se om kronotionden – som uttogs från hemman – Nordisk familjebok: Kromat – ledväska, s 51.

³⁰⁹ A a, s 116

³¹⁰ 1780 års lagutgåva, s 101

³¹¹ Detta återges i Förarbetena V

³¹² Förarbetena VI, s III

³¹³ A a, s VII

³¹⁴ Lagutskottets betänkande 2005/06:LU12, s 11. Riksdagens majoritet beslutade i linje med utskottsförslaget.

”Vad som våren 2006 anfördes om handelsbalken gäller enligt civilutskottets mening också för enskilda paragrafer” uttalade civilutskottet vid behandling av en dylik motion, år 2009.³¹⁵ Någon ändring av språket i handelsbalkens bestämmelser har sålunda inte genomförts.

Vissa av stadgandena i handelsbalken ifrågasätts i princip ej, utan anses generellt gällande, i vart fall till andemeningen och såsom generella principer, och tillämpas idag. De stadganden som sålunda alltså torde anses gällande är: 1 kap. 5 § (om dubbelöverlåtelse/tvesala)³¹⁶, 9 kap. 5 § (om gäldenärs möjlighet att välja vilken fordran en betalning skall avse)³¹⁷, 10 kap. 1, 3 - 4 §§, 7 - 11 §§ (om pant och borgen)³¹⁸, 11 kap. 1 §, 3 § (om lån, dvs. lånande av egendom utan vederlag – att skilja från penninglån, dvs. försträckning)³¹⁹, 12 kap. (om förvarat gods)³²⁰, 13 kap. (om saklega, dvs. hyra av lösa saker)³²¹, samt 18 kap. 1-6 §§, 9 - 10 §§ (om sysslomän).³²² Det saknas skäl att företa någon granskning av giltigheten i dessa lagrum inom ramarna för denna framställning, och lämnas därför åsido, i den mån det inte finns skäl att redogöra för dem, i syfte att ge läsaren bättre förståelse för de bestämmelser som faktiskt skall behandlas.

4. 2. Första kapitlet: om stadens vräkare

Handelsbalkens första kapitel gällde köp och skifte, och flera av dess bestämmelser är upphävda genom lagen (1905:38 s.1) om köp och byte av lös egendom, samt genom andra regleringar. 5 § gäller tvesala, och anses alltså tillämplig. Den återstående paragrafen, 10 §, lyder:

10 §. De varor, som av stadens vräkare böra skådas och prövas, må köparen ej taga till sig,³²³ förr än det skett är; eller böte köparen och säljaren, vardera tio daler.

Vräkare är kända sedan 1400-talet,³²⁴ och var statligt tillsatta, edsvurna, tjänstemän, som hade till uppgift att i en stad kontrollera vissa varor (till synes främst exportvaror), t.ex. järn och sill, så att

³¹⁵ Civilutskottets betänkande 2008/09:CU26, s 20

³¹⁶ Jfr prop. 1985/86:123, s 14 och SOU 2000:56, s 63.

³¹⁷ Jfr NJA 2002 s 577

³¹⁸ Se noterna 7, 9, 10, 13-17 till HB, i Karnov. Det har uttalats att det som står om vittnen eller handskrift i 10:1 endast är en rekommendation, och inte ett formkrav; se Sveriges advokatsamfunds yttrande till Finansinspektionen över Förslag till direktiv om finansiella säkerhetsordningar, 2001-05-29, R 7843/2001 (Samfundet), s 3, not 2

³¹⁹ Jfr NJA 1953 s 409

³²⁰ Se noterna 21- 25 till HB, i Karnov. Förvarat gods kallas i 12 kap. ”inlagsfä”, och egendom och gods kallades fordom ”fä”, enär fä i äldre tid var den väsentligaste egendomen; jfr Hellquist, s 167 och SAOB, 1926, F2024. 12:11 nämner konungens befallningshavande (KB), vilket idag torde motsvaras av länsstyrelserna; termen KB avskaffades med länsstyrelseinstruktionen (1958:333); se denna instruktion i 1963 års lagbok, s B 1527ff.

³²¹ Detta enligt SOU 2004:7, s 56. Se även uppsatsen Daniel Hult, *Hyra av lös sak i kommersiella avtalsförhållanden – Behövs det ny lagstiftning?*, 2008, s 7f, där 13 kap. 2 § tolkas. Att Bengtsson i Karnov (not 26 till HB) anges att bestämmelserna i kapitlet är ”föga tillämpbara i sina detaljer” motiverar enligt författaren inte en vidare analys av lagrummen i fråga, då dessa generellt sett förefaller kunna tillämpas, även enligt Bengtssons förmenande. Det synes onödigt att här diskutera ämnen som redan har stötts och blötts. Starka skäl har enligt författaren framförts för att kapitlet skall anses kunna tillämpas idag. Se om saklega även Bäärnhelm, s 433ff.

³²² Se noterna 27 - 37 och 40 - 41 till HB, i Karnov. Huruvida 18:9 är materiellt förlegad skall inte behandlas här.

³²³ Lydelsen är ändrad från 1731 års förslag, i vilket det stod att sådana varor varken fick säljas eller köpas, se Förarbetena VI, s 293.

dessa uppfyllde givna kriterier avseende beskaffenhet och mängd. Varor behäftade med fel kunde konfiskeras av vräkaren, som även kunde bötesbelägga sådana varor.³²⁵ Det fanns vräkare bl.a. för tjära, bräder, lin, hampa, tågvirke,³²⁶ bröd och dryckesvaror,³²⁷ fisk, silver och guld.³²⁸ Järnvräkeriet avskaffades genom Kungl. förordningen om svenska järneffekters stämpling den 12 januari 1855.³²⁹ Handelsbalkens paragraf innebar att köparen inte fick omhändertata varor, som skulle kontrolleras av vräkarna i staden, innan detta hade skett.

Aleksander Peczenik tar vid flera tillfällen upp paragrafen om stadens vräkare som exempel på ett obsolet stadgande, och han framför att några stadens vräkare helt säkert inte finns idag.³³⁰

År 2009 hade en person ansökt om förordnande som stadens vräkare, i Örebro kommun. Kommunstyrelsen avslag framställningen, med hänvisning till en skrivelse utarbetad av kommunledningskontoret.³³¹ Kontoret framförde i sin skrivelse att sökanden ”är väl förtrogen med de rättshistoriska förhållandena i ärendet [och] har upplyst att det är kommunen som kan förordna vräkare och bestämma deras uppgifter och befogenheter”. I likhet med sökanden ansåg kontoret ”att kommunen har att pröva detta slag av ansökningar” och att ”det [är] närmast kommunstyrelsen som är den rätta prövningsinstansen”. Kontoret konstaterade emellertid att den åberopade bestämmelsen i handelsbalken, dvs. 1 kap. 10 §, ”får anses ha kommit ur bruk” och framförde att det ”saknas i dagens samhälle behov av de tjänster som en stadens vräkare skulle kunna utföra enligt ett förordnande” och framhöll ”de svårigheter som föreligger att överblicka konsekvenserna av ett sådant förordnande i förhållande till dagens näringsrättsliga, förvaltningsrättsliga och civilrättsliga lagstiftning”.³³² En kommunmedlem begärde laglighetsprövning hos länsrätten över beslutet, och framförde ”att någon laglig grund för kommunstyrelsen, att i ett sammanhang som detta tillämpa stadgandet från 1734, inte finns”.³³³ Beslutet borde därför ha blivit ett avvisande av ansökan, och inte ett avslag, framfördes det. Länsrätten i Örebro län har ännu inte fattat något beslut i målet.

4. 3. Tredje kapitlet: om burskap

3 kap. handelsbalken rör ”huru burskap vinnas må”. En inte försumbar mängd domstols- och myndighetsbeslut har fattats angående burskap, under de senaste åren. Vissa frågor som har

³²⁴ Birgitta Odén, *Stockholms äldre vågböcker*, i Scandia: Tidskrift för historisk forskning (Scandia), 1959 (25:2) Bokförlaget Natur och kultur, Oslo 1959 (Odén), s 119

³²⁵ Nordisk familjebok, 32 bandet: Werth – väderkvarn, s 1189. I Stockholm fanns år 1658 ännu inte särskilda vräkare för järn, trots att huvudstaden var platsen ”varest själva utskeppningen till främmande orter mest sker”; se Artur Attman (red.), *Forsmark och vallonjärnet*, Forsmarks kraftgrupp, Stockholm 1987, s 115.

³²⁶ Nils Wester, *Kungliga politi- och brandkommissionen: studier rörande Stockholms stads politikväsen under 1700-talet*, Stockholms kommunalförvaltning, Stockholm 1946, s 20

³²⁷ *Självstyrelsen i svenskt samhällsliv*, Norstedts, Stockholm 1934, s 32

³²⁸ Odén, s 119

³²⁹ Nordisk familjebok, 31 bandet: Ural - Vertex, Nordisk familjeboks förlags tryckeri, Stockholm 1921, s 743

³³⁰ Peczenik I, s 28f, Peczenik II, s 48

³³¹ § 5 i Örebro kommunstyrelses protokoll för möte onsdagen den 21 januari 2009 kl. 15.00 – 16.15

³³² Kommunledningskontorets i Örebro skrivelse 2008-12-29 i ärende Ks 86/2008

³³³ Skrivelse från Felix Meijer i länsrättens i Örebro län mål 277-09, inkommen 2009-02-25

behandlats i dessa beslut faller utanför syftet med denna framställning, och kommer därför inte att tas upp.³³⁴ Kapitlet lyder, i icke upphävda delar:

1 §. Vill någon burskap vinna, evad han är inländsk (eller utländsk) man; söke det hos (borgmästare och råd), och höre de stadens borgerskap där över: varder det honom då av (borgmästare och råd) beviljat; sätte där borgen, att han skall till det minsta sex år i staden bo, och all stadens rätt och rättighet³³⁵ efter makt sin uppehålla;³³⁶ nämne ock den handel och näring, eller det hantverk, där han i stadens bok³³⁷ må inskrivas före, (och göre så vanlig borgare ed;) sedan gives honom burbrev där å.

2 §. Den, som haver sitt hemvist utrikes, må ej vinna burskap här i riket, så länge han står i lydno under annan överhet.³³⁸

3 §. Ej må någon vara borgare³³⁹ i tvenne städer tillika. Varder någon där med funnen, böte femtio daler.³⁴⁰

5 §. Vill man säga upp burskap; göre det inför (borgmästare och råd), sex månader förr, än han sin borgerliga näring avträder, eller ifrån orten flyttar, och vise, att han sin borgareplikt fullgjort haver, som sagt är. Flyttar han utrikes; give ut sjätte penningen av all sin egendom, Konungen och staden till tveskiftes, där ej annorlunda emellan bägge riken slutet är. Förer han egendomen ut, eller bjuder han till att skaffa den bort, förr än avgiften betald är; have då förverkat hälften därav. Flyttar han till annan ort inrikes; vare för avgift fri, där ej annorlunda särskilt stadgat är. Flyttar han förr, än han burskap uppsagt, och bevis undfått, att han sin borgareplikt fullgjort; böte femtio daler, och njute dessförinnan ej burskap i annan stad.

Burskap har anor från 1300-talet, hör samman med det äldre näringsrättsliga systemet, under vilket hantverkare och andra näringsidkare var tvungna att tillhöra olika s.k. skrän. I Magnus Erikssons stadslag reglerades vinnandet av burskap i 15 kap. konungabalken, där det stod att en

³³⁴ En av dessa är frågan huruvida rätten till burskap är en civil rättighet enligt Europakonventionen, vilket har uttalats bl.a. av professor Ulf Bernitz och kammarrätten i Jönköping; se Augustsson, s 432 och nedan. Såvida meddelat burskap kan anses ha några följder för den enskilde, förefaller detta emellertid vara en rimlig bedömning. En annan fråga som ej kommer att behandlas här är exakt vad som kan sägas krävas för erhållande av burskap idag.

³³⁵ "Rätt" torde här användas i bemärkelsen rätt, lag (latinets *ius*), om äldre lag får styra tolkningen; se Carl Johan Schlyter, *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, elfte bandet: Konung Magnus Erikssons stadslag*, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1865 (Schlyter – Stadslagen), s 457. En stadens rättighet var beskattningsrätten; jfr Per Nyström, *Stadsindustriens arbetare före 1800-talet*, Tiden, Stockholm 1983, s 102.

³³⁶ I 1718 års förslag stod det "effter sin förmågo uppehålla"; se Förarbetena V, s 253.

³³⁷ Härmed avses den s.k. tänkebok, där stadens protokoll och borgarmatrikel m.m. fanns; se C. T. Odhner, *Bidrag till Svenska Stadsförvaltningens Historia*, i Årsskrift utgiven av Kongl. Vetenskaps-societeten i Uppsala, C. A. Leffler, Uppsala 1861, s 167f

³³⁸ "Then som hafwer sitt hemvist uti främmande land, eller erkänner annan öfwerhet, må ej här i riket vinna burskap, utan han kommer hijt och sätter sig neder att bygga och bo" löd 1727 års förslag; se Förarbetena VI, s 271. Att "stå i lydno under någon" betyder att stå under någons överhöghet eller lyda under någon; SAOB, 1941, L1296.

³³⁹ Med att "vara borgare" avses att äga burskap.

³⁴⁰ Bötesstadgandet här och i 5 § anses tillämpliga i Augustsson, s 440f.

burskapssökande skulle ”borghan fore sik, at han skal at minzto i siex aar byaman [borgare]³⁴¹ wara, ok allan stadz ræt yppe halda ... epter sinne mogho”,³⁴² vilket motsvaras av bisatsen som inleds med ”sätte där borgen” i 3:1. Fordom ägde i princip endast män med burskap rätt att bedriva näring, hantverk eller handel i en stad. För att kunna erhålla burskap fordrades i regel att den sökande hade genomgått viss tjänstgöringstid, och blivit ”mästare” genom utförande av ett av en ”skådemästare” godkänt praktiskt arbetsprov (”mästarprov”). Bortsett från näringsmonopol hade de burskapsägande borgarna, som endast utgjorde en liten del av städernas befolkning, rösträtt i lokala val, och var även förpliktade bl.a. att betala skatt till staden (”borgerliga utskylder”) och delta i brandvakhållningen.³⁴³ Partiell näringsfrihet infördes 1846,³⁴⁴ och total näringsfrihet genom Kungl. förordningen (1864:41 s. 1) angående utvidgad näringsfrihet. Näringsfriheten är idag grundlagsstadgad (se 2 kap. 20 § regeringsformen). När ”borgmästare och råd”, dvs. stadens magistrat, avskaffades, och stadens styrelse – numera kommunstyrelsen – övertog den styrande befattningen på lokalplanet, stiftades lagen (1964:653) om överflyttande av magistratens befattning med burskapsärenden m.m., vilken efter en ändring som trädde i kraft år 1977 lyder:

Kommunstyrelsen eller den nämnd kommunfullmäktige beslutar skall övertaga den befattning med ansökan om burskap och med uppsägning av burskap, som enligt 3 kap. 1 och 5 §§ handelsbalken ankommer på borgmästare och råd.

Kommunstyrelsen eller den nämnd kommunfullmäktige beslutar får antaga reglemente angående burskap att gälla i stället för vad som stadgas i 3 kap. handelsbalken. Innan reglemente antages, skall borgerskapet beredas tillfälle yttra sig.

”Borgmästare och råd” i paragrafen motsvaras följaktligen idag av kommunstyrelsen, eller den nämnd som kommunfullmäktige har utsett. Det som framförs i 1 §, om avläggande av borgareed, har upphört att gälla genom lag (1896:29 s. 7) upphävande av föreskrifterna ang. borgareed.³⁴⁵ Ett alltjämt gällande kungligt brev av den 19 maj 1806 stadgar att det som i 1 § framförs, om skyldighet att sätta borgen för sig, endast avser ”de borgerliga utskylder, som till staden erläggas, så att borgare, när han till staden utgjort slika utskylder för hela burskapstiden, eller sex år, icke genom samma stadgande är hindrad, att, ehuru nämnda tid icke tilländalupit, söka flyttning till annan stad” (se om detta nedan).³⁴⁶ Linköpings kommun, som konstaterar att kravet på att ställa borgen är oförenligt med dagens lagstiftning, har framfört att en analog tolkning av bestämmelsen om borgen bör göras, innebärande att burskap ej skall beviljas någon som har skulder för kommunala avgifter, sociala avgifter eller skatt (framförallt kommunalskatt).³⁴⁷

³⁴¹ ”Byamän” var jordägare eller boende i en by, samt borgarna i medeltida städer; Barometer – Capitularis, s 1386

³⁴² Schlyter – Stadslagen, s 22ff. Detta skrevs omkring år 1350.

³⁴³ Se Augustsson, s 427f

³⁴⁴ Härigenom avskaffades skråtvånget, dvs. skyldigheten för en näringsidkare att tillhöra en yrkesförening.

³⁴⁵ Se 1963 års lagbok, s 623 och 1992 års lagbok, s 506. Se, om de äldre ederna, Elin Malmer, *De försvunna ederna: Samhällets rationalisering och avskaffandet av tro- och huldhetseden samt befattningsederna*, Scandia 1996 (62:2), BTJ Tryck AB, Lund 1996, s 235-267. Borgareden kom under 1870-talet ur bruk; se a a, s 263.

³⁴⁶ 1891 års lagbok, s 111, 1992 års lagbok, s 506. Skatt uttas idag m.a.a. av faktiska inkomster; se 1:3 IL (1999:1229)

³⁴⁷ Linköpings kommuns svaromål till länsrätten i Östergötlands län 2009-03-24, i ärende med dnr. Ks 2008-0108

Angående rättsverkningarna av burskap idag, framförs i en proposition från 1976 att:

Till burskap är numera inte knutna andra rättsverkningar än att burskapsägande borgare åtnjuter vissa förmåner med avseende på rätt till understöd från borgerskapet underställda fonder och stiftelser samt till intagning på borgerskapets hem och inrättningar.³⁴⁸

Endast Norrköpings kommun synes ha kontinuerligt uppehållit traditionen att meddela burskap i enlighet med handelsbalkens regler, och Stockholm och Växjö kommuner har antagit reglementen om burskap.³⁴⁹ Stiftelser och dylikt, kallade borgerskapskassor, finns emellertid även i Eksjö, Umeå, Lund, Karlskrona och Lindsberg, och borgerskapsammanslutningar synes finnas, förutom i Norrköping, Stockholm och Växjö, även i Uppsala och Mariestad.³⁵⁰

Det har i ett överklagande till Regeringsrätten, framförts att burskapet har följande verkningar:

- ”- den enskilde skrivs in i en offentlig bok som syssloutövare under visst yrke (HB 3:1)*
- den enskilde gives ett burbrev, av vilket meddelandet om burskap framgår (HB 3:1)*
- den enskilde får en borgareplikt att uppehålla ”stadens rätt och rättighet” (HB 3:1)³⁵¹*
- den enskilde, vid böter, skall säga upp sitt burskap senast sex månader före avflyttning från kommunen, eller upphörande med utövandet av sin verksamhet (HB 3:5)*
- den enskilde, vid böter, inte kan vinna burskap i någon annan kommun (HB 3:3)*
- den enskilde vid upphörandet av verksamheten har rätt till ett bevis på att han eller hon har fullgjort sin borgareplikt enligt handelsbalkens bestämmelser (HB 3:5)”,³⁵²*

Det har uttalats att burskap måhända skulle kunna ”utgöra en lokal ansvarsfrihetsgrund, vid överträdelse av ett meddelat näringsförbud, enligt lagen (1986:436) om näringsförbud, förutsatt att burskapet meddelats efter förbudet” och det har vidare framförts att burskapet ger rätt till inträde i sammanslutningar för burskapsägande borgare, rätten att rätteligen titulera sig stadsborgare, samt något slags statusvärde främst inom yrken där mästarbrev ej kan erhållas.³⁵³

Efter att en illustratör ansökt om burskap i Linköpings kommun, och kommunens borgmästare svarat att bestämmelserna var obsoleta, överklagade illustratören beslutet till länsrätten.

Länsrätten fann vid en summarisk prövning att borgmästarens svar inte var olagligt enligt

³⁴⁸ Prop. 1976/77:1, s 202. Se även prop. 1964:163, s 91. En sådan stiftelse, förvaltd av Stockholms Borgerskap, hade år 2007 en förmögenhet på omkring 300 miljoner kronor; se Augustsson, s 431.

³⁴⁹ I oktober 2008 hade 174 personer erhållit burskap från Norrköpings kommun, sedan den börjat ta befattning med burskapsärenden 1965; se Augustsson, s 429. Även Uppsala och Karlskrona nämns i 1976 års proposition, som orter där burskapsinstitutet fanns kvar; se prop. 1976/77:1, s 202.

³⁵⁰ Augustsson, s 431

³⁵¹ Härmed har idag ansetts avses upprätthållandet av den kommunala självstyrelsen; se Augustsson, s 438.

³⁵² Tobias Sjöstedts överklagande till Regeringsrätten, i mål nr. 4032-09, s 3

³⁵³ Augustsson, s 430ff. Mästarbrev får enligt lagen (1995:1255) om mästarbrev för hantverkare förlänas ”förtjänta och skickliga hantverkare inom ett visst yrke”, och utges av Sveriges Hantverksråd; se förordningen (1995:1256) om mästarbrev för hantverkare. I propositionen till lagen nämns inte burskap; se prop. 1994/95:228. Mästarbrev synes emellertid i vissa lagböcker kopplas till burskap; se 1963 års lagbok, s 624.

kommunallagen, och att någon rätt till domstolsprövning av svaret inte fanns.³⁵⁴ Kammarrätten, dit illustratören överklagade, uttalade i sitt beslut, meddelat i april 2008, följande:

*Såvitt framgått har kommunstyrelsen i Linköpings kommun inte antagit något reglemente angående burskap i enlighet med lagen (1964:653) om överflyttning av magistratens befattning med burskapsärenden m.m. Bestämmelserna om huru burskap vinnas må i 3 kap. 1 § handelsbalken ... är därför alltför tillämpliga för kommunen.*³⁵⁵

Med hänvisning till kammarrättens beslut har en länsrätt uttalat att en sökande är obetagen rätten att få burskapsfrågan prövad i ett ärende hos kommunen, och erhålla ett skriftligt beslut försett med överklagandehänvisning.³⁵⁶ I en annan länsrätt konstaterades det att burskapsärenden numera skall handhas av kommunstyrelsen eller av kommunfullmäktige utsedd nämnd, och den i målet aktuella kommunen hade inte beslutat att "någon nämnd ska handha burskapsärenden, varför kommunstyrelsen måste anses vara behörigt organ".³⁵⁷ En ytterligare länsrätt har uttalat att den i målet aktuella kommunen saknade burskapsreglemente, varför 3 kap. HB skulle tillämpas.³⁵⁸ I samtliga mål framgår av domarna med bilagor att kommunerna hade framfört att bestämmelserna om burskap inte skulle tillämpas, eller i vart fall att kommunen inte kunde förläna någon de rättigheter och skyldigheter som historiskt förknippats med burskap. Kammarrätten i Jönköping har i ett annat mål hänvisat till det ovan citerade propositionsuttalandet om rättsverkningar av burskap, och funnit att ett beslut om burskap, meddelat i en kommun som saknade sådana förmåner, "inte [får] sådana rättsverkningar att det enligt allmänna förvaltningsrättsliga principer bör kunna överklagas".³⁵⁹ Justitieombudsmannen Axberger bedömde i ett beslut situationen att en ansökan om burskap inte hade behandlats av en kommun. Han fann att ansökan skulle komma att behandlas, enligt uppgifter inhämtade från kommunen, varför det inte fanns tillräckliga skäl för honom att vidta någon ytterligare åtgärd i ärendet.³⁶⁰

Med anledning av kammarrättsbeslutet nämnt ovan, i vilket det även uttalades att rätt till domstolsprövning finns i burskapsärenden och att befattning med burskap utgör en kommunens myndighetsutövning, har Justitiekanslern funnit att personer som inom den ideella föreningen Stockholms Borgerskap prövar ansökningar om burskap står under kanslerns tillsyn.³⁶¹ I ett annat ärende hos kanslern hade en person framfört klagomål mot Norrköpings kommun, för att den "vid ansökan om burskap kräver ett intyg av två personer som visar att sökanden har för avsikt att bo i staden under en tid av minst sex år", något som den klagande hade anfört ej skulle behövas, med anledning av 1806 års kungliga brev. Med hänvisning till kammarrättsbeslutet uttalade

³⁵⁴ Länsrättens i Östergötlands län dom 2008-03-07 i mål nr 840-08 E

³⁵⁵ Kammarrättens i Jönköping beslut 2008-04-01 i mål nr. 1010-08, s 2

³⁵⁶ Länsrättens i Örebro län beslut 2008-04-17 i mål nr 337-08 E

³⁵⁷ Länsrättens i Gotlands län beslut 2008-06-09 i mål 255-08 E

³⁵⁸ Länsrättens i Kalmar län dom 2009-02-05 i mål 1798-08, s 6

³⁵⁹ Kammarrättens i Jönköping beslut 2009-06-11 i mål nr. 610-09

³⁶⁰ Justitieombudsmannen Hans-Gunnar Axbergers beslut 2008-08-11 i ärende med dnr. 3180-2008

³⁶¹ Justitiekanslerns skrivelse 2009-03-06, i ärende med dnr. 1100-09-21. Prövningen sker jämlikt ett reglemente.

Justitiekanslern att inga åtgärder skulle vidtas med anledning av det framförda, detta enär möjlighet enligt kanslern fanns att få den aktuella frågan prövad av förvaltningsdomstol.³⁶²

Fram till senare delen av år 2009 angav Karnov att kapitlet om burskap blivit obsolet, till följd av att näringsfrihet finns inskriven i regeringsformen.³⁶³ Idag står att kapitlet om burskap, då det gäller näringsinskränkningar, är upphävt, men att burskap synes utgöra en civil rättighet enligt Europakonventionen, ”vilket bl.a. innebär en rätt att få en ansökan om burskap prövad”.³⁶⁴ ”Även om rättsverkningarna av att få burskap är begränsade är det dock fråga om ett offentligt institut och kommunala beslut att bevilja burskap kan vad jag kan se inte vara annat än en form av myndighetsutövning” framförde professorn i europeisk integrationsrätt Ulf Bernitz i ett till kammarrätten i 2008 års mål ingivet yttrande.³⁶⁵ Professor emeritus i folkrätt Göran Lysén framförde i ett yttrande ingivet till en länsrätt, att bestämmelserna om burskap inte har ”upphävts eller blivit obsoleta eller på annat sätt kommit ur bruk”, vilket enligt honom framgår direkt av lagstiftningen på 1960- och 1970-talet. Lagen gäller därför, framförde han, alla och envar. Han har även framfört att så länge lagrummet i HB gäller, kan burskapet knappast bli obsolet ”lokalt”. Med anledning av den myndighets- och domstolspraxis som här har refererats, har det uttalats att bestämmelserna om burskap inte är obsoleta, utan skall tillämpas av varje kommun i riket, såvida burskapsreglementen inte har antagits av kommunen.³⁶⁶ Vissa kommuner har antagit burskapsreglementen som begränsar den geografiska kretsen där potentiella sökanden skall vara bosatta, till den del som traditionellt ansågs vara själva ”staden”.³⁶⁷ Det har framförts varje kommunmedlem,³⁶⁸ i en kommun som saknar sådant reglemente, torde kunna ansöka om burskap.³⁶⁹ Gällande utländsk mans vinnande av burskap, beror parentesens omkring lokutionen ”eller utländsk” i 3 kap. 1 §, i lagböcker och eljest, förmodligen på särregleringar angående utlänningars möjlighet att idka näring i riket.³⁷⁰ Den nu gällande lagen (1992:160) om utländska filialer m.m. nämner ej vinnande av burskap, någon lag om burskap för utlänningar återfinnes ej.

Med anledning av påpekanden från borgarståndet vid 1734 års riksdag inskrevs i lagen att borgmästare och råd skulle höra stadens borgerskap angående en burskapsansökning.³⁷¹ *De facto* var borgmästare och råd, och överinstanser, bundna av borgerskapets åsikt, i och med att det inte fanns skäl att utesluta en person från den borgerliga gemenskapen, om denna gemenskap

³⁶² Justitiekanslerns skrivelse 2009-12-09 i ärende med dnr. 825-09-21

³⁶³ Augustsson, s 425

³⁶⁴ Se not 3 till HB i Karnov, skriven, liksom resten av noterna om HB, av Jori Munukka.

³⁶⁵ Augustsson, s 432

³⁶⁶ *Professor ger stöd åt krav på burskapsbrev*, Östra Småland, A-delen 2008-01-15, s 2 och Augustsson, s 435f

³⁶⁷ Se t.ex. 1 § Växjö kommuns ”Reglemente angående burskap” antaget av kommunstyrelsen den 17 augusti 1995

³⁶⁸ Härmed torde dock, ehuru såväl juridiska som fysiska personer kan vara kommunmedlemmar enligt 1 kap. 4 § kommunallagen (1991:900), endast förstås fysiska personer; vinnande av burskap för juridiska personer rimmar illa med de ordval som finns i handelsbalken, och även med de syften burskap måne kan anses ha idag.

³⁶⁹ Argument för detta har varit att städerna på 1700-talet var mycket mindre till folkmängden, att alla dagens kommuner har en väl utvecklad organisation och därmed torde uppfylla fordom ställda krav på ett stadssamhälle, att lagar bör vara generella, samt att begreppet ”stad” ej förekommer i dagens kommunallag; se Augustsson, s 437f.

³⁷⁰ Se t.ex. hänvisningen i 1992 års lagbok, s 506

³⁷¹ Förarbetena VIII, s 107, 144

tillstyrkte personens inträde däri.³⁷² Hörande av borgerskapet är även obligatoriskt vid antagande av burskapsreglemente, jämlikt den nämnda lagen från 1964.³⁷³ Frågan är sålunda hur uttrycket ”stadens borgerskap” bör tolkas idag. Man synes i äldre tid ha hört respektive skrå/yrkessocietet innan en ansökan om burskap avgjordes,³⁷⁴ och sedermera, dvs. efter skråväsendets avskaffande, förefaller magistraten ha sänt ansökningar till fabriks- och hantverksföreningen för yttrande.³⁷⁵

Det har framförts att en förening av minst två burskapsägande borgare³⁷⁶ först och främst borde anses utgöra ”stadens borgerskap“, men att i brist på sådana föreningar ansökan bör remitteras till en hantverksförening bildad vid skråväsendets upphörande, eller en förening som en sådan societet har uppgått i, och i brist även på sådana föreningar, till den företagarförening som har starkast anknytning till den näring som burskapssökanden bedriver.³⁷⁷ Kommunerna har i vissa senare burskapsärenden skickat remisser till hantverks- och företagarföreningar.³⁷⁸ Föreningen Företagarna Gotland har emellertid, efter konfererande med riksorganisationen Företagarna, i ett yttrande till Gotlands kommun framfört att med ”borgerskap” avses historiskt ”stadens beslutande församling, vilket torde indikera att med borgerskap avses troligen kommunstyrelsen, enligt dagens terminologi”, och föreningen ansåg inte sin ställning jämbördig med borgerskapets enligt handelsbalken, varför den inte uttalade sig över den inkomna burskapsansökningen.³⁷⁹

3 kap. 5 § HB påminner om den s.k. hemfallsrätt som förelåg i äldre rätt. Enligt 15 kap. 1 § 1734 års ärvdabalk var huvudregeln att arvingar, som bodde på en utländsk ort där svenskar inte fick arva, inte fick arva någon som dog i Sverige, såvida de inte bosatte sig inom riket. Om en utländsk arvinge bodde på en ort, där svenskar hade arvsrätt, hade han samma rätt i Sverige. Ville han dock föra ut egendomen ur landet ”gifve då sjette penningen deraf till Konungen ... der ej annorlunda mellan begge riken slutet är”.³⁸⁰ År 1909 angavs i Nordisk familjebok att sådana överenskommelser, som innebar att stadgandet inte skulle tillämpas, hade ingåtts mellan Sverige och ”nästan alla öfriga europeiska riken”.³⁸¹ Utflyttningsavgiften som stadgas i HB, på latin

³⁷² Jfr Augustsson, s 439, not 44. Det har framförts att sådan bundenhet, om borgerskapet tillstyrker – men ej om det avstyrker – bifall till en ansökan, rimligen bör föreligga allttjämt, av samma skäl som här har upptagits; se a a, s 439.

³⁷³ I propositionen till 1977 års lag uttalas att burskapsinstitutet finns kvar i Stockholm, Uppsala, Norrköping och Karlskrona, men att borgerskapssammanslutningar möjligen kan finnas på ytterligare något håll i landet; se prop. 1976/77:1, s 202.

³⁷⁴ Jfr Erik Lindberg, *Borgerskap och burskap*, Erlanders Gotab, Stockholm 2001, s 78

³⁷⁵ Detta skedde i ett ärende år 1850, som har behandlats i ett yttrande till Gotlands kommun; se Landsarkivets i Visby odaterade yttrande ”Ang burskap”, dnr. ViLA 421-2008/837.

³⁷⁶ Två personer, som har antagit samverkansstadgar och kan representeras gentemot tredje man, genom en styrelse eller annan utsedd företrädare, har i doktrinen ansetts utgöra en rättskapabel ideell förening; se Oscar Augustsson, *Enmannaföreningars rättsliga möjligheter i synnerhet, och ideella föreningars rättskapacitet i allmänhet*, i Förvaltningsrättslig Tidskrift 3/2009. I annan doktrin påstås det, på till synes lösa grunder, att styrelse alltid kräves.

³⁷⁷ Augustsson, s 438

³⁷⁸ A a, s 438, not 43

³⁷⁹ Företagarna Gotlands skrivelse ”Ang. begäran om yttrande över ansökan om burskap (Dnr 2008/0091-10)”, inkommen till Gotlands kommuns kommunstyrelse 2009-04-07

³⁸⁰ 1891 års lagbok, s 30

³⁸¹ Nordisk familjebok, Harrisburg – Hypereides, s 381

kallad *census emigrationis*, hade redan år 1910 avskaffats beträffande de flesta stater.³⁸² I EG-fördragets tredje avdelning stadgas idag om etableringsfrihet (artikel 43-48), och det stipuleras att ”inskränkningar för medborgare i en medlemsstat att fritt etablera sig på en annan medlemsstats territorium förbjudas”. Det har framförts att det torde vara hämmande för den fria rörligheten, om den som erhållit burskap tvingas utge en sjättedel av sin egendom till kommunen och staten, och att stadgandet i HB kan betraktas som uppenbart opassande i dagens rättsliga och samhällliga kontext.³⁸³ Det har uttalats att det torde krävas ett särskilt lydadsförhållande till en annan stat, för att HB 3:2 ska kunna tillämpas och en kommun vara obenägen att godta en utlänning som borgare, något som sägs näppeligen vara aktuellt i fredstid.³⁸⁴ En annan tolkning av ”lydno” är att det skulle kunna avse medborgarskap. Äldre av regenten utfärdade författningar, avfattade i vi-form (vilket alla av monarken utfärdade lagar, såvitt känt, var fram till år 1975) riktar sig stundom till alla som var regenten ”til hörsamheet och lydno förbundne/förplichtade äro”.³⁸⁵ Någon avgift för flyttning inom riket torde idag inte uttas,³⁸⁶ och regeringsformen försäkrar varje medborgare rätt att förflytta sig inom riket (se 2 kap. 8 §). Konstateras kan att ”borgmästare och råd” även i 3:5 HB motsvaras av kommunstyrelsen, eller den nämnd kommunfullmäktige har utsett. Angående det som i stadgandet sägs om ”borgareplikt” som skall fullgöras, kan framföras att några plikter för burskapsägande borgare, bortsett från den varom stadgas i 26:3 BB (se 3.12) inte förefaller finnas i någon särreglering idag. I ett tidigare lagförslag kopplades fullgörandet till borgareden, men det ansågs vara en för svår ”expression att inquirera” huruvida någon hade fullgjort sin ed, varför ordet ”plikt” inskrevs istället.³⁸⁷ Det har sagts att fullgörandet av plikten knappast kan innebära mer idag, än att den burskapsägande borgaren skall utöva sin verksamhet i kommunen mer eller mindre kontinuerligt, och betala sin inkomstskatt, något som sägs skola intygas av kommunen inför avflyttning.³⁸⁸

4. 4. Tionde kapitlet: om pantrealisation, återpantsättning och personell borgen

Fjärde, femte, sjätte, sjunde och åttonde kapitlen i HB är upphävda, främst i och med införandet av total näringsfrihet år 1864. Även nionde kapitlet är till största delen upphävt. Tionde kapitlet handlar om pant och borgen, och paragraferna däri tillämpas i regel, i vart fall implicit. Tre paragrafer har dock påståtts vara obsoleta,³⁸⁹ och skall därför redogöras för här. Den första av dessa paragrafer gäller förfarandet vid försäljning av pant (pantrealisation) och lyder:

³⁸² Nordisk familjebok, 13 bandet: Johan - kikare, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1910, s 320

³⁸³ Augustsson, s 441. Enligt Anita Eriksson, Norrköpings kommun, 2010-01-04, kräver kommunen ej sådan avgift.

³⁸⁴ A a, s 440

³⁸⁵ Se t.ex. Pehr Erik Thyselius, *Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia*, andra häftet, N. M. Lindhs boktryckeri, Örebro 1841, s 76, och Anders Anton von Stiernman, *Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar &c. angående Sweriges rikets commerce, politie och oeconomie uti gemen, ifrån åhr 1523. in til närwarande tid. Uppå hans kongl. maj:ts nådigesta befallning giord af And. Anton von Stiernman*, tredje delen, Kungl. tryckeriet, Stockholm 1753, s 330, och Augustsson, s 440.

³⁸⁶ Augustsson, s 441. Skatteverket uttager inte någon avgift för att ändra någons folkbokföringsadress.

³⁸⁷ Förarbetena III, s 287

³⁸⁸ Augustsson, s 440f

³⁸⁹ Se noterna 8, 11 och 18 till HB i Karnov.

2 §. Nu är dag ute, och löses ej panten åter; have då panthavaren våld, att den å häradstinget en gång, och i staden å tre måndagar, uppbjuda och sedan lagligen värdera och mäta låta. Vill då ägaren lösa panten åter; göre det, i staden inom fjorton dagar, och å landet inom en månad, sedan det honom kungjort var, och gälde därtill den ränta, som han utfäst haver. Vill eller gitter han ej; stånde honom fritt, vad han hellre vill [:] låta panten under offentligt utrop³⁹⁰ till salu gå, eller låta borgenären den behålla efter värderingen. Varder panten högre värderad, eller försåld, än gälden är; njute då gäldenären det över är: är panten mindre; fyller han bristen.

Det saknas utrymme att här grundligt redogöra för pantinstitutet som sådant. I korthet innebär det att någon (panthavaren) tar omhand annans (pantsättaren) egendom till säkerhet för en fordran på denne. ”Panträtt medför juridiskt sett den bästa säkerheten. Denna ger panthavaren befogenhet att, när en prestation som säkerställts inte fullgörs på rätt sätt, själv tillgodogöra sig prestationens värde ur den pantsatta egendomen”,³⁹¹ dvs. realisera (försälja) panten och ur intäkten ta det belopp som fordran avser. I 37 § lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område finns ett förbud mot s.k. förfallopant, dvs. att panthavaren behåller det pantsatta objektet som betalning för skulden. I 10 kap. 2 § HB syftar ”[n]u är dag ute” på att förfalldagen för fordran har nåtts, dvs. att den skuld (gäld) som panten innehålls till säkerhet för, skall betalas. I Nordisk familjebok sägs att bestämmelsen innehåller åtskilliga föregående ”tidsödande formaliteter”, före försäljning av pant, och att ”någon rätt att sälja panten tillkommer ej heller utan vidare panthavaren”. Reglerna sägs dock numera (1904) vara ”skäligen föråldrade”, och i allmänhet sägs panthavaren ha rätt att sälja panten om förfalldagen försittes.³⁹² Regeringen har i en proposition från år 1999 framfört, att om ingenting har ”avtalats finns [vid pantfordrans förfalldag] ett särskilt förfarande för realisation av panten enligt en ålderdomlig bestämmelse i 10 kap 2 § handelsbalken” men att bestämmelsen, som är dispositiv (dvs. möjlig att åsidosätta genom avtal) regelmässigt avtalas bort i kreditavtal av betydelse.³⁹³ Advokatsamfundet har år 2001 framfört att ”[e]nligt svensk rätt gäller att, utanför konkurs, panthavaren får realisera panten på det sätt parterna kommit överens om i pantavtalet”, och härvid sagt att 10:2 ”möjligen” är obsolet, men i vart fall dispositiv.³⁹⁴ I Karnov anges att paragrafen har tillämpats i brist på avtal.³⁹⁵ En artikel i Kristianstadsbladet från 2004, behandlar situationen att ett företag ansökte om pantrealisation av guldföremål, enligt 10:2 HB. Det uttalas:

Det innebär att pantrealisationen måste kungöras genom annonser i ortstidningarna. Dessutom har tingsrätten utsett en guldsmedsmästare och en urhandlare till värderingsmän för att gemensamt sätta ett marknadsvärde på den pantsatta egendomen. [...] Det får antas att [kravet på uppjudande vid häradsting och i staden] ursprungligen

³⁹⁰ Med ”utrop” får här anses åsyftas en auktion.

³⁹¹ Prop. 1999/2000:18, s 81

³⁹² Nordisk familjebok, andra bandet: Armatoler – Bergsund, Nordisk familjeboks tryckeri, Stockholm 1904, s 419

³⁹³ Prop. 1999/2000:18, s 81, 142

³⁹⁴ Samfundet, s 4, med not 6

³⁹⁵ Se not 8 till HB i Karnov, och där anförda rättsfall.

främst haft till ändamål att delge pantens ägare, panthavarens avsikt att realisera panten, säger [en lagman] vid tingsrätten [... Pantsättaren] har rätt att inom en månad från det att han fått del av värderingsmännen[s] bedömning av pantens värde, antingen lösa panten genom att betala de fordringar för vilka pantsättningen skett eller att begära att den pantsatta egendom säljs på offentlig auktion. Om så inte sker tillfaller panten [panthavaren] och värdet av panten avräknas från skulden.³⁹⁶

I en riksdagsmotion från 2008, om avskaffande av paragrafen sägs att ”10 kap. 2 § handelsbalken [rent praktiskt är] förlegad och [att] bestämmelsen tillämpas utomordentligt sällan”. Trots att lagen i praktiken torde vara obsolet, framförs det, gäller den alltså som rättsprincip vid pantrealisation av lös egendom. ”För renodlad pantrörelse gäller den dock fortfarande och utifrån ett rättspraxisperspektiv har lagen tillämpats i modern tid då avtalsparterna av olika skäl inte har förhandlat bort den”. Enligt motionären kan nyttan med lagen starkt ifrågasättas, och det hävdas att den leder till problem, bl.a. m.a.a. sin ålderdomliga lydelse, och enär, p.g.a. dess dispositiva karaktär, ”dess allmänna nytta [torde] kunna anses vara synnerligen låg inom den affärsjuridiska världen”, ligger det enligt motionären i allas intresse att paragrafen avskaffas.³⁹⁷ På i avsnitt 4.1 angivna skäl hemställde civilutskottet att motionen skulle avslås, vilket också skedde.

Nästa paragraf som här skall behandlas är 6 §, som lyder:

6 §. Vill någon sätta ut till annan den pant, som han i händer haver; säge då först ägaren därom till, eller, där han ej när är, give det rätten eller Konungens befallningshavande tillkänna, och sätte panten ej högre ut, eller med andra villkor, än den hos honom häftar före, eller böte en sjätte del av pantens värde, och skadan åter. Nekar någon emot bättre vetande, till den pant han emottagit haver (; böte hälften av det panten värd är).

Det framförs i Karnov att det är oklart ”om bestämmelsen avser återpantsättning av panten [egendomen] eller pantsättning av panträkten”.³⁹⁸ Tolkningen av stadgandet härvidlag ryms ej inom det syfte som denna framställning har, och lämnas därför därhän. Ej heller finns här möjlighet till någon grundlig genomgång av återpantsättning, vilket innebär att panthavaren överlåter eller vidarepantsätter den förpantade egendomen, eller panträkten, till annan. Återpantsättning får, enligt första punkten i meningen, inte ske ”för högre belopp eller på andra för pantsättaren sämre villkor än för vilka den häftar hos panthavaren”.³⁹⁹ NJA 1961 s 26, som gällde en inteckning i fastighet, som återpantsattes, visar stadgandet i HB är dispositivt. Det som sägs om krav på underrättelse (s.k. denuntiation) till pantsättaren, i första delen av bestämmelsen, anses alltså gälla,⁴⁰⁰ och skall därför ej vidare behandlas i framställningen. Regeln om böter för

³⁹⁶ Ewe Nilsson, *Ovanligt mål inför rätten: Pantsatta klockor och guldföremål ska realiseras efter gammal lag*, Kristianstadsbladets nätupplaga 20 april 2004, kl. 01:15. Målet synes ha handlagts av Hässleholms tingsrätt.

³⁹⁷ Motion 2008/09:C328, *Avskaffande av 10 kap. 2 § handelsbalken*, av Inge Garstedt (m), 2008-09-25

³⁹⁸ Se not 11 till HB i Karnov och Myrdal. Återpantsättningsrätt finns om den ej avtalats bort; se Ds 2003:38, s 66.

³⁹⁹ Se a a. Hovrätten i NJA 1961 s 26 anger att en panthavare enligt HB 10:6 inte äger rätt att ”till annan sätta ut panten till säkerhet för fordran med tidigare förfallotid än den som gällt för [panthavarens egen] fordran ”.

⁴⁰⁰ Se not 11 till HB i Karnov. En liknande regel finns i 3:3 lagen (1991:980) om handel med finansiella instrument.

det fall att någon förnekar att den tagit emot pant, anses sedan länge vara obsolet, och istället gäller idag BrB:s bestämmelser i 10 kap., om ”förskingring och annan trolöshet”, anses det.⁴⁰¹

Staffan Myrdal skriver i sin avhandling om återpantsettning, att 10 kap. 6 §, ett dispositivt stadgande som han menar är ”ofullständigt och därmed oklart”, har blivit ”ett slags rättsnorm eller allmän princip, av vilken nyare rättskällor ... har påverkats” (hans kurs.), och att dessa nyare rättskällor torde vara viktigare vid utrönandet av gällande rätt, än stadgandets ordalydelse. Han framför att föreskriften om böter om en sjättedel av pantens värde, och ”förmodligen även kravet på att underrätta rätten eller Konungens befallningshavande” inte längre torde gälla; i det sistnämnda fallet hänvisar han till ”bestämmelsens brist på precision”.⁴⁰² Pantbrevsutredningen antog emellertid på 1980-talet, att domstolen eller länsstyrelsen⁴⁰³ kan denuntieras i pantsättarens ställe.⁴⁰⁴ I Karnov uttalas kategoriskt att bötesföreskriften om en sjättedel av panten ”är obsolet”, och det anges även att ”andrahandskravet på underrättande av domstol eller befallningshavare inför en återpantsettning (eller pantöverlåtelse)” likaledes ”sannolikt” är obsolet.⁴⁰⁵

Den sista paragrafen som skall behandlas i 10 kap., är kapitlets idag sista paragraf, vilken lyder:

*12 §. Nu haver man borgat för själva personen, och ej för hans gäld; skaffe honom fram, och vare saklös. Kommer ej personen fram; betale då löftesman gälden.*⁴⁰⁶

Borgen innebär i regel att en person åtar sig att betala en annan persons (gäldenärens) skuld, om denna person inte själv kan betala densamma. Enkel borgen, dvs. att någon (borgensmannen) går ”i löfte för annan mans gäld”, regleras i 10 kap. 8 §, och innebär att borgensmannen skall betala ”det gäldenär själv ej gälda gitter”. I 9 § stadgas om s.k. *proprieborgen*, dvs. att man åtar sig ”annan mans gäld, som sin egen”, och borgenären (dvs. den som gäldenären är skyldig pengar) kan därvid inkassera beloppet av ”vilkendera han helst vill” av gäldenären eller borgensmannen.

I 12 § regleras en annorlunda situation. Här är det inte i sig någon skuld som har borgats för, utan en person, så att denne inte drar sig undan. I 1734 års rättegångsbalk fanns bestämmelser om överklagande av underrättsdomar bl.a. till konungen, och där föreskrevs om sättande av borgen för det av underrätt ådömda beloppet. Den som hade tappat i bägge underrätter, skulle spontant deponera det utdömda beloppet hos befallningshavanden. Saknades pengar, silver och guld, att deponera, skulle klaganden bekräfta detta inför befallningshavanden eller ortens domare, och först då kunde han istället deponera lösören, gods eller jord - var det tveksamt om egendomen

⁴⁰¹ Jfr 1891 års lagbok, s 120, 1963 års lagbok, s 653, not 12 till HB i Karnov, samt Myrdal, s 61, not 119.

⁴⁰² Myrdal, s 168, 266

⁴⁰³ Konungens befallningshavande torde idag motsvaras av länsstyrelsen, ehuru det inte uttryckligen synes anges i dagens länsstyrelseinstruktion; jfr övergångsbestämmelserna i förordningen (2002:864) med länsstyrelseinstruktion.

⁴⁰⁴ SOU 1982:57, s 119f. I 1727 års förslag till handelsbalk fick panthavaren denuntiera endast ”rätten”, såvida pantsättaren ”ej närvarande är”; se Förarbetena VI, s 277.

⁴⁰⁵ Se not 11 till HB. Hänvisning sker här till Myrdal.

⁴⁰⁶ I 1727 års förslag till HB lyder paragrafen: ”Nu hawfer man borgat för sielfwa mannen och ej för hans gäld, hafwe tå honom fram och wari saklös. Kommer ej mannen fram, tå gælde then gäld som borgat hafwer”; se Förarbetena VI, s 278. I 1728 års förslag talas synes befallningshavanden bestämma förfallodagen; se a a, s 285.

värdepåsig svarade mot det utdömda, skulle sökanden sätta borgen tills värdering kunde ske. Kunde han inte några något av det som nu sagts, skulle han *ställa borgen för sig själv*, eller träda i fängelse till sakens slut (se om det sagda 26 kap. 2-3 § och 30 kap. 5 § rättegångsbalken, samt 3 kap. 6 § utskökningsbalken). Detsamma gällde den som var så fattig att den svurit att den inte ägde femhundra daler i löst eller fast gods, och därför fick lov att ”saken fullfölja hos Konungen utan penningar” (30 kap. 6 §).⁴⁰⁷ I den äldre utskökningsbalken (8 kap. 4 §) fanns även en bestämmelse om att den, som togs i fängsligt förvar i syfte att frampressa betalning för en skuld (”bysattes”), och som misstänktes kunna fly, fick släppas lös, under förutsättning att han ställde borgen för att han inte skulle rymma eller hålla sig undan. Om löftesmannen, dvs. borgensmannen, inte skaffade fram personen, ”gånge therom, som i 10. Cap. Handels Balken sagdt är”.⁴⁰⁸ I 5 § ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1), som formellt upphävdes år 2003,⁴⁰⁹ stadgades att den adelsman som på bar gärning eller flyende fot ertappades med ett brottsligt handlande, som inte ansågs grovt ”eller någon lifssak” men ”likväl [var] af swårt utseende”, kunde denne ställa personell eller reell borgen för sig, förutom i de mål som rörde förbud mot dueller. Personell borgen – även kallad personell kaution⁴¹⁰ – för att slippa undan häkte, kunde generellt inte godtas om ”saken går å lif, eller kropp, tå man med penningar ej böta må” (straffbalken 1 kap. 2 §).⁴¹¹ Någon annan kunde följaktligen borga för en persons betalningsskyldighet, såtillvida att han förband sig att skaffa fram denne person när förfallodagen var inne (synes det), och om han misslyckades, fick han erlägga betalningen själv. Idag kan ingen placeras i fängsligt förvar med anledning blott av sina skulder, och någon personell borgen härvidlag finns sålunda ej. Sedan länge kan man inte heller ställa borgen i syfte att undslippa häkte.⁴¹²

I Karnov anges att 10 kap. 12 § numera torde sakna praktisk betydelse.⁴¹³ Ett slags borgande för en person och ej för dennes gäld, synes ha förekommit, i den situation som nämns under 4.3, gällande Justitiekanslerns skrivelse med anledning av klagomål på Norrköpings kommun. Då en person har ansökt om burskap hos kommunen, inger denne (eller har i vart fall förr ingivit) borgensförbindelser från andra medlemmar av ortens borgerskapssammanslutning. Dessa förbindelser anknyter till den ordalydelse som finns i 3 kap. 1 § handelsbalken, och lyder:⁴¹⁴

Därest burskap i [yrkesbenämning] varder [titel och namn] av kommunstyrelsen i Norrköping beviljat, ikläda sig undertecknade borgen för, att han skall det minsta sex år i staden bo och all stadens rätt och rättighet efter makt sin uppehålla.

⁴⁰⁷ 1808 års lagbok, s 301, 221, 309. Sedermera infördes reglerna i 26 kap. i 30 kap.; se 1891 års lagbok, s 343.

⁴⁰⁸ 1808 års lagbok, s 229

⁴⁰⁹ Privilegiebrevet upphävdes genom lagen (2003:179) om upphävande av ridderskapets och adelns privilegier (1723:1016 1), men får i stora delar anses ha blivit obsolet dessförinnan.

⁴¹⁰ Se t.ex. Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, *Historiska handlingar*, tredje delen, Norstedts, Stockholm 1863, s 103f

⁴¹¹ 1808 års lagbok, s 210. Se vidare om oskäligen åtaganden vid personell borgen, m.m., Fredrik Johan Cederschiöld, *Menniskors aprioriska, eller rationela, pligt-lära*, C. Fr. Berling, Lund 1828, s 442f

⁴¹² Se Nordisk familjebok: Hyperemi – Johan, s 88 och 1891 års lagbok, s 209ff.

⁴¹³ Se not 18 till HB i Karnov.

⁴¹⁴ Borgensförbindelse avseende fotografmästare Inge Hallberg, tecknad i Norrköping den 23 november 1996. Jfr Borgensåtagande avseende anläggningsmästare Göran Carlsson, Norrköpings kommuns handlingsnr. 2009.76325.

Kommunen har i burbrev nämnt att ”sökanden ställt borgen enligt 3 kap 1 § i handelsbalken”.⁴¹⁵ I övrigt har det ej hittats något modernt ställande av borgen som kan liknas vid det i HB 10:12.

4. 5. Artonde kapitlet: om uppdragstagares förhinder och sysslomannadödsbonds ansvar

18 kap. BB behandlar ”sysslomän eller ombudsmän”, som vidtar rättshandlingar å andras vägnar – t.ex. advokater och styrelseledamöter i ideella föreningar, omfattas av reglerna.⁴¹⁶ Kapitlets bestämmelser om fullmakt anses numera ersatta av bestämmelserna i 2 kap. lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (”avtalslagen”).⁴¹⁷ Reglerna gäller i den mån annat inte är avtalat.⁴¹⁸ 7 § och 8 § har ifrågasatts vara obsoleta.⁴¹⁹ 7 § lyder:

7 §. Nu haver man sig åtagit, att inom viss tid något å annans vägnar syssla och beställa, eller lovat det till slut driva, och varder där ifrån hindrad av Konungens tjänst, eller sjukdom, egna sysslor, eller annan skälig orsak; låte då sin huvudman det så tidigt veta, att han må kunna någon annan i stället taga; sedan vare ombudsman saklös, när han för den tid räkenskap gör, som han sysslan haft haver.

7 § gäller det förhållande att den som förbundit sig att utföra ett uppdrag, av olika anledningar får förhinder att utföra uppdraget, och därför får frånträda detta, utan att ådra sig skadeståndsskyldighet. I äldre finsk doktrin, där samma bestämmelse alltjämt är gällande, uttalades att ”Konungens tjänst” bör tolkas förstås som så, att den som vid syssloavtalets ingående inte var statstjänsteman befrias från uppdraget, endast ifall sysslomannskapet och tjänsteplikten var oförenliga. För att sjukdom skulle kunna medföra befrielse, uttalades det, skulle den vara av kvalificerad art, dvs. omöjliggöra uppdragets utförande, ej endast tillfälligtvis. Slutligen ansågs att ”egna sysslor” inte skulle få åberopas, om dessa kunde förutses vid ingåendet av avtalet.⁴²⁰ Det har i modern doktrin sagts att det näppeligen är i överensstämmelse med moderna rättsprinciper, att en sysslomans ”egna sysslor” skulle utgöra tillräcklig grund för att saklöst få frånträda ett antaget uppdrag, i vart fall inte då det är fråga om yrkesmässiga åtaganden. Istället bör bedömningen göras i enlighet med det som framgår av kommissionslagen.⁴²¹ Av rättsfallet NJA 1970 s 122, som gällde den motsatta situationen, dvs. att en uppdragsgivare återkallat ett uppdrag, framgår att en sådan återkallelse skadeståndsgrundande ”får avgöras under hänsynstagande till avtalets särskilda natur och på grundval av vad som får anses gälla inom närliggande rättsområden”, varvid kommissionslagens bestämmelser särskilt är att märka, beträffande återkallelse av uppdrag som avses där. HD fann att ”återkallelse, som sker utan giltig anledning, anses som avtalsbrott och bör såsom giltig anledning räknas bl. a. att mäklaren gjort

⁴¹⁵ Norrköpings kommuns kommunstyrelsens burbrev beträffande Inge Hallberg, utfärdat den 11 december 1996

⁴¹⁶ Även den som agerar å annans vägnar utan att mottaga vederlag anses omfattas; se not 27 till HB i Karnov.

⁴¹⁷ Se not 28 till HB i Karnov.

⁴¹⁸ Se vidare Lagutskottets betänkande 1983/84:5, s 2.

⁴¹⁹ Se noterna 38 och 39 till HB i Karnov.

⁴²⁰ Wilhelm Chydenius, *Om inlag och ombud*, i Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, trettioandra årgången, J. Simelii Arfv. Boktryckeri Aktiebolag, Helsingfors 1897, s 76f

⁴²¹ Ingrid Arnesdotter, *Om betalningsinställelse och offentligt ackord*, Norstedt, Stockholm 1982, s 365

sig skyldig till försummelse, som ej är ringa”, och enär ingen försummelse som utgjort giltig anledning till återkallelsen hade visats, skulle skadestånd utgå. Uttalandena hänvisar till den fram till den 1 oktober 2009 gällande lagen (1914:45) om kommission, där avtalsparterna – såväl uppdragsgivaren som uppdragstagaren – var fria att säga upp avtalet, såframt skadestånd utgick, då uppsägning skedde utan iakttagande av gällande uppsägningstid (46 § och 51 § 1 st.). Detta gällde dock ej ”om part återkallar eller avsäger sig uppdraget på grund av att motparten har åsidosatt sina avtalsenliga förpliktelser mot honom”, men för att en uppdragsgivare skulle undgå skadeståndsskyldighet, skulle uppdragstagaren ha ”gjort sig skyldig till väsentlig plikt-försummelse”. Vidare var en part befriad från skadeståndsskyldighet såvida ”det icke rimligen kan påfordras att uppdraget skall bestå” (51 § 2 st.). Liknande regler finns i nu gällande 32 § och 43 § kommissionslagen (2009:865), och enligt sistnämnda paragraf skall en avtalspart, som inte har fullgjort sina skyldigheter enligt kommissionsavtalet eller kommissionslagen, ersätta uppkommen skada ”om inte han visar att detta inte berott på vårdslöshet på hans sida”, dvs. presumtionsansvar föreligger. I propositionen till denna bestämmelse uttalar regeringen att:

Det är inte möjligt att generellt ange vilka omständigheter en part kan åberopa som grund för att ett avtalsbrott från hans sida inte ska medföra skadeståndsansvar. Förhållandena varierar från fall till fall. Ett typfall är att avtalsbrottet ... beror på en naturkatastrof eller liknande. Även andra slag av olyckshändelser kan åberopas, t.ex. en eldsvåda eller en explosion som påverkat möjligheten att följa avtalet [såvida olyckshändelsen] inte kan sättas i samband med bristande tillsyn eller underhåll. Rent allmänt kan sägas att en part inte kan komma ifrån skadeståndsansvar när avtalsbrottet är en följd av bristande omsorg eller planering i fråga om företagets organisation, administration, resurser eller effektivitet. ... Också sjukdom bör kunna godtas som hinder om verksamheten är nära kopplad till den sjuke; bedrivs verksamheten i större skala bör däremot enstaka sjukdomsfall inte kunna åberopas för att undgå skadeståndsskyldighet. [...] Bristande ekonomisk förmåga kan ... principiellt sett inte godtas som förklaring till att en prestation inte har kunnat ske i enlighet med avtalet. Oavsett orsaken till den ekonomiska oförmågan är avtalsbrottet då att anse som vårdslöst. [...] Står inte andra betalningssätt till buds, torde parten [dock] kunna åberopa [en strejk bland bankpersonal] och undgå skadeståndsansvar.⁴²²

I Karnov anges att bestämmelsen i 18 kap. 7 § anses vara i vart fall delvis obsolet, men att den alltjämt sägs äga aktualitet vid benefika sysslomannaavtal, dvs. då någon åtagit sig att utan vederlag företa något å någon annans vägnar.⁴²³ 8 § samma kapitel lyder:

8 §. Dör huvudman; göre då syssloman redo och räkning för hans arvingar, och vare sedan vid sysslan skild, där dem ej annorlunda åsämjer. Dör syssloman, och varder något skyldig; svare hans arvingar så långt gods hans räcker.

⁴²² Prop. 2008/09:88, s 159 Erhållande av anställning har ej ansetts vara skäl nog för att utan skadeståndsansvar säga upp ett avtal om deltagande i en kurs; se NJA 2002 s 644 – här gjordes en analogi med 42 § konsumenttjänstlagen.

⁴²³ Se not 38 till HB i Karnov.

I Karnov anges att denna paragraf har ifrågasatts vara obsolet, och att 2 kap. 21 § avtalslagen står i bättre överensstämmelse med gällande rätt.⁴²⁴ Om en fullmaktsgivare dör skall, enligt detta stadgande, ”fullmakten ändock [vara] gällande, för så vitt ej särskilda omständigheter föranleda, att den skall vara förfallen”. Detsamma gäller rättegångsfullmakter, om ”parten [dör] eller förlorar ... rådighet över det, varom tvistas”, enligt 12 kap. 19 § rättegångsbalken. ”En motsatt regel skulle kunna ställa till med betydande skadeverkningar för de efterlevande och för dödsboet” framförs i Karnov, där det sägs att bestämmelserna finns ”av praktiska skäl”.⁴²⁵

I ett tingsrättsfall från år 2003, hade käranden, A, som var delägare i Y:s dödsbo, väckt talan mot X:s dödsbo, samt B och C, som var arvingar efter X. X och Y hade varit sambor under en längre tid. A gjorde gällande att X hade vissa belopp från Y:s bankkonto, brukandes en av Y utställd fullmakt, men att X inte hade redovisat för det uttagna beloppet, varför det skulle återbetalas till Y:s dödsbo. A hävdade att de skyldigheter som hade åvilat X, beträffande redovisning och återbetalning, jämlikt 18 kap. 8 § HB hade övergått på B och C. X:s dödsbo, B och C anförde bl.a. att 18:8 HB var obsolet och hade ersatts av bestämmelser i 2 kap. avtalslagen. Såvitt här är relevant, uttalade tingsrätten följande. Fullmakten Y hade utfärdat gav X rätt att bl.a. ta ut pengar och förfoga över medel på hennes bankkonton; någon rätt att för egen del tillägna sig medlen framgick dock inte av fullmaktens lydelse, att X hade haft. X agerade i förhållande till Y som syssloman. Ehuru bestämmelsen i 18:8 HB ifrågasatts vara obsolet, främst enär 2 kap. avtalslagen, i motsats till detta stadgande, ger uttryck för tanken att fullmakten består vid huvudmannens död, finns dock inte i rättspraxis eller doktrin ”något övertygande stöd för att bestämmelserna i 18 kap. 1 och 8 §§ handelsbalken⁴²⁶ i sin helhet skulle vara obsoleta”. I begreppet ”redo och räkning” ligger att en mer eller mindre fullständig redogörelse skall lämnas för vad som förekommit under uppdragstiden, omhändertagna medel skall redovisas och räkning skall lämnas för sysslomannens och huvudmannens ekonomiska mellanhavanden, med uppgift om vad den ene har utkräva av den andre. Oavsett i vilken form redovisningen lämnas, och om den är detaljerad eller summarisk, måste den lämnas på ett sådant sätt att uppdragsgivaren förstår eller borde förstå att fråga är om slutredovisning. Det är sysslomannen som har bevisbördan för att medel har använts för huvudmannens räkning. Mot A:s bestridande kunde det inte anses styrkt att X hade redovisat till Y i anslutning till varje transaktion. X hade överfört medlen han uttagit från Y:s konton till sina egna konton, eller till konton tillhöriga B och C. X:s dödsbo, B och C har inte visat överföringarna skett på Y:s initiativ eller i enlighet med hennes vilja. Medlen skulle därför återbördas till Y:s dödsbo. Lokutionen ”svare hans arvingar så långt gods hans räcker” i 18:8 HB måste förstås så, att ansvaret för sysslomannens skuld övergår på dödsboet och kan göras gällande i boets tillgångar. Käromålet kunde därför inte riktas mot dödsbodelägarna personligen. Tingsrätten ogillade yrkandena mot B och C, men biföll det som gällde dödsboet.⁴²⁷

⁴²⁴ Se not 38 till HB i Karnov.

⁴²⁵ Se not 32 till avtalslagen i Karnov, skriven av Ingemar Persson.

⁴²⁶ Första paragrafen anses antyda sysslomannens ”lojalitets-, vårdnads- eller omsorgsplikt”; se not 29 till HB i Karnov. 18:9 innehåller en preskriptionsregel med innebörden att talan må väckas mot sysslomannen inom ”natt och år” efter att denne har gjort ”redo och räkning”. I tingsrättens mål ansågs preskription därjämte ej ha inträtt.

⁴²⁷ Solna tingsrätts dom 2003-12-22 i mål nr. T 2465-01

Endast rättsens beslut i rättegångskostnadsfrågan överklagades till hovrätten, och B och C ansågs vara vinnande parter i tingsrätten, varför A skulle betala dessa personers rättegångskostnader.⁴²⁸

5. Analys

5. 1. Hur analysen skall företas

Efter en förhållandevis vidlyftig, ehuru med hänsyn till syftet fullt nödvändig, genomgång av de alltjämt ej upphävda stadgandena i 1734 års lag, skall nu de olika reglerna skärskådas, och det skall utredas och utrönas huruvida de är tillämpliga eller inte. Emedan termer och lagrum understundom återkommer, skall analysen företas tematiskt, till skillnad från vad som har varit fallet vid redogörelsen för fakta. Inledningsvis skall upptas, vad som här avses med att ett stadgande har blivit ”obsolet”, och sedan sker behandlingen i enlighet med det nedan sagda.

I 5.3 behandlas stadganden som rör att bygga och bo (3.2, 3.3 och 3.12), i 5.4 stadganden som rör nyttjande av naturens resurser (3.5, 3.6, till den del avsnittet rör bete, 3.8 och 3.9), i 5.5 sådana stadganden som rör svin, bin och övriga fän (3.4, 3.6, till den del avsnittet rör ringning och fä, 3.7, 3.10 och 3.11), i 5.6 stadganden om stadens borgare och vräkare, samt personell borgen (4.2 och 4.3), i 5.7 stadganden som rör pant (4.4) och, slutligen, i 5.8 stadganden om sysslomän (4.5). Det ligger i sakens natur, att ingen analys som berör så vitt skilda stadganden och rättsområden, som den som nu skall företas, på exakt alla punkter kan vara heltäckande. Likaså förhåller det sig med faktainsamlandet som sådant. Den rättsliga analysen sker på basis av det som ovan framförts.

5. 2. Vad som skall anses vara obsolet

För att det skall kunna avgöras huruvida en lagregel är obsolet, eller utgör gällande rätt, måste det först konstateras hur begreppet ”obsolet” lämpligen bör förstås. Det synes onekligen som om begreppet, då det gäller en lagregel, används såväl i betydelsen ”numera inte alls ofta tillämpad/föråldrad” som i meningen ”fullständigt överspelad och upphävd genom sedvanerätt”. Oftast synes begreppet, i vart fall i vardagsspråket, emellertid åsyfta att ett stadgande inte *bör* tillämpas – inte att det inte under några omständigheter *skulle kunna* tillämpas. Här skall dock begreppet brukas i snävare bemärkelse – endast de stadganden eller delar av stadganden som har kommit att *förlora sin giltighet*, helt och hållet, kommer att kallas obsoleta, i denna del. Denna terminologiska konsekvens är nödvändig, enär begreppets mer eller mindre oprecisa innebörd av ”föråldrad”, ter sig närmast ”ojuridisk”, och förefaller ej ha någon funktion att fylla, vid fastställandet av gällande rätt. En sådan användning av begreppet, som nu har anammats, synes även i stort vara i linje med Peczeniks beskrivning av detsamma. Som sagts under 2.1 ovan, kan ett stadgande uppenbarligen bli obsolet av olika skäl, exempelvis genom att en annan regel tillkommer, som visserligen inte formellt upphäver just det ifrågavarande stadgandet, men likväl enligt sin lydelse eller tillämpning har bäring på detsamma (jfr t.ex. RH 1997:47). Olika uttalanden av Högsta domstolen (t.ex. i NJA 1944 s 471) visar att aktivitet från de personer som

⁴²⁸ Svea hovrätts protokoll 2004-05-12 i mål nr. Ö 537-04

anses skyddas av ett stadgande, stundom torde anses krävas, för att stadgandet skall bevara sin gällande kraft. Även de generella principerna, att nyare lag går före äldre lag, och att speciallag går före generell lag, måste beaktas. Det är emellertid helt uppenbart, att ett lagbud inte i sig genom sin ålder förlorar sin giltighet, utan även rättsregler med mycket gamla anor kan anses tillämpliga (t.ex. HB 11:1). Rättstillämpares och lagstiftarens, och även regeringens, attityd gentemot reglerna har härvidlag uppenbarligen betydelse. Sådan betydelse borde sannolikt även uttalanden som fällts av statliga utredningar kunna tillmätas. Om ett stadgande inte längre beaktas av rättstillämpare på någon nivå, och ej heller i den rättsvetenskapliga litteraturen, och det måste anses saknas skäl för någon sådan tillämpning i framtiden, borde den gällande kraft, som stadgandet en gång har haft, vara utslocknad. Här krävs emellertid försiktighet – finns det delade meningar om ett stadgandes obsolescens, ligger det nära till hands att misstänka, att det också torde föreligga vissa goda skäl för att finna stadgandet tillämpligt, i och med att det då näppeligen tör vara uteslutet att stadgandet är fullständigt främmande för den rådande rättsliga och samhällliga kontexten. Dessa delade meningar bör emellertid i sådana fall skäligen finnas bland rättstillämpare eller inom rättsvetenskapen, och inte allenast ute i samhället som helhet; att någon enskild, utan omgivningens stöd, anser sig äga vissa rättigheter jämlikt en ålderdomlig bestämmelse, tör icke kunna tillmätas någon självständig betydelse. Likaså torde en bestämmelse inte bli obsolet, för att personer – juridiska eller fysiska – med *egenintresse* av dess obsolescens, anser detta, även om dessa vore i majoritet inom ifrågavarande rättsområde. Slutligen skall erinras om, att även *enskilda delar* av stadganden, kan ha förlorat sin forna giltighet, utan att fördenskull *hela* stadgandet har blivit otillämpligt. För att ta ett exempel vore det fullständigt orimligt om regleringen av tvesala, i HB 1:5, skulle anses vara helt otillämplig, allenast för att ingen numera torde behöva böta några tio daler i samband med att det påkommes att denne har sålt samma föremål två gånger; regelns straffrättsliga karaktär har idag förtvinat, medan dess civilrättsliga karaktär har förblivit intakt. Med dessa utgångspunkter skall analysen nu företas.

5. 3. Stadganden om att bygga och bo

Sedan 1736, då byggningsbalken trädde ikraft, har mycket förändrats då det gäller människors boendesituation i detta land. Den enskilde uppför i regel inte sin egen bostad, utan professionella byggnadsarbetare företar sannolikt de flesta byggnationer av betydelse. Ehuru man alltjämt tarvar ett "hemligt hus" på tomten (vilket dock numera vanligen inkorporeras i bostadshuset) har gemene man sannolikt inte något dylikt trängande behov av vare sig svinhus, fårhus, sädesbod, eller andra agrara inrättningar. Uppförandet av byggnader får i dag anses regleras i modern lagstiftning (se 3.2), och de i 2:1 BB fastställda byggnadsreglerna, som knappast ens i äldre tid synes ha upprätthållits strikt, måste ha förlorat all sin forna betydelse. Undantaget är endast den sista meningen, om stödje- och stolparum, som strax skall behandlas. I övrigt kan det konstateras att reglerna i paragrafen genom samhällets förändringar, samt konsekvent brist på tillämpning över tid, är obsoleta, och således inte må beaktas exempelvis vid avgörandet av bygglovsfrågor.

Angående bestämmelsen om stödje- och stolparum, i 2:1 BB, kan konstateras att bestämmelsen har mycket gamla anor. Ända sedan antiken har det varit nödvändigt att slå fast, att en boende inte får låta dropp från sitt tak ske utöver granntomten, och i svensk rätt har en bestämmelse motsvarande den som nu föreligger existerat och sannolikt tillämpats, i åtminstone snart åtta århundraden. Det uråldriga måttet ”aln” har idag en exakt innebörd, och att en och en halv alns utrymme skulle lämnas på vardera tomten, då en byggnad uppfördes, har tydligen varit legio sedan Magnus Erikssons regeringstid. Lagkommissionen, på vilken de medeltida lagarna hade uppenbar påverkan, synes ha infört bestämmelsen i varje lagförslag, och den gillades av 1734 års riksdag. I början av förra seklet, då samhällssituationen hade ändrats, och järnvägar uppförts i riket, ifrågasattes bestämmelsen emellertid av domstolarna. Inom stationssamhällen, där bebyggelsen var livlig, och man får anta att befolkningen trängdes, ansågs bestämmelsen i byggningsbalken inte längre tillämplig. Även sedvanan på orten synes ha spelat roll vid bedömningen av bestämmelsens tillämplighet. Uttrycket ”stödje- och stolparum” ger vid handen att utrymmet, i vart fall delvis, skulle användas till anbringande av stängsel omkring den egna fastigheten, och 1932 års hovrättsfall visar att utrymmet då inte längre ansågs behövas i detta syfte. Emellertid kunde man alltjämt tänka sig att andra olägenheter kunde uppstå, om byggnaderna uppfördes för nära varandra. I NJA 1934 s 405 nämns, liksom i äldre rätt, vattendroppet från grannfastighetens tak, vilket måste anses ha varit en sådan olägenhet. Här uttalade HD att stadgandet alltjämt gällde i ett område där särskilda bestämmelser om bebyggelsen inte hade meddelats, vilket väl får anses vara ett uttryck för den allmänna principen om att specialbestämmelse gäller före generell bestämmelse. Lagutskottets påstående år 1922, att bestämmelsen skulle ha varit obsolet, fäste HD synbarligen ingen vikt vid. I 2003 års fall konstaterade kammarrätten, att byggnadslagstiftningen sedan HD:s dom 1934 har varit föremål för omfattande förändringar. Emellertid gäller enligt idag giltiga bestämmelser en än mer ”inskränkande” regel än BB:s, nämligen byggnadsstadgans regel om att det minsta avståndet till granntomten skall vara 4,5 meter, något som enligt plan- och bygglagen även gäller s.k. ”friggebodar”. En byggnadsnämnd får emellertid meddela dispens från detta stadgande, som endast gäller områden som omfattas av detaljplan. Kammarrätten har helt riktigt påpekat, att i brist på detaljplan, inga sådana regler gäller. Med hänsyn till att det nu, som för åttahundra år sedan, torde kunna uppstå olägenheter till följd av att en (bostads)byggnad är belägen väldigt nära en annan, synes det vara rimligt att BB:s stadgande alltjämt anses vara gällande, då sådana olägenheter är att befara, och annan reglering inte finns. Emellertid förefaller det skäligt, att när det är särskilt motiverat åsidosätta BB:s regel, exempelvis om det – som synes ha varit fallet i det förevarande kammarrättsmålet – inte finns någon grannägd byggnad, eller får uppföras någon byggnad, strax bredvid den byggnad som är planerad. Kammarrätten har i målet förordat en dylik lösning framför att ifrågasätta bestämmelsens giltighet. Något skäl att fästa överdriven betydelse vid den urgamla benämningen ”stödje- och stolparum” kan näppeligen anses finnas, utan utrymmet bör kunna användas även i andra syften än de som ursprungligen kan ha varit tänkta. Stadgandet kan på nu anförda skäl ej anses ha blivit obsolet, utan är alltjämt tillämpligt vid angivna förhållanden.

Den bestämmelse som finns i 2 kap. 2 § BB, och som återopades i fallet 1934, måste emellertid anses vara helt överspelad idag, enär en planerad byggnads lämplighet i regel skall prövas *innan* byggnaden uppförs, och det i plan- och bygglagen finns bestämmelser om påföljder vid olovlig byggnation. 2 § får därför anses ha blivit obsolet. Likaså förhåller det sig med 3 § samma kapitel, som hänvisar till det för de flesta boende irrelevanta husesynskapitlet, detta också med anledning av att modernare regleringar finns beträffande vård av byggnader etc. 4 § i kapitlet återknyter till en äldre jordägarordning, under vilken husen byggdes nära varandra och oskiftad jord var vanligt förekommande (se 2.3). En slik skyddsregel, för en bonde, vars gård har nedbrunnit, synes inte fylla någon som helst funktion idag, och aldrig torde den situation, som beskrivs i paragrafen, nuförtiden ens kunna uppstå, varför även den regeln måste bedömas vara obsolet.

Angående 3 kap., om ödesbyar (se 3.3), kan det än en gång konstateras att bestämmelsen tillkom under helt andra förhållanden än de nu rådande. Fordom ansågs det skadligt att gårdar låg öde och att mark inte brukades. Att jordbruket hölls igång var till båtnad för envar. Förhållandet att krig och andra vedermödor ödelägger bygder, är inte sådant att det känns igen av gemene svensk idag. Ej heller torde det vara vådligt för samhället i stort, att mark står obrukad, eller hus tomma. Redan vid förrförra seklets slut var ödeshemman sällan förekommande. Moderna regleringar som ger någon rätt att uppta jordbruksmark och -fastigheter som inte bebos, synes ej finnas, och i varje fall kan en reglering som den nu förevarande inte anses förenlig med de rättsliga och samhälleliga förhållanden som idag råder. Kapitlet får med anledning härav anses vara obsolet.

Slutligen skall, om 26 kap. BB, som idag behandlar blott prästgårdar och tiondebodar (se 3.12), sägas att trossamfundet Svenska kyrkan idag sedan tio år är en svenska staten oavhängig entitet. Liknande regleringar som den i byggningabalken, om prästgårdar, upphävdes 1984, och inför separationen mellan kyrkan och staten fördes det även på tal att upphäva BB:s bestämmelse. Att detta ännu inte har skett får anses bero på förbiseende, eller möjligen på något slags pietetsskäl. Kyrkoskatten är i detta närmast sekulära samhälle ett minne allenast, och något tionde inkrävs idag inte av statsmakterna. Att kräva av markägare, eller burskapsägande borgare eller andra näringsidkare, att dessa ska uppföra prästgårdar – egendom som idag synes tillhöra antingen entiteter inom trossamfundet Svenska kyrkan, eller privatpersoner – framstår som uppenbart obilligt, och bestämmelsen har av allt att döma icke tillämpats på länge. Till följd av det nu framförda måste även de kvarvarande paragraferna i 26 kap. BB anses vara obsoleta idag.

5. 4. Stadganden om nyttjande av naturens resurser m.m.

10 kap. BB, om nyttjande av samägd mark, har till stora delar bedömts vara obsolet till följd av senare regleringar (se 3.5 ovan). De regler som alltjämt har ansetts vara av intresse är 1 § och 2 §. 1 § motsvaras, beträffande allmänningar, av 16 kap. 1 § (se 3.8). I båda dessa kapitel är husbehovet styrande, och den gemensamma markens resurser får inte brukas i kommersiellt syfte, och fordom fick man ej heller föra resurserna till en bostad som ligger annorstädes än marken där resurserna utnyttjades. I två propositioner har det framförts att husbehovsregeln i 10 kap. alltjämt gäller, och Bengtssons mening, att bestämmelserna är tillämpliga i den mån särskilda

bestämmelser inte gäller, synes fullt rimlig. Att lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter alltså innehåller en hänvisning till BB, talar för bestämmelsernas giltighet. I den mån annan reglering inte har kommit till stånd, t.ex. vid det att en samfällighetsförening satts att förvalta samfälligheten, är bestämmelsen i 10:1 sålunda gällande. De regler häri, som rör böter, är dock obsoleta till följd av nyare straffrättslig reglering. Den som utnyttjar mer av de gemensamma resurserna, än vad personen fordrar för tillgodoseende av sina husbehov, skall till de övriga markägarna betala ”så mycket, som på deras del av värdet [av det som nyttjats] löper”, i skadestånd. Av paragrafens lydelse förefaller fallet vara detsamma, om någon för bort naturprodukterna från sin del av samfälligheten, eller försäljer eller eljest upplåter dem. En sådan tolkning stämmer bäst överens med det ändamål som bestämmelsen får anses ha – att envar delägare skall kunna tillgodose sina grundbehov, utan att fördenskull sko sig på de övriga. Straffstadgandet i 10:2 måste anses vara obsolet, och båda meningarna i paragrafen får, med beaktande av 1694 års förslag, ses som en odelbar enhet. Emellertid torde paragrafens angivelse av att torv inte får skäras på mark som tjänar som äng, och att träd inte får huggas ned, eller trädtoppen avhuggas, i syfte att komma åt näver och löv, rimligen böra beaktas i rättstillämpningen, då det skall fastställas huruvida ett sådant förfarande utgör brott enligt bl.a. 12 kap. 2 § BrB, dvs. då det ska bedömas vilka naturresurser som utgör ”annat sådant som ej är berett till bruk” i 2 st.

Även 16:1 BB är så gällande, såvitt angår äkta sockenallmänningar – i den mån några sådana ännu finns kvar och annat ej har bestämts i avtal eller eljest – förutom delen ”Vill man där hugga [...] stadgat är”, som genom tidens tand och nyare regleringar får anses ha förlorat sin rättsliga giltighet, främst emedan den hänvisar till utdöda företeelser. Delägarna må sålunda till husbehov bruka de gemensamma resurserna, men dock allenast såvida de själva inte har tillgång till slika resurser på sina egna marker. Begagnas naturresurserna i strid mot lagen – dvs. i för hög utsträckning, trots att behov ej alls kan anses finnas, eller i kommersiellt syfte – torde de övriga delägarna, analogt med vad som gäller enligt 10 kap., ha rätt till ersättning. 16 kap. 2-3 §§ måste anses ha blivit obsoleta i vart fall genom den gällande regleringen av åverkansbrottet, samt moderna bestämmelser om fridlysning av växter och områden. Allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser torde gälla om någon på allmänning hugger ned fridlyst, eller annan, skog, olovligen. 4 § torde ännu vara rimlig som ”rekommendation”, men enär bötesbestämmelserna i 10 kap. är obsoleta, och brottsbalken reglerar situationen att någon inhägnar mark till men för annans rätt till den (se t.ex. 8 kap. 11 §), och olovligen anbringade stängsel och annat, idag torde kunna avlägsnas genom myndigheternas försorg, måste även denna paragraf nu sägas vara obsolet.

19 kap. BB, som rör ”avgärda bys rätt” (se 3.9), påminner om husbehovsreglerna i 10 och 16 kap. Den bostadssamfällighet som kallades by, och hade anlagts på utmarkerna av en befintlig by, hade vissa servitutsrättigheter enligt kapitlet. Genom skiften omfördelades mark, och servitut som ansågs omfattas av avgärda bys rätt, utbröts och ersattes med jord. Begreppet ”avgärda by” har utmönstrats från dagens fastighetslagstiftning, och servitut regleras i modern lagstiftning, som fastighetsbildningslagen och jordabalken. Ej heller jaktbestämmelserna, där avgärdabyarna hade ett särskilt stadgande, som uppenbarligen år 1973 alltså ansågs ha någon betydelse, innehåller

idag någon reglering beträffande avgärda bys jakträtt. Till synes finns inte några andra moderna författningar, i vilka begreppet har medtagits. Ehuru av hävd och sedvänja existerande servitut till viss del skäligen får anses ha påverkat, och även idag må kunna påverka, de servitut som existerar, torde knappast bestämmelserna om avgärdabyars rättigheter som sådana anses ha någon självständig betydelse idag, vilket Bengtsson och ekonomihistorikern Granér även anser. Kapitlet får sålunda, genom bristande aktualitet, såväl i lagen som i samhället, anses ha blivit obsolet.

I 11 kap. 1 § BB regleras s.k. mulbetesservitut (se 3.6), något som kanhända inte är särdeles vanligt förekommande idag. Även ägofredslagen, vilken också ifrågasatts vara förlegad, men som inte omfattas av denna utredning, stadgar om rätt till gemensamt bete. Trots att denna rätt har ifrågasatts i en departementspromemoria, och trots att en lagändring i byggningsbalken föreslogs i ett betänkande år 2003, har ännu inte några ändringar kommit till stånd härvidlag. Ehuru väl det kan ifrågasättas, om BB:s bestämmelse i dagens samhälle har någon självständig betydelse vid sidan av ägofredslagets reglering av gemensamt bete, finns det under nu förevarande omständigheter inte tillräckliga skäl för att med säkerhet att kunna slå fast att den i bestämmelsen stadgade rätten till mulbete på bl.a. ostängd mark är så främmande för dagens samhälleliga och rättsliga kontext, att den måste sägas vara obsolet. Än en gång förefaller det kanhända rimligt att anta, att BB-bestämmelsen, bortsett från bötesstadgandet (vilket hänvisar till en upphävd bestämmelse), som Bengtsson synes mena, må kunna beaktas där annat inte har stipulerats (exempelvis genom samfällighetslagen, betesreglering i förordning, eller avtal; se ovan). Att bestämmelsens förbud mot bete på enskild skog eller mark alltså torde kunna anses ha viss giltighet, synes kunna skönjas ur det att 2003 års utredare, som avgav betänkandet SOU 2003:116, ansåg sig föränlåten att föreslå en lagändring i BB:s bestämmelse. Med den tveksamhet som ligger i det framförda lämnas den ifrågavarande bestämmelsen vidare därhän.

5. 5. Stadganden om svin, bin och övriga fän

Då det gäller stadganden rörande djur, finns gemensamma beröringspunkter, men även påtagliga skillnader. Vissa av reglerna rör människors ageranden, och andra ageranden av fän. Regleringen om bin utvisar vem som har äganderätten till bin, men rör ej i egentlig mening vad som företagits av bin. Stadgandena om fä bör förty indelas i två avsnitt – människors, respektive fäs, ageranden. Med människors ageranden åsyftas sådant som inträffar främst genom människors åtgärder, och i denna del upptas stadgandena 9:5, 11:2-4, 12:1-4, 21:1-2, 22:1-3 och 22:5 BB. I avsnittet om fäs ageranden skall stadgandena 22:7 och 22:8 behandlas.

5. 5. 1. Människors ageranden

9 kap. 5 § 1 p. innehåller en bestämmelse bl.a. om att någon ”bryter ned” en gärdesgård eller en led (dvs. ett stängsel i en gärdesgårdsöppning), och att skada därigenom sker genom fäs försorg (se 3.4). Bestämmelsen synes syfta på situationen att någon raserar en del av en gärdesgård, eller på annat sätt förstör den inhägnad som omgärdar betesmark, och kreatur till följd av detta utkommer och orsakar skada. Denna situation torde, ehuru väl inte lika vanligt förekommande

som på 1700-talet, kunna förekomma idag, t.ex. om boskapsdjur är instängda medelst en enklare inhägnad, exempelvis en gårdesgård, och någon av okynne förstör inhägnaden. Enligt 5 kap. 47 § ägofredslagen har ägaren till hemdjur ett strikt ansvar för den skada som dennes hemdjur åstadkommer, då dessa olovligen kommer in på andras ägor. Ägaren har sedan möjlighet att återkräva skadeståndsbeloppet av den som vållat skadan, enligt paragrafen. Emellertid har paragrafen tolkats i ljuset av de historiska förhållanden som förelåg när den tillkom, och det har ansetts att begreppet ”skada” i ägofredslagens paragraf endast omfattar ”skada å själva jorden och vad därmed nära sammanhänger, såsom växtlighet, stängsel o. dyl.” (NJA 1960 s 49). I övriga fall anses den generella vållanderegeln vara gällande. Detta kan te sig lämpligt, enär ett strikt ansvar för ägaren, för *alla* skador som skenande kreatur må åsamka, hade tett sig svårt att motivera. Tillsyn likt den som åvilar ägare av hundar, åvilar ej alla djurhållare, och det synes svårligen vara görligt, att ständigt kontrollera boskapen, så att de ej t.ex. flyr inhägnaden då den genom annans handaverkan har söndrats. Boskapshållning torde generellt sett ej vara en så pass farlig verksamhet, att strikt ansvar är att föredra, utan den inhägningspliktige har att hålla den tillsyn över stängsel etc., som åligger denne enligt lag och god sed, och svara vid försummande därav. Rättsveskäl motiverar ej ett strikt ansvar, utan endast en sådan tillsyn som nu har nämnts.

En annan situation, än den att boskapsägaren själv åläggs svara för djurens ageranden, föreligger om *någon annan* uppsåtligen har förstört en gårdesgård, en led eller annan grind. Vid sådant fall bör rimligen den, som söndrat gårdesgården, stängslet, leden eller vad det nu måne vara, begripa att detta kan leda till att kreatur utkommer. Det ligger mycket nära till hands att de djur, som har utkommit från en inhägnad, kan orsaka skada för annan än djurägaren, exempelvis på bilister på närliggande vägar (som i NJA 1983 s 232). Själva den skada som den inhägnadssöndrande vållar, åsamkas boskapsägaren (eller den som eljest äger inhägnaden), och för skadan på inhägnaden svarar skadevållaren enligt vanliga regler om vållande av sakskada (2:1 SkL). Den allmänna skadeståndsrättsliga grundregeln, att s.k. tredjemansskador inte ersätts, skulle i normala fall göras gällande, om en skada som A har vållat mot B även leder till förfång mot C – här skulle A vara den som skadat inhägnaden, B vara inhägnadens ägare, och C vara t.ex. en bilist som skadats av skenande hästar. I praxis har denna princip upprätthållits även då en väldigt nära gemenskap finns mellan den som har vållats skada, och den som lidit förfång av detta (t.ex. ett enmansbolags förlust till följd av skada å ensamägaren). Emellertid måste denna princip, som inte är lagfäst, kunna genombrytas genom lag, vilket har skett i 5 kap. SkL. Ändamålet med den förevarande bestämmelsen i 9:5 1 p. BB, får – beaktat att skadan på gårdesgården som sådan torde ersättas jämlikt 5:8 samma balk – rimligen anses vara att skydda intet ont anande tredjemän från skador, i likhet med ägofredslagens bestämmelser. Det ter sig oskäligt, att en bilist, cyklist, fotgängare, granne eller annan tredjeman, som genom flydd boskaps åtbörder förorsakas skador – dvs. sådana skador som ej sammanhänger med själva jorden där boskapen vanligen uppehåller sig, och som därför icke enligt praxis omfattas av ägofredslagen – inte skall kunna bekommen någon ersättning för dessa skador, såvida någon *uppsåtligen* har företagit den gärning, som gjort djuren fria. 9:5 är den enda kvarstående paragrafen i 9 kap. BB, och resten av kapitlet upphävdes genom ägofredslagen. Av detta får anses följa att 9:5 inte kan anses ha någon direkt motsvarighet i

nämnda lag. Med hänsyn till det nu föregivna syftet med paragrafen, samt de orimliga konsekvenser som uppstår, om skador vållande av få, vars inhägnader uppsåtligen förstörts, ej alls kan ersättas, förefaller det mest rimligt, att bestämmelsen *inte* är obsolet, utan gällande rätt. Att paragrafens tillämplighet måhända ej har prövats eller beaktats i modern tid, torde näppeligen vara ett hinder mot dess tillämpning idag, enär dess innebörd synes tydlig. 5:47 ägofredslagens stadgande om regressrätt för djurägaren, ges dessutom större mening om 9:5 1 p. BB anses gälla. Bötesstadgandet i paragrafen är förfallet, varför paragrafen torde, beaktat dagens förhållanden, böra tolkas som följer: *Om en person förstör en gärdesgård, ett stängsel, eller annan inhägnad för hemdjur, och sådana djur därför utkommer och vållar skada, för ägaren eller annan, skall den som förstörde inhägnaden svara för samtliga dessa av djuren orsakade skador.*

Måhända kan det nu invändas att det måtte anses oskäligt, att den som förstört något med försumbart ekonomiskt värde, som en traditionell gärdesgårdsled, skall svara för något med betydligt högre värde, som en ny bil. Att lösdrivande boskap kan orsaka förhållandevis stor förödelse är emellertid en för de flesta förnuftiga personer icke negligerbar följd av att stängsel omkring sådana djur är undermåliga eller trasiga; ägofredslagen föreskriver på goda skäl skyldighet att hålla gott stängsel omkring sina ägor och hemdjur. På grund härav kan det inte anses vara en opåräknelig följd av ett angrepp på en inhägnad, att den angripande får svara även för skador som få orsakar till följd därav. Med ”få” bör i paragrafen, beaktat dess syfte och nära saksamband med ägofredslagen, förstås hemdjur, vilka måtte ingärdas. Ansvaret enligt 9:5 1 p. får anses ”strikt”, såtillvida att någon prövning av oaktsamhet m.m. i förhållande till själva den skada som uppstått genom hemdjurens försorg, knappast må företas, utan stadgandet får anses ålägga skadevållaren att ersätta *alla* skada som hemdjuren har orsakat. Härvid kan ansvaret ej begränsas endast till sådana skador som djurägaren svarar för enligt ägofredslagen, utan ansvaret även för andra skador – sannolikt även sådana förmögenhetsskador som uppstått till följd av sakskador (t.ex. en förstörd bil) eller personskadorna (t.ex. brutna ben till följd av kollision mellan en cyklist och en häst) – åvilar den som vållat inhägnaden skada. Att skador å bilar, cyklar etc. inte åsyftades av lagkommissionen på 1700-talet kan, beaktat bl.a. HD:s ställningstagande i NJA 1955 s 39 (se 3.11), rimligen inte tillmätas någon nämnvärd betydelse. Om en boskapsägare har nödgats utge ersättning jämlikt nämnda 5:47 ägofredslagen, kan denne återkräva det belopp som utgivits, från den som orsakat inhägnadsskadan, i enlighet med denna paragraf. Även skador, som boskapen må orsaka på dess besittarens egna ägor (t.ex. om en led, som vetter mot ägarens bostad, söndras, och boskapen till följd därav inkommer i bostadshuset och vållar förstörelse), måtte vara ersättningspliktiga för den inhägnadsskadande. Det bör nu dock understrykas, att ett så vidsträckt ansvar, som nu har uppskisserats, allenast torde kunna komma i fråga om förstörelsen på gärdesgården, leden, stängslet etc. har skett uppsåtligen, dvs. med vett och vilja. Om någon exempelvis har brukat en grind eller led, och sedan av oaktsamhet försummat att stänga den efter sig, vore ett sådant ansvar inte helt rimligt. Skillnaden mellan oaktsamt och uppsåtligt agerande får anses framgå redan genom att 9:5 1 p. hänvisar till upphävda 5:8, om den som av ”ondska eller överdåd” förstör eller bryter grind/gärdesgård, medan 9:5 2 p. stipulerar ett jämförelsevis mildt bötesstraff, som får anses menat närmast som en ”minnesbeta”. Uttrycket ”bryter” i

lagtexten, indikerar dessutom ett *aktivt* handlande, ej underlåtenhet. Slutligen bör om stadgandet sägas att det ansvar som här har ansetts gälla, törhända skulle kunna påverkas av vid skadetillfället föreliggande möjligheter att teckna försäkring, å djurhållares, bilisters och andras sida. Dessutom måste djurens undslippande skäligen ha ett nära tidsmässligt samband med skadan på inhägnaden, för att skadeståndsansvar skall föreligga för den som skadat hägnaden; om flera månader förflutit sedan skadegörelsen å t.ex. ett stängsel, bör fäs utbrytande ej vara påräkneligt, alldenstund ägaren till hägnaren då borde ha genomfört nödig kontroll av stängslets beskaffenhet.

Nämnda 9:5 2 p. BB handlar om att den som far genom grind eller led, och inte stänger den efter sig, skall böta en daler, ehuru ingen skada skett. Förutom 2006 års fall från Östergötland, där det inte ens konstaterades huruvida något brott hade begåtts eller ej, synes stadgandet inte ha tillämpats, utan har varit i princip bortglömt sedan minst hundra år. Det vore näppeligen någon ”minnesbeta” att ha förmåtts böta allenast 50 öre, vilket en daler i 1734 års bötesstadganden – se 2.2 – motsvarar (och att använda laganalogier eller dylikt, vad gäller straffstadganden, måste anses otillåtet), varför nyttan med stadgandet synes närmast obefintlig, och dessutom finns det, som åklagaren i Östergötlandsfallet uppger, moderna bestämmelser som skulle kunna inkludera den ifrågasvarande gärningen (bortsett möjligen från situationen att en person har tillåtelse att vistas på den tomt, där grinden eller leden är lokaliserad). Till följd av konsekvent och långvarig ”bortglömdhet”, samt viss nyare reglering, får stadgandet idag följaktligen anses vara obsolet.

Ett annat stadgande om mänskliga gärningar finns i 11 kap. 2 § BB (se 3.6). Som Bengtsson påpekar, föreskrivs här skadeståndsansvar vid vållande. Bestämmelsen åsyftar uppenbarligen den situation, att lantbrukarna i ett visst område har avtalat om vallandet, vårdandet och hållandet av boskapshjordar, men någon av dem försummar sina plikter enligt avtalet, och på så vis vållar skada; formuleringen ”betale han som ej håller”, i 1694 års förslag, kan måhända anses mer tydlig, vad gäller att avtalsmässiga plikter är i fråga. Den som försummar sin plikt skall enligt stadgandet svara för den skada som få åsamkas och åsamkar, till följd av försummelsen. Inga skäl att ifrågasätta lagutskottets uppgift från början av 1980-talet, att bestämmelsen inte hade tillämpats på många år, finns, och den torde rimligen inte heller ha tillämpats sedan dess. Att utskottet, vars mening uppenbarligen gillades av riksdagen, inte upphävde regeln om skadestånd, berodde uppenbarligen inte på någon föreställning om att stadgandet kunde tillämpas, utan på sund försiktighet. Den översyn av BB, som utskottet förväntade sig, synes emellertid inte ha genomförts, varför något underlag för bedömning av stadgandet aldrig förefaller ha framställts. Emellertid får nog utskottets agerande anses visa att stadgandet inte ansågs *uppenbart* obsolet. I två propositioner från 1970-talet uttalades, som redovisats, att 10-12 kapitlen BB alltjämt gäller ”användningen av en bys oskiftade ägor i skog och mark”. Regleringen i 11:2 1 p. avser uppenbarligen skadestånd på närmast avtalsmässig grund, mellan invånare i ”byar”. Syftet med stadgandet torde vara att försäkra de boende om att de skall slippa stå för skador som genom försumlighet av någon av dem uppstår. Exempelvis skulle den som förbundit sig att varje månad tillse att samtliga gärdesgårdar eller stängsel håller sådan standard, att boskap inte kan bryta igenom, svara för skador som uppstår, om detta underlåtes. I början av 1900-talet ansåg Winroth

uppenbarligen att bestämmelsen alltså var av betydelse. Det kan inte uteslutas att situationen som paragrafen reglerar kan uppkomma även idag. Även sådana skador, som inte omfattas av ägofredslagens strikta ägaransvar (se ovan), torde kunna inbegripas, i och med att bestämmelsen tar fasta på vållande. Om ett avtal om djurhållning stipulerar någonting om ersättning vid förbiseende av dess regler, torde sådana ersättningsbestämmelser gälla, enär lagens syfte som sagt vara att tillgodose de boendes intressen, och dessa själva torde ha den kännedomen om sina ägor, att de är i stånd att reglera dylika frågor. Det skulle ju kunna förhålla sig så, att en försäkring å de boendes sida täcker kostnaden för skador som kreatur har vållat, men ingen försäkring torde täcka ersättning som betalas jämlikt 11:2 BB. På anförda skäl, och med beaktande av den generella försiktighet som bör iakttagas då det gäller att hävda att stadganden för evärdlig tid har förlorat sin giltighet, kan det sägas, att bestämmelsen *ej* torde vara obsolet, men dock måste anses vara dispositiv. Det äldre begreppet ”by” torde, med beaktande av lagbudets syfte, inte tillskrivas någon äldre mening, utan en möjlig tolkning av stadgandet vore: *Om de lantbrukare, som ägnar sig åt boskapsskötsel på ett visst område, har avtalat om vallandet, vårdandet och hållandet av sina hemdjur, och någon av dem, genom att inte iakttaga det som har avtalats, ger upphov till att djuren skadar annan, eller själva tar skada, skall denne gentemot de övriga svara för de skador som uppstått, om inte annat framgår av avtalet.* En sådan tolkning överensstämmer mest med vad som får anses vara bestämmelsens ändamål. Bestämmelsen kan inte anses ge tredje man någon rätt att själv rikta krav mot den försumlige lantbrukaren, utan krav må riktas mot den lantbrukare vars djur åsamkat skadan. Återkrav kan sedan, som Winroth framför, göras gällande mot vad som måste anses vara den ”egentlige vållaren” av skadan. Uttrycket ”fä” bör tolkas på samma sätt som i 9:5 BB; se ovan.

Exempel: A, B, C och D, som har sommarstugor i en bygd, äger närliggande skogar, och håller djur på dessa. De har avtalat att envar av dem, under ett år var, skall ansvara för att kvaliteten på stängsel, på samtliga parters ägor, är fullgod. Inga särskilda påföljdsbestämmelser har dock fastslagits i avtalet, som är muntligt. Under 2010 är B ansvarig för stängselunderhållet. B försummar att byta ut murkna stängselstolpar, vilket åvilar honom, och ett D tillhörigt stängsel ger vika. Till följd av detta kommer fyra av D:s hästar ut ur sin inhägnad. En av hästarna skadar A:s blomrabatter, en annan B:s havrefält, och en tredje tar sig in i C:s sommarstuga, och välter omkull en värdefull designerservis, i jakt på en sockerbit. Den fjärde hästen skenar ut på närmaste väg och kolliderar med cyklisten E, vars cykel och glasögon förstörs, medan hon själv landar mjukt i en av D:s azaleabuskar, som därigenom förstörs. Hästen får till följd av kollisionen ett brutet ben, och måste vårdas av veterinär. Hur skall nu det ekonomiska ansvaret fördelas? A, B och C kan rikta anspråk mot D, med åberopande av ägofredslagens strikta ansvar, då det gäller rabatterna och havrefältet, eller med åberopande av försummelse å hästägaren D:s sida, vad avser designerservisen. Även E kan rikta anspråk mot D, för skadorna på cykeln och glasögonen. D måste ju anses ha varit vållande till dessa skador, genom att själv inte tillse att stängslet var helt. När så D har utbetalat ersättning till A, B, C och E, innebär byggningsbalkens bestämmelse, att D har rätt att återkräva samtliga de belopp som har utgivits, från B, som var den egentlige vållaren till alla skador, genom att underlåta att uppfylla sin avtalsförpliktelse. D har även rätt att kräva

ersättning av B för azaleabusken, som får anses vara en skada orsakad av den skenande hästen, och även för veterinärkostnaderna, vilka beror på skada som få har fått p.g.a. B:s vållande. Det finns för B följaktligen ingen anledning att rikta några krav mot D m.a.a. skadorna å hans ägor, förutsatt att någon försäkring för D inte finns, som skulle täcka de uppkomna skadorna.

Om 11 kap. 3 § kan nu framföras, att den innebär att ett vallhjon skall ersätta boskapsägaren för få som har borttappats, eller som vilda djur har dödat, om vallhjonet kunde ha förhindrat skadan. Det kan tyckas märkligt, att man år 1734 ålade främst flickor och kvinnor (eller måhända snarare deras målsmän) ett så strängt skadeståndsansvar, som det i bestämmelsen ändå måste anses vara, men viktigt är att betänka den stora betydelse som kreatur hade i ett jordbrukssamhälle. Dagens lagstiftning behandlar emellertid arbetstagare på ett mildt sätt, skadeståndsrättsligt, och endast i vissa undantagsfall kan man tänka sig att en skadevällande arbetstagare skulle behöva ersätta skador som vållas i tjänsten (jfr 4:1 skadeståndslagen). Att försumma att hindra vilda djurs framfart, eller att boskapsdjur sliter sig och faller i sken, kan knappast utgöra försummelser som i dagens samhälle kan anses så beaktansvärda, att någon ersättningsrättslig särreglering härvidlag lämpligen bör finnas. Prövningen av vallhjons (i den mån sådana alltså anlitats) ansvar gentemot deras arbetsgivare bör istället bedömas i enlighet med skadeståndslagens bestämmelser om arbetstagare i gemen. Vidare strider bestämmelsens skrivning, att vallhjonet skall umgälla med sin lön, vilket får tolkas som att löneavdrag skall göras, mot lagen (1970:215) om arbetsgivares kvittningsrätt, i vilken skador orsakade genom försummelser inte medtas bland situationer, vid vilka arbetsgivaren har rätt att göra avdrag på lönen. Skadestånd får inte heller längre omvandlas till arbetsplikt, såsom stadgandet stipulerar, med anledning av förbud såväl i svensk som i internationell rätt. På basis av det nu anförda skall sålunda konkluderas, att bestämmelsen om skadestånd för vallhjon, i 11 kap. 3 § BB, numera måste anses vara obsolet.

11 kap. 4 § BB fick sin nuvarande lydelse genom en förordning av år 1855, utfärdad strax efter införandet av decimalsystemet i valutaräkningen. Bestämmelsen går emellertid tillbaka på en bestämmelse i 1734 års lag. I jordbrukssamhället hade man förr uppenbarligen stora problem med att svin böckade sönder gräsmarker och allmänna vägar, och svinen hindrades genom anbringande av en ring i trynet på varje svin, vid den tid då marken tinat upp, och var som mest skadebegärlig. Det kan konstateras att det numera – oavsett syfte, såvitt RH 1993:22 utvisar – är brottsligt att förse grisar med ring i trynet, då detta ses som ett operativt ingrepp. Med hänsyn till att djur är levande, kännande varelser, som jämlikt god moral och gällande djurskyddslagstiftning bör behandlas med respekt och värdighet, och ej åsamkas onödigt lidande, måste denna reglering anses fullt rimlig. Djurskyddslagen tillskapades långt efter 1855 års förordning, och gäller således istället för byggningsbalkens stadgande, i den mån det rör ringning av svin. Det kan således anses märkligt att Bengtsson i Karnov hänvisar till Winroths ställningstagande, att BB:s bestämmelse alltså äger gällande kraft. Ändamålet med bestämmelsen är uppenbarligen inte att skydda grisars liv eller hälsa, eller grisägare från förlust av svin – bestämmelsen uppfattades under riksdagsbehandlingen uppenbarligen rentav som vådlig för äganderätten – utan att skydda omkringliggande ägor och allmänna vägar från grisarnas framfart. Idag torde allmänna vägar

främst vara tillverkade av material, som svin inte – ehuru det alltjämt torde anses karaktäristiskt för dem att de bökar – kan förstöra genom sitt naturliga beteende. Sålunda torde bestämmelsen sakna aktualitet, i vart fall sett till det ursprungliga syftet. Frågan är om ”Träffas [...] svin [...] utom ägarens hägnad eller å allmän väg, tage den, som vill och gitter, dem upp, och löse ägaren dem igen av honom med fem daler för vartdera” i sig skulle kunna vara ett gällande stadgande av andra skäl, exempelvis djurskyddsskäl. Som Winroth framhåller, måste stadgandet enligt lydelsen omfatta en rätt att kvarhålla svinet, tills ägaren har betalat lösenbeloppet. Fordran som enligt stadgandet uppstår genom prestationen – upptagandet av svinet från allmän väg eller annat område utanför ägarens hägnad – måste i sig anses hänförlig till egendomen, dvs. svinet. Stadgandet tillkom strax efter det att en riksdaler riksmünt blivit 100 öre, något som sedermera blev liktydigt med en krona, dagens valuta, och laganalogier eller skälighetsbedömningar må knappast göras i strid mot befintlig lag, då det gäller belopp i vad som liknar sanktionssituationer. Lösenbeloppet är således endast fem kronor, enligt paragrafen. Uppenbarligen tillkom den under en tid då många ägnade sig åt jordbruk, och därför hade möjlighet att själva inta och vårda ett svin som sprungit lös. Idag torde samma möjlighet inte finnas. Ej heller torde det finnas någon möjlighet att mycket summariskt förmå en tingsrätt att utdöma lösenbeloppet, vilket synes förutsättas i paragrafens tredje mening. Idag gäller ägofredslagens bestämmelser om upphittande, intagande och lösen, hemdjur i gemen, och att behålla en speciallag, som är mindre förmånlig för upphittaren, då det gäller just svin, kan knappast anses meningsfullt, särskilt då ursprungsskälet för en sådan reglering måste anses helt främmande för dagens djurskyddsmässiga synsätt. På anförda skäl måste även 11 kap. 4 § byggningsbalken anses vara en obsolet bestämmelse.

12 kap. 1 § BB (se 3.7) gäller svin i ollonskog. Fordom var ollonen uppenbarligen så värdefulla, i och med att de nyttjades som föda främst för svin, att specialregleringar krävdes beträffande dem. Även enligt nu gällande brottsbalk (12:2 och 8:11) är det otillåtet att på annans mark ta ollon, i vart fall såvitt avser en inte obetydlig mängd (se, om åverkan, 3.1). Stadgandet i 12:1 innebär, att samägare av en ollonskog vid lämpligt tillfälle skall avtala om hur många svin som kan näras där, och var och en av delägarna sedan släppa in så många svin som på dennes andel löper. Om någon släpper in för många svin i förhållande till sin andel, har de andra delägarna rätt att ta dessa i besittning, och den skada som orsakats genom överträdelser skall den insläppande ersätta. Den delägare, som inte äger så många svin som andelen berättigar insläppande av, har rätt att ta emot andras svin mot ersättning. Skulle han inte göra det, får de andra delägarna bruka även denna del. Svin synes sedan länge inte längre utsläppas på ollonskog för bete, varför bestämmelsen inte torde ha någon större aktualitet idag, om dess ursprungssyfte, att reglera bruket av den värdefulla ollonskogen, skall beaktas. Emellertid har det i de två ovannämnda propositionerna från 1970-talet uttalats att tolfte kapitlet alltjämt är giltigt, och kapitlet har ansetts vara så pass aktuellt att det har nämnts i ledningsrättsutredningens betänkande SOU 2004:7. Det kan dessutom inte uteslutas att svin – t.ex. vildsvin – stundom medvetet hålls på skog, måhända dock i andra syften än att ollonbeta. I den mån det ännu finns samägda skogar där svin skall hållas, kan det sålunda inte anses helt uteslutet att lagreglerna – i den mån de överensstämmer med ägofredslagen och rådande djurskyddsbestämmelser – alltjämt skulle kunna ha någon aktualitet. Lämpligen bör

måhända sådan samverkan, som redogörs för i paragrafen, ske, om djurhållning i en samägd skog skall förekomma. På anförda skäl kan det inte säkerställas, att paragrafen i fråga är obsolet idag. Bötesstadgandet om mark är emellertid obsolet, med anledning av nyare anförd straffreglering.

12:2 BB torde kunna behandlas oberoende av 1 §, i och med att den innehåller generella regler om den som "tager annans svin för lega", och sista meningen utvisar att ej endast svin i ollonskog åsyftas. Konstateras kan, att denna paragraf till synes regelmässigt missförstås, och även författaren till denna framställning hade inledningsvis svårt att begripa dess egentliga innebörd. SOU 2004:7 anger att paragrafen gäller "hyra av svin" och Bäärnhelm kallar den som tager svinen för lega för "legotagare", vilket i regel språkligt är jämförligt med "hyrestagare" (hyresgäst då det gäller boplats). Detta baserar sig på den, visserligen inte alls språkligt orimliga, tolkningen av orden "tager annans svin för lega" som "tar emot svin för att hyra dem". Denna tolkning saknar dock historisk grund, och en förpliktande paragraf som denna, kan inte rimligen ges en helt annan betydelse än den som avsågs vid stiftandet. Dessutom vore sista meningen, om att "boskap för lega till bete eller foder tages", obegriplig om den framförda tolkningen brukades. Man kan även fråga sig vad i all världen skälen, för att *betala* för att andras svin skulle äta upp de värdefulla ollonen, skulle ha varit. Paragrafen skall följaktligen tolkas annorlunda. Utredningen ger vid handen att "för lega" här skall tolkas som "för pengar", dvs. "mot given ersättning". Paragrafen betyder således: *Den som mot ersättning tar emot någon annans svin, i syfte att utfodra dem, på ollonskog eller eljest, skall återbörda dem skadelösa till ägaren, eller betala det värde de hade när de togs emot, såvida den utfodringsansvarige inte kan visa, att svinen har förkommit till följd av någon händelse till vilken denne inte kan anses ha varit vållande. Detsamma gäller då andra hemdjur utlämnas till någon för att beta eller utfodras på annat sätt.* Stadgandet innebär följaktligen ett presumtionsansvar, vilket även Bengtsson anger, för den som tar emot hemdjur i syfte att utfodra dem. Att den som mot ersättning utför en tjänst åt annan, och därvid skadar dennes egendom, skall ersätta skadan på egendomen, är näppeligen kontroversiellt (jfr exempelvis 31 § 4 st. konsumenttjänstlagen [1985:716]), utan torde ske på kontraktsmässig grund. Att just den här aktuella paragrafen sannolikt inte tillämpas i praktiken gör det inte orimligt att tillämpa den vid de situationer som i den upptas, i vart fall så länge inte annat har överenskommit mellan djurägaren och den utfodrande. Ett slikt ansvar får även anses sporra till att vårda hemdjuren väl, vilket torde vara i linje med dagens djurskyddssyn. Paragrafen bör således anses vara dispositiv, men den torde alljämt utgöra gällande rätt, och *ej* ha blivit obsolet.

12:3 och 12:4 BB, om att svin tar sig in på andras ägor, har sedan länge varit ersatta med nyare stadganden, och situationen att hemdjur inkommer på annans mark regleras idag i ägofredslagen. Sista meningen i 12:4 anger visserligen att även svin omfattas av 22 kap., men när svin under alla förhållanden måste ingå i begreppet "fä" (vilket även paragrafen utvisar att de gör) har denna hänvisning ingen självständig betydelse nuförtiden. Stadgandena är förty numera obsoleta.

21 kap. BB handlar om bin. Sedan mycket länge har människor funnit för gott att utnyttja bin i honungsframställande syfte. Någon allmän lagstiftning om bin, förutom den i BB, finns inte,

bortsett ifrån regleringar av särskilda situationer, t.ex. i bisjukdomslagen. Under 1930- och 1940-talen framfördes det, bl.a. av Eberstein, att kapitlet numera har förlorat sin forna betydelse. Att så torde ha blivit fallet kan likväl inte sägas innebära, att kapitlet inte *kan* tillämpas idag. Liljedahl hävdar först att bestämmelserna främst är av rättshistoriskt intresse, men företar ändock en tämligen sorgfällig tolkning av dem, och synes behandla dem som gällande rätt. Med anledning av att hittegodslagen inte kan anses gälla egendom som saknar ägare, framför han uttryckligen att 21:2 alltjämt är gällande. Trots att reglerna beaktades före hittegodslagets tillkomst ansågs de inte böra ändras, enär den praktiska betydelsen av dem ansågs liten. Så sent som år 1982 har reglerna blivit föremål för viss prövning av regeringen, som då inte fann det befogat att företa någon ändring av dem. Alltjämt finns biodlare och bisvärmare, och bin torde även idag betinga ett ekonomiskt värde, och utan klara regler kan det vara svårt att avgöra hur äganderättsförhållandena ser ut om bin lämnar en plats och flyger till en annan, vilket torde kunna ske. P.g.a. detta får 21 kap. BB alltjämt anses utgöra gällande rätt, med de modifieringar som nu följer.

En annan fråga, än om paragrafen är gällande, är hur paragraferna idag bör tolkas. Liljedahls ställningstagande, att 21:1 måste anses gälla då bin är föremål för någons äganderätt, och ej blott såvida bisvärmen har fallit från en kupa som har uppställts i en bigård, får anses rimligt. Det kan nämligen ej anses skäligt att underlåta att beakta att biodlingen torde skötas på ett annat sätt nu än på 1730-talet. I övrigt saknas skäl att generellt ifrågasätta Liljedahls till synes vederhäftiga tolkning av 21 kap., men vissa frågor skall dock upptas till behandling i det följande.

När det talas om ”annans skog” i 21:1, torde detta visserligen, sett i sin historiska kontext, såsom Liljedahl anger, avse samfälld skog. Detta förhållande, som endast framgår genom bruk av uttrycket ”byamän”, torde dock inte behöva beaktas i dagens samhälleliga kontext. Paragrafen går tvivelsutan att tillämpa även då fråga är om skog som inte är samägd, och syftet med den är att reglera äganderätt till, och förvärv av, bin, och inte att bevara en äldre ägandeordning. I övrigt är det som Liljedahl anger, om att 21:1 ej gäller den *egna* skogen, rimligt. Då det i 21:1 stadgas om märkning av träd, torde sådan märkning böra ske på ett sätt som inte skadar trädet, exempelvis medelst snitselband. Liljedahl anger, om begreppet ”byamän” (som torde ha avsett delägarna i bysamfälligheten), att det idag torde räcka med ett privat meddelande till markägaren, eller, i brist på känd ägare, polismyndigheten, analogt med vad som gäller för hittegoods i gemen. Biodlaren Rune Hedberg är tveksam, och misstänker istället att kommunalråden i kommunen torde avses. Han är härvid förmodligen influerad av att ordet ”byaman”, såvitt avser en stad, även har betydelse ”borgare” (se 4.3). Syftet med bestämmelsen om tillkännagivande, torde för en ägare vara att vinna skydd (”have ingen våld honom dem förtaga”) till sina bin, som har satt sig i det träd, på annans mark, som ägaren har märkt. För den som inte är ägare, har lysningen enligt 21:2 betydelse såtillvida, att den som först lyste ett bifynd, anses äga den rätt – till en tredjedel, om en arrendator (”landbo”) finner bin på arrenderad mark, eller annan finner bin i annans skog och mark, eller hela binas värde – som paragrafen förlämnar. Den som har funnit bin på sin egen mark, eller mark i vilken hon eller han är delägare, ges enligt stadgandet full äganderätt till bisvärmen. Med hänsyn till att jordägaren, såframt detta är någon annan än upphittaren, må ha ett ekonomiskt

intresse av att bifyndet ej tillfaller den som fann det, ens om detta är den rätte ägaren (ty den jordägare som finner bin på sina egna ägor lär jämlikt 21:2 ha rätt till hela värdet av dem), kan meddelande till denne inte anses vara det säkraste sättet på äganderättsskydd till bina/bifyndet bör säkras. Vore upphittaren en ensamägande markägare, hade denne självfallet ej kunnat meddela *sig själv* om fyndet, för att vara den ”som först lyste”. Därförutom torde det ligga i upphittarens intresse att så snart som möjligt efter fyndet erhålla skydd för det, och att leta upp ifrågavarande markägare, om man inte själv är denne, kan manne te sig omständligt. Det förefaller fördenskull lämpligast att meddelande, om att bin har upphittats, eller följts till nedslagsplatsen, och att ett träd på grund därav har märkts, skall tillställas en offentlig myndighet. Två myndigheter får härvidlag (trots att ”kommunalråd” egentligen endast avser vissa kommunalt förtroendevalda) anses ha föreslagits: polismyndigheten och kommunen. Polismyndigheten kan anses vara en lämplig myndighet för sådan anmälan, enär den handlägger hittegodsfrågor i gemen; jfr Liljedahl. Emellertid skulle en anmälan om bifynd, som har inkommit till sådan myndighet, möjligen felaktigt komma att handläggas som ett hittegodsärende. Bättre insyn torde även finnas i den kommunala verksamheten. Kommunerna torde därtill i högre utsträckning läsa och besvara inkomna e-brev, och elektronisk kommunikation torde vara mest lämplig då ett snabbt skydd för bifyndet önskas. Förutom polismyndigheten och kommunen, kan man därjämte tänka sig att länsstyrelsen skulle kunna registrera en anmälan om bifynd. Även länsstyrelserna torde ha god insyn, och har inte sällan offentliga diarium, stundom sökbara via Internet. Detta har även vissa kommuner, men av naturliga skäl ej polismyndigheterna. Något som talar för att länsstyrelserna skulle vara lämpliga att uppta en fyndanmälan, är att det ej alltid kanhända är lätt att veta vilken kommun de ägor man strövar omkring i tillhör. Envar skogsvandrare torde dock vara varse vilket län hon eller han befinner sig i. Det saknas skäl att ge någon av de omförmälda myndigheterna företräde framför någon annan. En anmälan om att egna bin har slagit ned i annans skog, eller en anmälan om bifynd enligt 21:2 byggningsbalken torde följaktligen kunna sändas till aktuell polismyndighet, kommun eller länsstyrelse. Den skulle kunna vara utformad likt det följande:

Anmälan om äganderättssäkrande avseende bin / Anmälan om bifynd till [aktuell myndighet]

Jag har denna dag, omkring klockan [tid], efterföljt av mig ägda, svärmande bin till / funnit en bisvärm i [angivelse av skogens namn, formellt eller i folkmun, eller, om sådant inte är känt, namnet på skogsägaren, t.ex. U. Olofsons skog i Ås], position: [den som har tillgång till GPS-mottagare kan här inskriva den exakta positionen för bifyndet, medan den som endast har tillgång till rudimentär utrustning kan skriva kännetecknen i skogen, t.ex. cirka tre meter från den stora ek vari blixten har slagit ned, i närheten av en myrstack]. Jag har märkt trädet, där svärmen slog ned med [snitselband, färg, bläckning eller på annat sätt] och har genom denna anmälan säkrat äganderätten till mina bin, jämlikt 21 kap. 1 § byggningsbalken (och ämnar nu nedhugga trädet) / Jag gör härmed anspråk på den rätt som tillkommer mig som upphittare enligt 21 kap. 2 § byggningsbalken. Marken, där bina hittades, ägs av [mig själv, någon okänd, ägarens namn]. [I de fall då det är aktuellt:] Det skulle uppskattas om [myndigheten] kunde meddela markägaren om bifyndet. / Jag arrenderar den mark där bisvärmen har upphittats.

En dylik redogörelse torde kunna skickas som e-brev från en mobiltelefon, varvid ett fotografi av ifrågavarande bin och träd, lämpligen kan biläggas. Enligt författarens mening måste det falla inom de nämnda myndigheternas serviceskyldighet, att i vart fall registrera en dylik anmälan.

Liljedahl konstaterar korrekt, att kronan ej längre gör anspråk på s.k. bärande träd, som nämns i 13 kap. BB (se 3.1). Artikeln i *Ultunesaren* gör ingen skillnad mellan olika träd, utan anger att den vars bin satt sig i ett träd, har rätt att fälla trädet, vare det ”vilket träd som helst”. Detta kan emellertid inte överensstämma med dagens naturskyddsregler. Nationellt fridlysta träd, såsom norskoxel och avarönn, samt sådana träd som har fridlysts lokalt (exempelvis vissa ekar), kan rimligtvis inte nedhuggas med hänvisning till stadgandet. Inte heller eventuella andra träd, som med hänsyn till naturvården bör stå kvar, torde kunna saklöst nedhuggas. Lokutionen ”annans skog” i stadgandet, ger vid handen, att enskilda träd, som befinner sig på någons bostadstomt eller annorstädes, inte heller skulle kunna omfattas av nedhuggningsrätten i 21:1, även om bin satt sig där. Övriga träd torde dock kunna nedhuggas jämlikt stadgandet. Detta får anses skäligt, emedan även ett nedfällt trä kan brukas såsom timmer, medan bin, som undflyr sin ägare, ej mera kan nyttjas och ge intäkter åt ägaren. Med detta sagt är behandlingen av kapitlet om bin slutförd.

22 kap. 1-3 §§ BB innehåller vissa bestämmelser om att en människa skadar någon annans få, uppsåtligt eller av oaktsamhet. Dagens skadeståndslagstiftning innebär, att *hela* värdet av en skada skall ersättas av den skadevållande. Det ter sig främmande för dagens skadeståndsrätt – och framförallt för den som beaktar att djur är kännande varelser – att tala värdesätta djuret efter om det är ”matnytt” (dvs. anses kunna ätas, av personer som finner det lämpligt att äta dödade djur) eller inte. Redan för över hundra år sedan hade 3 § sedan en tid inte tillämpats. Det kan inte idag anses lämpligt, att den människa som av oaktsamhet har skadat någon annans djur, skall ta hem det till sig i syfte att läka det. Idag finns professionella veterinärer, som har att vårda sjuka och skadade djur. Med anledning av det nu anförda måste reglerna i 22:1-3 BB anses vara obsoleta. **22:6 BB**, får liksom de övriga stadgandena som nu har nämnts, anses obsolet genom det nuvarande synsättet på skadestånd, samt övrig reglering beträffande hundar. Det saknas skäl helt att vid en skadeståndsbedömning eller vid en straffrättslig bedömning, skilja på olika typer av hundar (förutom givetvis då värdet på den ifrågavarande skadade hunden skall fastställas).

22:5 BB, är den sista paragrafen som i denna del skall behandlas. Paragrafen har ej i sin helhet medtagits i faktadelen, enär den innehåller en hel del uppenbart inaktuella och obsoleta stadganden, som rör få som har en smittosam sjuka. Sjukdom hos djur regleras idag i moderna författningar. Den del av 22:5 som kvarstår, utgör förbudet mot att förevisa någon att denne har handskats med döda djur, eller botat, åderlåtitt eller kastrerat djur. Stadgandet har uppenbarligen sin grund i en reaktion mot en under 1600-talet uppenbarligen utbredd vidskeplig avsky gentemot personer som handskades med djur. Av inhämtade svar från veterinärorganisationernas talespersoner framgår dock, att någon sådan irrationell avsky inte torde hysas av särdeles många idag. Det finns således inte något behov av det skyddsstadgande för företrädesvis veterinärer, som stadgandet innehåller. Ej heller torde stadgandet ha brukats i modern tid. Det är förty obsolet.

5. 5. 2. Fäs ageranden

22 kap. 7-8 §§ BB skiljer sig från de nu behandlade paragraferna, på så sätt att de behandlar djurs ageranden. Det kan konstateras att även paragraferna ovan gäller djurs ageranden (svin springer på allmän väg, boskap springer bort eller dödas av vilddjur, hemdjur bryter sig ut ur undermåliga inhägnader, bin flyger in i annans skog, etc.). Emellertid har djurens ageranden i dessa fall skett till följd av människors ageranden, eller handlar inte regleringarna om djurens ageranden (svinen upptas av den som ”vill och gitter”, vallhjon försummar sin tillsynsplikt, inhägnadsägare eller dennes avtalspart försummar att laga trasiga stängsel, någon finner bin på sin mark, etc.). De nu föreliggande stadgandena skiljer sig från de övriga, genom att de rör djurs ageranden mot andra djur, vilka inte behöver ha föranletts av någon människas uppsåtliga handlande.

22:7 gäller fä som dräpt eller skadat annans fä. Att kapitlet inte har införts i *Sveriges rikes lag* sedan 1980-talet tyder på att det inte anses helt aktuellt. Emellertid medtas självfallet inte alla för någon relevanta stadganden i de privat utgivna lagböckerna, vilka måste anses redigerade i syfte att tillfredsställa en bred skara jurister och andra, och de i kapitlet behandlade frågorna intresserar kanhända inte andra än ytterst få personer, och kan måhända ej heller anses äga ett sådant kulturhistoriskt värde, att de därför bör medtas. Det vore därför vanskligt att dra några slutsatser baserade blott på faktumet att nämnda lagbok inte medtar kapitlet om att fä dräper eller sargar fä. Uppenbarligen ansågs paragrafen innehålla gällande rätt i NJA 1955 s 39, och skador som fä vållar fä, jämlikt paragrafen och eljest, finns med i moderna jordbruksförsäkringar. Det nämnda fallet är dessutom anmärkt i Hellners *Skadeståndsrätt*, vilken lär utgöra en viktig del av doktrinen på området. Ännu saknas någon annan särreglering av skador som djur har orsakat, förutom gällande hundar, och stadgandet kan på anförda skäl inte anses vara så främmande för dagens samhällliga och rättsliga kontext, att det inte må tillämpas. Det är förty *ej* att anse som obsolet i dess helhet, men observera de undantag som framgår av redogörelsen nedan.

Således är frågan hur stadgandet skall tolkas idag. Av det noterade rättsfallet framgår, att även sådana skador som ej torde ha avsetts vid stadfastandet år 1736, tör kunna omfattas idag. Detta måste anses vara en sund tolkning, enär en regels ”objektiva” syftemål skäligen bör beaktas vid tillämpning av den, och syftet att skydda djurägare, och djur, oaktat vilka skador de ådrar sig eller ådras, torde vara än mer beaktansvärt idag än fordom. Här uppstår dock ett viktigt spörsmål – hur bör uttrycket ”fä” tolkas i paragrafen? I tidigare paragrafer då ”fä” har nämnts, har det varit uppenbart, att endast hemdjur torde omfattas härav, och med hemdjur avses i ägofredslagen, som får anses vägledande härvidlag, hästar, nötkreatur, får, getter, svin och fjäderfä. Det har i tidigare stadganden talats om gärdesgårdar, boskap, hjordavallning, etc., varför hemdjuren har förefallit mest logiska att åsyfta med uttrycket ”fä”. Uttrycket har dock även en mer vidsträckt innebörd, enligt vilken det exempelvis avser husdjur i gemen (att skilja från *sällskapsdjur*). I not 113 upptas en avsevärd mängd olika djur, som anses utgöra husdjur i vid bemärkelse, enär de har brukats som produktionsmedel av människor. Emellertid är frågan, om man kan låta uttrycket tolkas så snävt som uttrycket ”hemdjur” i ägofredslagen eller begreppet ”husdjur” i Nordisk familjebok.

Tveklöst tillkom regleringen i ett jordbrukssamhälle, däri det var behövt att djurägare skyddades från förluster i jordbruket, genom det strikta ansvar som bestämmelsen stipulerar. Emellertid är frågan varför dagens rättstillämpare skall vara bundna av detta synsätt. Djur brukas idag på allehanda sätt, och alltjämt nyttjas deras kroppar av någon anledning som människoföda, men inte sällan ses djur som kamrater och rentav som medlemmar i mänskliga hushåll. Hästar torde numera, ehuru de tveklöst anses vara hemdjur, användas inom jordbruket tämligen sällan. Kaniner uppföds alltjämt till föda, inom lantbruket, men kan även brukas som sällskapsdjur. Beträffande svin finns ett ”mellanting” mellan hemdjur och sällskapsdjur i de s.k. minigrisarna, vilka liksom alla andra grisar skall undergå märkning. I vissa kommuner kan även hönor i visst antal hållas som sällskapsdjur, ehuru sådana traditionellt sett är att betrakta som hemdjur. Hundar används exempelvis vid jakt, men anses ändå ej vara hemdjur i praxis och eljest. Mentaliteten omkring djur i gemen har generellt sett ändrats sedan 1734 – från att blott och bart betrakta dem som produktionsverktyg har människan kommit att inse att de har känslor och bör behandlas med respekt. Djurskyddslagstiftningen visar tydligt denna utveckling, och den illustreras av den gjorda genomgången angående ringning av svin: Fordom var skadorna å gräsmarkerna och de allmänna vägarna det för lagstiftaren väsentliga intresset, medan svinens väl och ve uppenbarligen har övertrumpat detta intresse idag. Just detta torde självfallet även bero på att svinens framfart inte är lika skadlig idag som förr, men att synen på djur har förändrats, torde det inte råda någon tvekan om. De sammanlagda veterinärkostnaderna i samhället ökar och många är så fästa vid sina djur att de betalar dyra slantar för att de djur, som de med rättsordningens stöd anser sig äga,⁴²⁹ skall få den vård de tarvar. Nyligen trädde en lag ikraft, kallad lagen (2009:302) om verksamhet inom *djurens hälso- och sjukvård*. Såväl när 1734 års lag som när ägofredslagen tillkom, var synen på djur helt annorlunda, och tillämpningen av de äldre bestämmelserna bör skäligen, såsom Högsta domstolen även synes ha insett och ansett, ses i ljuset av dagens samhällsliga förhållanden, då detta inte av andra skäl hade ansetts orimligt (vilket, såsom ovan sägs, ett strikt ansvar för *alla* skador hemdjur har orsakat då, trots en såvitt känt god hägnad, utkommit, torde anses vara).

Stadgandet om att få dräper eller sargar få kan, om det skall ses i ljuset av dagens djurrättsliga regleringar och synsätt, inte längre anses ha till syfte att skydda bönder från ekonomiska skador. En syn på djur som blott produktionsredskap rimmar nämligen illa med det som nu har sagts. Syftet med bestämmelsen torde rimligtvis istället vara, att tillse att djurägare, vars djur skadas eller dödas av andras djur, erhåller skälig ersättning. Att fördela kostnadsansvaret på det sätt som sker i paragrafen – hälften betalas av det vållande djurets ägare, och hälften av det skadade djurets ägare – gör förmodligen ägaren till det skadade djuret mer benägen att anlita en veterinär, vilket leder till att fler djur lever och har hälsan, och förmodligen även till att djurs göranden kontrolleras i högre utsträckning, vilket torde minska antalet skador överlag, vållade av djur. Att inom skadeståndsrätten uppehålla en distinktion mellan produktionsdjur och övriga djur, och

⁴²⁹ Vilhelm Lundstedt har klokt och vederhäftigt en gång yttrat att ”det finns ingen äganderätt och har i alla tider aldrig funnits någon äganderätt. Hela begreppet är blott en fantasiprodukt, logiskt otänkbar i verkligheten [...] Det finns överhuvud inga rättigheter”; ur *Social-Demokraten*, den 10 september 1928, här återgivet ifrån Staffan Källström, *En filosof i politiken: Vilhelm Lundstedt och äganderätten*, Stockholms universitet, Stockholm 1991, s 15.

inräkna endast produktionsdjuren bland ”fä” ter sig tämligen konstlat, bl.a. med hänsyn till djurs uppenbarligen många och väsensskilda bruksområden (se ovan), något som utgör en anledning till att det näppeligen vore materiellt tillfredsställande med en sådan ordning. Beakta följande, måhända något tillspetsade, exempel: 1) En ridhäst, som aldrig har haft något att skaffa med jordbruksnäringen, kommer vid sitt stall i sken, och trampar vid sin framfart ned en minigris, som ägs av en stallbevistande stadsbo, och grisen avlider till följd av sina skador. 2) En sommarstugeägares katt tassar in på en jordbruksfastighet och skadar en kanin, som tillfälligt befinner sig utanför sin hägnad. 3) En tjur stångar och skadar en katt, som har förvillat sig in i tjurens hage. Hästar, svin och tjurar anses traditionellt kunna karaktäriseras med beteckningarna boskap, hemdjur och husdjur (det sistnämnda i snäv bemärkelse). Kaniner, som alltjämt föds upp till päls och kött, torde emellertid falla utanför dessa traditionella tillika ålderstigna definitioner. Katter anses inte vara omfattade av dessa begrepp. Om begreppet ”fä” i 22 kap 7 § anses åsyfta endast de djur som traditionellt anses utgöra boskap, hemdjur och husdjur, blir utfallet sålunda som följer. I fall 1) får ägaren till minigrisen ersättning för den, av hästens innehavare, trots att grisen (och även hästen) är ett sällskapsdjur och inte ett jordbruksdjur. I fall 2) får kaninägaren ingen ersättning, annat än om kattägaren har varit vårdslös (vilket knappast kan förutsättas), trots att kaninen får anses vara ett jordbruksdjur. I fall 3) får kattens ägare ingen ersättning, trots att tjuren uppenbart måste anses vara ett hemdjur, ett boskapsdjur tillika ett husdjur, i klassisk mening.

Utfallet blir som synes i sanning ojämnt, utan att det förefaller finnas någon rationell mening därmed. Detta visar att en traditionell tolkning av ordet ”fä” numera måste ge vika för en ny, mer modern och rimlig, tolkning, såframt paragrafen idag skall kunna fylla en över lag ändamålsenlig funktion. Uppenbart är att man redan i de tidigare byggningabalksförslagen av år 1692 (fä och boskap), 1694 (bin inräknade), och 1723 (fä som inte äter nötter, något hundar ej torde göra) uttryckligen *inte* inskränkte begreppet ”fä” till att enbart betyda boskap, utan även bin och andra djur kunde uppenbarligen omfattas av begreppet, varför inte ens en historisk tolkning av stadgandet hade behövt vara så snäv som i exemplen ovan. Språkligt sett kan ordet ”fä” avse djur i allmänhet, exempelvis i uttrycket ”folk och fä”. Då föredraganden i propositionen 1975:12 behandlade regleringen i 22 kap. 4 § BB, om ansvar för den som tar emot lön för ”att läka och åderlåta fä”, görs inga distinktioner mellan ”fä” och andra djur, utan det talas endast om ”djur”. Svenska försäkringsbolags riksförbund framförde som remissinstans att det inte fanns saklig grund för att skilja på ”fä” och andra djur. Paragrafen inkluderar uttryckligen skador som vållas hundar, genom en separat mening. Ehuru det måntro kan anses kontroversiellt, får det på basis av allt det ovan anförda, samt med beaktande av den djurvänliga position Högsta domstolen förefaller ha intagit i NJA 2001 s 65 I och II (se härom nedan), konkluderas, att uttrycket ”fä”, i bestämmelsen om att fä dräper eller sargar fä, rimligen torde böra tolkas som *tamdjur i gemen*.

Bestämmelsens distinktion mellan djur som ”ätas kan” och inte kan ätas, får rimligen anses vara inaktuell, emedan bedömningen blir alltför subjektiv och därigenom godtycklig om det skall beaktas huruvida någon av parterna (djurägarna) anser sig kunna äta den dödade djurkroppen. Ponera att en person, vars lantbruksdjur dödat en hund, skulle hävda att hundkroppen är fullt

ätlig. Det torde då icke vara skäligt, att nedsänka skadeståndet endast på grund härav. Att påstå att paragrafens ”ätas kan” bör tolkas i enlighet med rådande samhällsnormer, vore vanskligt, enär det bortser helt från personer som av religiös eller annan övertygelse inte inmundigar (vissa) djur. Att det i stadgandet skiljs på djur som ansågs kunna ätas, och sådana som inte ansågs kunna ätas, förefaller, då paragrafens lydelse studeras, bero på att den bonde, vars förment ätbara djur dödades, ändock kunde bruka den döda djurkroppen, och förty ej tarvade samma ekonomiska kompensation, som den, vars förment icke ätbara djur, hade dödats. Dessa hänsyn gör sig alls inte på samma sätt gällande med dagens djurhållningssituation i åtanke. Med anledningen av det nu framförda måste lokutionen ”som ej ätas kan” i 1 p., samt 2 p. i 22:7 BB, anses vara obsolet.

Det ovan anförda innebär, att den tamdjursägare, vars djur bevisligen har angripit ett annat djur, har att ersätta halva veterinärkostnaden samt övriga skador som må uppstå till följd av angreppet (”halva läkeslön och halva skadan”), oavsett om denne kan anses ha varit vållande till skadorna eller ej. (Här bortses från skada vållad av hundar, enär dessa är särreglerade i lag.) Om djuret direkt avlider till följd av skadan, har det vållande djurets ägare att betala djurets värde. Det kan emellertid ifrågasättas, hur det skall förfaras om ett djur, som sårats av ett annat djur, ej direkt avlider, utan först efter att ha undergått behandling hos veterinär går hädan. I en sådan situation kan nämnda NJA 2001 s 65 I och II (de s.k. hund- och kattfallen) vara vägledande. I dessa nu snart nio år gamla mål konstaterades att sällskapsdjur icke torde kunna betraktas ”som vilken sak som helst”, till följd varav kostnader för vård av sådana djur skulle ersättas, även om dessa uppgick till ett högre belopp än det marknadsvärde som kunde tillskrivas djuret. Även i det över hundra år gamla målet NJA 1919 s 1 ersattes ett affektionsvärde, nämligen träds ”skönhetsvärde”. Då det gäller påståenden om att ett djur, eller något annat, har ett värde som inte överensstämmer med det ekonomiska värdet (vilket kan fastställas i enlighet med vissa regler eller normer), kan det konstateras att sådana påståenden, likt övriga uttalanden om smak, estetik, moral etc., torde sakna objektivt sanningsvärde, och vara subjektiva. Det lär följaktligen inte kunna objektivt fastställas huruvida ett djur *har* något dylikt värde, och vartill detta värde i så fall bör uppskattas. Att så lär vara fallet innebär emellertid inte att sådana ”värden” inte kan beaktas av domstol. I de nämnda målen får rent känslomässiga värden, som djur och träd betingat för deras ägare, sägas ha varit ersättningsgilla enligt Högsta domstolen, ehuru domstolen inte i hund- och kattfallen utdömt ersättning för själva den smärta djuret eller dess ägare har känt, utan blott för djurens vård – en dock oskälig ersättning, strikt ekonomiskt. Tiden synes emellertid ej mogen för införande av skadeståndsansvar för människors lidande, till följd av sargande eller dödande av djur, varför affektionsvärdet får anses tillgodosett genom att veterinärkostnader ersätts. Vid nu och ovan angivna förhållanden kan det inte vara skäligt att skilja på sällskapsdjur och andra djur heller i detta avseende – detta ity att *alla* djur torde kunna betinga ett känslomässigt värde för sina ägare, oaktat om det rör sig om en hund, en höna eller en iller – och således torde den grundläggande principen, vid tillämpande av 22:7 3 p. på veterinärkostnader, vara att *samtliga* vårdkostnader läggs till grund för hälftindelningen, oavsett vilket djur som avses. ”Läkeslönen” torde idag inte bara omfatta veterinärens arvode, utan även skäliga kostnader som i övrigt har föranletts av angreppet, såsom djurets begagnande av djurambulans. Det kan måhända häremot invändas, att

det vore oskäligt om en lantbrukare veterinärvårdade sina hemdjur till excess, utan att marknadsvärdet av dem beaktades. Mot detta kan dock sägas, att läkeslönen självfallet inte omfattar oskäliga vårdåtgärder, utan endast sådana som på basis av etablerad och god kunskap kan fastställas. Dessutom torde inte en person, som håller djur i syfte att dessa skall förläna ekonomisk avkastning, ha några skäl att låta skadade djur undergå någon excessiv vård, utan snarare finna för gott att vid djurets skada avliva det och inköpa ett nytt. Om ett djur, som utsätts för angrepp av ett annat djur, dör direkt till följd av sina skador, torde halva djurets värde böra ersättas jämlikt 22:7 1 p. Om dock djuret ej dör i direkt samband med det andra djurets angrepp, utan veterinärvårdas, torde det angripande djurets ägare eller innehavare så behöva utge hälften av kostnaden för vetenskapligt underbyggd veterinärvård, *även* om djuret sedermera avlider.

Nu är frågan, vad som bör anses avses med ”och halva skadan” i slutet av 3 p. Såvida ”läkeslön” gäldats, och djurets hälsa återställt, kan man anse att ”skadan” torde vara ersatt. Emellertid kan man tänka sig att det uppkommer vidare kostnader, som en direkt följd av skadan å djuret. En sådan skulle kunna vara en halskrage, som inköps för att djuret inte ska kunna riva upp anbragta stygn. Såvitt avser hemdjur kan man även, beaktat paragrafens historiska sammanhang och kravet i 27:2 på insättande av ersättningskreatur i det sargades ställe, anta att förmögenhetsskador som uppstår till följd av djurets sargande, t.ex. vid utebliven mjölk, skulle kunna till hälften ersättas av det vållande djurets ägare. 4 p. i bestämmelsen torde böra tolkas som så, att den som tillkänner, att djuret är benäget att göra skada, skall erlagga ersättning för *hela* den uppkomna skadan, dvs. hela ”läkeslönen” och hela ”skadan”. Slutligen skall sägas att meningen som inleds med ”Gör hund” numera måste anses vara obsolet av djurskyddsskäl, samt när det idag ej kan anses föreligga någon skyldighet att avliva djur, allenast när de har skadat människor eller andra djur.

22 kap. 8 § innehåller bestämmelser bl.a. om vilda djur. Till följd av nyare reglering om hundar, det faktum att djur kan användas som brottsredskap enligt gällande rätt, samt det faktum, som strax ovan har framförts, måste rimligen lokutionen ”eller döda”, den del av stadgandet som lyder ”Hissar man hund [...] ogillt”, samt delen ”Sargar [...] missgärningsbalken” anses vara obsoleta. När djurs skada å djur ej kan anses utgöra en brottslig gärning (annat än om någon människa har föranlett angreppet), och när bristande generell tillsyn över djur, såvitt avser annan tillsyn än sådan som framgår av särskild djurskyddslagstiftning och annan tillsynslagstiftning, *inte* anses vara kriminaliserat annorstädes, får paragrafens bötesregler om bl.a. tio daler – ett tämligen lågt belopp, även om den fördubblas – anses ha blivit obsoleta, i vart fall med anledning av förekomsten av särskild tillsynslagstiftning beträffande djur. I övrigt föreskriver paragrafen, att den som äger ett djur som förvildats, skall, vid kännedom om förvildandet, stänga in djuret, och om skada sker till följd av underlåtelse härvidlag, skall ägaren ersätta skadan. Vidare skall den som håller ”vilda djur, björn, varg, lokatt, räv, eller annat odjur” stänga in dessa djur. Uppenbarligen skall detta ske i syfte att skydda hemdjur, vilket har framförts i en proposition. Sker inte detta skall skada som uppstått på hemdjuren ersättas av ägaren till ”odjuren”. Dessa stadganden är inte på något sätt orimliga, utan förefaller vara i linje med det strikta ansvar som understundom tillkommer den som bedriver farlig verksamhet, och som Bengtsson anger, torde

vilda djur som utkommer och vållar skada vara en sådan verksamhet, för vilken djurägaren svarar strikt, även utan lagstöd. Förty kan det inte sägas att stadgandet i 22:8 har blivit obsolet. Stadgandet torde emellertid endast avse skador å hemdjur, men det strikta ansvaret gälla även andra skador som må uppstå, på djur, saker, natur och människor. Med dessa ord avslutas behandlingen av byggningabalkens stadganden.

5. 6. Stadganden om stadens borgare och vräkare, samt om personell borgen

1734 års handelsbalk, som gällde och gäller tämligen skilda ämnen, har förblivit gällande i många delar. Vissa stadganden, eller delar av stadganden, har dock misstänkts vara obsoleta.

1 kap. 10 § HB gäller "stadens vräkare" (se 4.2). Vrakeriet tillhör en svunnen tid. Idag synes inga gällande författningar föreskriva att någon kallad vräkare skall kontrollera varor. Som Peczenik framför, torde några stadens vräkare helt enkelt inte finnas idag. Några bestämmelser som ger kommunerna rätt att tillsätta vräkare, vilka förr förefaller ha tillsatts från statligt håll, torde idag inte stå att finna. Kommunerna har således ej rätt att pröva frågor om tillsättande av vräkare, utan tör, i enlighet med allmänna förvaltningsrättsliga principer, böra avvisa framställningar därom, utan att företa någon sakprövning, med en motivering likt "*Frågor om stadens vräkare regleras inte i någon författning som berör kommunens verksamhet. Kommunen kan med anledning därav inte pröva en ansökan om tillsättande av stadens vräkare. Ansökan skall därför avvisas.*" Om behovet av vräkare idag, kan konstateras att Örebro kommun, ehuru kommunen synes ha gjort en felaktig bedömning beträffande behovet av sakprövning, gör en korrekt bedömning då det gäller dagens behov av vräkare. I en mer eller mindre global marknadsekonomi, torde det kunna anses hämmande, att införa vittgående kontroll av exportvaror, och näringslivet torde ha upprättat egna standarder till vilka produkter skall anpassas. På basis av det anförda torde 1:10 HB vara obsolet.

3 kap. HB gäller burskap (se 4.3). Burskapet utgjorde fordom ett slags näringstillstånd, men har sedan näringsfrihet infördes år 1864, ej längre någon sådan betydelse, i vart fall inte primärt. Idag har burskapet den innebörden, att den burskapsägande borgaren, som har att (yrkesmässigt, får förutsättas) idka näring, bedriva hantverk eller bedriva handel i en stad, har rätt till stöd från vissa fonder och stiftelser med koppling till borgerskapssammanslutningar. Emellertid kan detta inte anses vara burskapets enda funktion, även om 1976 års proposition ger vid handen att några andra "rättsverkningar" inte finns av ett meddelat burskap. Såsom rättsliga följder av burskapet får emellertid även skäligen betraktas vad som framförs i bestämmelsen i 3:1 HB, om inskrivning i stadens bok, samt förbudet i 3:3 mot att äga burskap i två städer samtidigt. Likaså har burskapet onekligen bäring på inträde i borgerskapets organisationer i landet, vilket sannolikt för somliga kan vara en beaktansvärd social konsekvens. Ej heller kan det uteslutas att burskapet äger ett statusvärde för sin besittare, ty annars torde det saknas skäl att söka vinna burskap där några (nämnvärda) ekonomiska konsekvenser av burskapet saknas. Att burskapet inte upphörde att ha någon verkan efter näringsfrihetens införande, är, som professor Göran Lysén framfört, uppenbart genom de regleringar som tillkommit under 1960- och 1970-talet, i burskapsfrågor. Växjö kommun införde sitt nuvarande reglemente om burskap först år 1995. I Stockholm

förvaltar borgerskapet avsevärda ekonomiska tillgångar. Vad beträffar dagens syn på burskapet synes motviljan mot rättsinstitutet, och det motviljan åtföljande påståendet att bestämmelserna om burskap är att anse som obsoleta, främst komma från kommunalt håll. Kommunerna kan anses ha ett intresse av att minska arbetsbördan, och därför ej önska vad som uppfattas som onödiga ärenden. Emellertid torde burskapsinstitutet även kunna rendera positiva konsekvenser för kommunen och dess medlemmar, exempelvis genom att kommunen offentligt tillhandahåller en "stadens bok" med förteckning över kunniga hantverkare, handlare och övriga näringsidkare, som har förlänats burskap. Kommunerna skulle genom institutet kunna premiera yrkeskunniga kommunmedlemmar, genom att skänka dem den status som burskapet i sådant fall anses ge. Kommunerna torde även ha möjlighet att genom antagande av burskapsreglemente bringa handelsbalkens bestämmelser om burskap till ogiltighet, såvitt avser varje enskild kommun.

Under de senaste åren har en kammarrätt, i två sammansättningar, samt fyra länsrätter, uttalat sig om burskap. Inte i något av målen åsidosätter domstolarna handelsbalkens bestämmelser, utan kammarrätten i Jönköping uttalar uttryckligen att de alltjämt är gällande, då burskapsreglementen inte har antagits. I Karnov, där det tidigare framfördes att burskapskapitlet var att anse som obsolet, anses bl.a. kammarrättens beslut av år 2008 innebära att det idag existerar en rätt att få en ansökan om burskap prövad. Professor Ulf Bernitz m.fl. förefaller ha ansett att behandlingen av burskapsärenden utgör myndighetsutövning. Justitiekanslern har i två ärenden inte ifrågasatt kammarrättens år 2008 gjorda bedömning, utan har till och med framfört att den ideella föreningen Stockholms Borgerskap står under kanslerns tillsyn, vad beträffar burskapsärenden. Även Justitieombudsmannen synes ha ansett att en ansökan om burskap skulle undergå kommunal prövning. Göran Lysén har ansett att bestämmelserna gäller alla och envar, och att bestämmelserna i handelsbalken inte kan bli obsoleta "lokalt". NJA 1928 s 510 (se 3.2) ger visserligen vid handen att lokal sedvanerätt skulle kunna påverka ett stadgandes tillämplighet på en viss plats. Detta mål avsåg emellertid en lagregel, som snarast är civilrättslig till sin karaktär. Burskapsinstitutet synes aldrig ha varit av dispositiv karaktär, utan burskap har i alla tider varit någonting den enskilde efter prövning har förlänats av en högre samhällsmakt – borgmästare och råd, magistrat, staden, och idag kommunstyrelsen eller annan kommunal nämnd. För att den enskilde inte skall utsättas för godtycklig maktutövning, kan burskapsbestämmelserna näppeligen anses gälla i en del av riket, men inte i en annan. Tveklöst anses de gälla i vart fall i Norrköpings kommun, och enligt kammarrättens bedömning uppenbarligen även där direkta ekonomiska rättsverkningar av burskap saknas. Uttalandena av olika domstolar, i Karnov och av rättsvetare, samt det faktum att en lag om burskap tillkom 1977 och tillämpades i vart fall 1995, ger vid handen, att burskapsinstitutet inte kan anses så främmande för dagens samhälleliga och rättsliga kontext, att bestämmelserna bör anses obsoleta på denna grund. Flera personer synes dessutom ha sökt burskap även efter näringsfrihetens införande i detta land. Förty är HB 3 alltjämt gällande. Undantag från detta kommer att redogöras för i det följande. Den kommun som finner att det vore oskäligt att under dagens förhållanden tillämpa bestämmelserna om burskap, har möjlighet att anta ett burskapsreglemente, varför kapitlets giltighet inte kan anses oskäligt betungande.

I 3:1 (och även i 3:5) skall ”borgmästare och råd” avse det organ som kommunfullmäktige har beslutat, eller kommunstyrelsen. Att orden ”eller utländsk” har satts inom parentes beror uppenbarligen på äldre näringslagstiftning, och har ingen bäring på burskapet, såsom det idag ser ut. Även utlänningar torde således omfattas av stadgandet. I likhet med många äldre lagar talas det om en ”man” och ”honom”, men detta kan idag självfallet inte innebära att endast män kan förlänas burskap, utan stadgandet gäller även kvinnor. Några städer finns i rättslig mening inte kvar, utan kommunallagen talar om kommuner. Att genom en historisk undersökning av en kommun, eller annan geografisk avgränsning, exkludera vissa kommunmedlemmar från möjligheten att söka burskap, ter sig alltför godtyckligt, och kan i vart fall inte göras med mindre än att det sker i ett burskapsreglemente, utfärdat av kommunfullmäktige efter hörande av borgerskapet. Lokutionen ”stadens borgerskap” i 1964 års lag om burskap, och i HB, avser, av 1977 års proposition att döma, uppenbarligen borgerskapssammanslutningar. Organisationen Företagarna har visserligen rätt såtillvida att borgerskapet utgjorde de beslutande i en stad, men detta innebär inte att dagens kommunstyrelse (vilken snarare motsvarar ”borgmästare och råd” än ”stadens borgerskap” som sådant, historiskt sett) kan anses motsvara stadens borgerskap idag. En sådan tolkning hade inneburit att kommunstyrelsen skulle sända en remiss till *sig själv* då en ansökan om burskap inkommit, vilket ter sig uppenbart oriktigt. Den lösning som har framförts – *att* den sammanslutning av burskapsägande borgare, som äger rättskapacitet som ideell förening, i första hand skall höras såsom borgerskap, och *att* i kommunen i brist på sådan förening skall sända sin begäran om yttrande till en hantverksförening bildad vid skråväsendets upphörande, *eller* en förening som en sådan societet har uppgått i, och i brist även på sådana föreningar, till den företagarförening som har starkast anknytning till den burskapsökandes näring – förefaller betydligt mer rimlig. Rimligt synes det även vara att kommunstyrelsen och överinstanser är bundna av ett tillstyrkande från borgerskapet, om synnerliga skäl inte föranleder något annat, i och med att borgerskapets hörande, vilket instiftades först av 1734 års riksdag, måste fylla en väsentlig funktion, samt enär kommunen näppeligen bör motsätta sig burskap för någon som erhållit företagarkollektivets, eller de övriga burskapsägande borgarnas, ”välsignelse”. Den som beviljas burskap bör som bevis därpå, måhända under högtidliga former, mottaga ett burbrev.

Stadgandet om att sätta borgen har, vilket 1806 års kungliga brev utvisar, ingen bäring på dagens förhållanden. Den som har beviljats burskap tarvar ej idag kvarbliva i kommunen i sex år. Det förefaller smått besynnerligt, att Justitiekanslern menar att frågan om att sätta borgen kan prövas av domstol, då det rör sig om en handläggningsfråga. Emellertid skulle detta kunna åsyfta, att en domstol skulle kunna undanröja en kommuns beslut, att avslå eller avvisa en ansökan om burskap, såvida beslutet har sin grund i att sökanden har underlåtit att ställa borgen. Linköpings kommuns mening, att stadgandet bör analogt tillämpas så, att den som skall erhålla burskap ej skall ha några skulder för kommunalskatt, kommunala avgifter eller sociala avgifter, ter sig inte främmande vid dagens förhållanden, utan tvärtom appellerande. Skulle ett sådant villkor uppställas från kommunens sida, torde det emellertid skäligen vara kommunens sak att styrka att den enskilde häftar i skuld, och inte den enskildes sak att visa, att några skulder *inte* existerar.

3:2 torde rimligen idag böra tolkas så, att den som lyder under ”annan överhet” än den svenska staten, dvs. är utländsk, men inte svensk, medborgare, och därtill är bosatt i utlandet, ej kan vinna burskap i en svensk kommun. För denna tolkning talar, att äldre författningar synes tala om medborgarna (”undersåtarna”) som ”till lydno förbundna” med monarken, dvs. statsmakten. Det kan även misstänkas att utrikes bosatta utlänningar näppeligen har intresse av det statusvärde, eller ens det ekonomiska värde, som burskap skulle anses kunna medföra.

3:3 innehåller ett bötesstadgande för den som äger burskap i två städer samtidigt. Med hänsyn till bötesbeloppets ringa storlek, kan det misstänkas att ingen åklagare skulle driva process mot dubbelborgaren. Stadgandet synes emellertid inte äga någon motsvarighet i andra straffrättsliga lagar, och någon lag med innebörden att stadgandet inte kan tillämpas, synes inte finnas. Det kan med anledning därav inte uteslutas att stadgandet kan tillämpas och betinga 25 kronors bot.

3:5 innehåller bestämmelser om uppsägande av burskap. Den som önskar uppsäga sitt burskap skall göra detta sex månader före avflyttande eller upphörandet med näringens bedrivande på orten. ”Borgareplikten” synes idag inte ha något sakinnehåll givet genom andra författningar, men 3:1 ger vid handen att den idag får anses innebära en skyldighet att bedriva näring i staden, att tillbörligen slå vakt om den kommunala självstyrelsen (”stadens rätt och rättighet”, vilket förr snarast utgjordes av stadens regler och privilegier), samt betala kommunal inkomstskatt och övriga kommunala avgifter (se om borgensstadgandet ovan). Den längre del av stadgandet, som lyder ”Flyttar han utrikes [...] stadgat är”, får idag anses vara obsolet, med hänsyn till de sedan länge föreliggande folkrättsliga förbindelser som finns, samt en sannolikt långlig avsaknad av tillämpning. Kommunen torde vid borgarens utflyttande och uppsägande av burskap, böra intyga att denne har fullgjort sina åtaganden i enlighet med ovan. Det kan alltså vara rimligt att en näringsidkare visar att hon/han bedrivit sin verksamhet på ett önskvärt sätt, i den kommun där burskap tidigare innehades, innan burskap söks i en ny kommun. Se, om bötesstadgandet, ovan.

Om 10 kap. 12 § HB (se 4.4) skall det sägas, att den typ av borgensförbindelse, som avses i paragrafen, idag inte torde vara aktuell att underteckna. Ej längre torde någon kunna ställa borgen för att undkomma ett lagligen grundat frihetsberövande. Den borgensförbindelse som inlämnas i samband med att någon ansöker om burskap till Norrköpings kommun, kan visserligen anses röra personell borgen, men denna förbindelse står i uppenbar strid med gällande rätt (se ovan). Det saknas anledning att ifrågasätta Munukkas mening, att paragrafen saknar praktisk betydelse. Lagstadgandet om personell borgen måste med anledning av det framförda anses vara obsolet.

5. 7. Stadganden om pant

Pantinstitutet (se 4.4) är ett institut som funnits länge i detta land. 1734 års handelsbalk innehåller tvenne stadganden om pant, som ifrågasatts vara obsoleta, och som nu skall behandlas.

10:2 rör frågan om hur pant skall försäljas. Sedan länge har bestämmelserna inte brukats ofta i praktiken, och sågs som föråldrade även för över hundra år sedan. Emellertid har regering och

riksdag behandlat den ifrågavarande bestämmelsen, i olika sammanhang. Regeringen har framfört att paragrafens bestämmelser regelmässigt avtalas bort i kreditavtal av betydelse, men synes likväl anse att dessa *kan* tillämpas. Civilutskottet, vars mening gillades av riksdagen, ansåg uppenbarligen nyligen att paragrafen inte medför sådana problem att det finns skäl att göra någon översyn av den. Regeln har till tydligt syftemål att reglera hur försäljning av pant skall tillgå, då panthavare och pantsättare inte har avtalat därom. Andra lagregler om pantrealisation synes icke stå att finna, men sådan reglering torde vara behövlig, så att den panthavare eller pantsättare, som ej har avtalat om pantens försäljning, ej går förlustig sin rätt. Referatet från Kristianstadsbladet visar att det är fullt möjligt att under dagens förhållanden tolka och tillämpa HB:s regel. Även Karnov anger att bestämmelsen har tillämpats i praxis, i brist på avtal. Det torde med beaktande av det sagda vara så, att bestämmelsen, trots sitt måhända något invecklade språkbruk, i vart fall såsom den i modern tid har tolkats och tillämpats, bl.a. av Hässleholms tingsrätt, *inte* kan anses så främmande för dagens rättstillämpning eller samhälleliga kontext, att den kan sägas ha blivit obsolet. Huruvida det är materiellt *lämpligt* att bestämmelsen alltfört tillämpas, är en annan fråga, som ej skall behandlas här. Det kan emellertid konstateras att stadgandet regelmässigt avtalas bort, och problemen det skapar torde vid sådana förhållanden vara tämligen få. Den tolkning av bestämmelsen som Hässleholms tingsrätt synes ha gjort, förefaller rimlig, och lokutionen om ”häradstinget”, i bestämmelsen, bör rimligen idag anses åsyfta en hemställan till tingsrätt.

10 kap. 6 § gäller återpantsättning, och anses i flera delar vara gällande. Det saknas skäl att ifrågasätta att bestämmelsen är dispositiv, samt att kravet på underrättelse till pantsättaren, och regeln om att sämre villkor inte får uppställas vid återpantsättning, ännu gäller. Om regeln om bötande av en sjättedel av pantens värde, kan sägas att äldre bötesstadganden stundom innehåller angivelser om att bötesbeloppet skall utgöra en viss del av värdet av ett föremål (se t.ex. 22:2 och 22:8 BB – se även historiken omkring lösenbeloppet i 11 kap. 4 §, i 3.6). Detta torde emellertid inte vara förenligt med dagens straffrättsliga system, i vilket brottets ”straffvärde” skall anses styrande. Bötesstadgandet om en sjättedel av pantens värde torde, i likhet med det sedan länge förment obsoleta stadgandet angående böter om halva pantens värde, följaktligen numera vara obsolet. Däremot torde skadeståndsregeln, att den som återpantsätter skall svara för den skada som må ha uppstått till följd av felaktig återpantsättning, alltså vara gällande. Även möjligheten att ge ”rätten eller Konungens befallningshavande tillkänna” att återpantsättning skall ske, för det fall att pantsättaren inte är tillstädes (”närvarande”, i 1727 års HB-förslag), har ifrågasatts vara obsolet. Myrdal, som hävdar att obsolescens föreligger, anför att bestämmelsen saknar precision. Emellertid behöver stadgandet icke anses vara så oprecist som Myrdal vill göra gällande. Vilken betydelse termen återpantsättning än torde ha, tör det vara något pantsättaren har rätt att företa, även om det inte står i något avtal, såframt möjligheten till återpantsättning inte har avtalats bort. Det rimliga ändamålet med bestämmelsen om befallningshavanden och rätten (som i 1727 års HB-förslag endast var rätten), torde därför under dagens förhållanden vara att tillförsäkra panthavaren möjlighet att utöva sin rätt till återpantsättning. Återpantsättningens syfte för panthavaren torde vara att erhålla säkerhet för en egen skuld. Detta bör denne skäligen kunna göra, även om den ursprunglige pantsättaren/gäldenären håller sig undan. Pantbrevsutredningens

bedömning, att domstol eller länsstyrelse (i pantsättarens län) skulle kunna underrättas inför återpantsättning, är således rimlig. Den domstol som torde avses torde vara tingsrätt, ty allmän domstol omhänderhar i regel pantärenden, och det torde böra krävas att pantsättaren förefaller hålla sig undan pantavarens meddelande om återpantsättningen, för att den förstnämnde skall anses "ej när[varande]". Denuntiationsbestämmelsen torde på anförda skäl ej vara obsolet.

5. 8. Stadganden om sysslomän

De sista bestämmelserna som skall behandlas i genomgången av de ännu inte upphävda delarna av 1734 års lag, är 18 kap. HB, om sysslomän. Två paragrafer har här ansetts vara obsoleta.

18 kap. 7 § handlar om sysslomän, dvs. de som åtagit sig att göra något å annans vägnar. Sysslomannen har en plikt att utföra sitt uppdrag, och kan i regel ej bryta det utan att riskera skadeståndsskyldighet. 18:7 reglerar "laga förfall" för sysslomän, dvs. när en sådan uppdragstagare utan att riskera skadeståndsskyldighet kan frånträda avtalet. Enligt paragrafen skall det "laga förfallet" meddelas uppdragsgivaren i så pass god tid, att denne kan insätta någon annan att utföra uppdraget i den andres ställe. Uppenbart är att paragrafen tar syfte på situationer då s.k. *personlig force majeure* torde anses föreligga. Såväl äldre doktrin, som hänvisningen i NJA 1970 s 122 till (den gamla) kommissionslagen, bekräftar detta förhållande, samt det faktum att de exempel som upptas i paragrafen blott är exempel på "laga förfall", och ej en heltäckande – eller ens helt och hållet vägledande – reglering. Såväl idag som för hundra år sedan, synes "egna sysslor", dvs. vardagliga göromål för uppdragstagaren, i sig inte anses utgöra sådana beaktansvärda omständigheter, att "laga förfall" är för handen. Gällande sjukdom, kan det dock, beaktat uttalandet i propositionen till nya kommissionslagen, inte uteslutas, att sjukdom kan åberopas som "laga förfall", om verksamheten som skall företas är nära knuten till den sjuke, dvs. denne inte kan enkelt sätta någon annan i sitt ställe. En enskild näringsidkare utan anställda, torde kunna befinna sig i en slik situation. Beaktat det som uttalades i doktrinen 1897, kan det inte uteslutas att "egna sysslor" som måste utföras plötsligt och som inte kunde förutses vid avtalets ingående – för den enskilde måhända aktiviteter kopplade till närståendes väl och ve – kan räknas in bland sådant som måste anses utgöra "laga förfall". Beaktat NJA 2002 s 644 bör sådana sysslor som syftar till att inbringa sysslomannen intäkter, näppeligen utgöra "laga förfall", såvida inte synnerliga skäl, såsom en djup tillfällig ekonomisk kris samt ock många munnar att kvickt mätta, skulle föranleda annat. "Konungens tjänst" bör rimligen, emedan termen "konungen" historiskt har fått symbolisera staten – det allmänna inklusive vissa domstolar – som sådan (se t.ex. övergångsbestämmelse 7 till regeringsformen) idag tolkas som "av det allmänna ålagd plikt". Såvida den, som förbundit sig att utföra något (t.ex. företräda någon vid ett sammanträde) ett visst datum, sedermera kallas att vittna i en huvudförhandling, på andra sidan landet, denna dag, torde detta rimligen utgöra "laga förfall" för sysslomannen, såvida denne meddelar uppdragsgivaren i god tid. Rimligtvis bör det som framförs i propositionen till kommissionslagen beaktas vid bedömningen om något utgör lovligt skäl att frånträda sysslomannaavtalet, och bedömningen bör skäligen vara hårdare mot den som har en välutvecklad organisation och utför uppdraget i sin

näringsverksamhet (t.ex. en advokat med flera anställda jurister), än mot den som utför ett uppdrag utan att detta utgör näringsidkande (t.ex. en person som erhåller en obetydlig ersättning för att å en kamrats vägnar närvara vid en förenings årsmöte). Gällande rent benefika uppdrag, dvs. uppdrag varom det ej har avtalats om eller förutsatts något vederlag (ideellt arbete), torde reglerna i 18 kap. 7 § gälla, utan inskränkningar vad avses begreppet ”egna sysslor”. Det kan ej anses rimligt, att som åtagit sig att utföra ett gratisuppdrag, till varje pris är bunden därav, och även inte helt livsviktiga åtgärder måste således kunna komma i vägen för utförandet. Även här torde emellertid den som åtagit sig gratisuppdraget ha att meddela uppdragsgivaren i god tid, så att denne kan finna någon annan som kan utföra uppdraget. Med anledning av det nu framförda, saknas skäl att anse att paragrafen i 18:7 HB är obsolet, ehuru den idag måste ses i modernt ljus.

18:8 berör frågan om en uppdragsgivares frånfälle. Då det i doktrinen har anförts att paragrafen idag är obsolet, har invändningarna mot stadgandet baserat sig på att en fullmakt idag ej anses upphöra vid uppdragsgivarens död, närmast av praktiska skäl. Stadgandets första mening, om huvudmans död, måste därför anses vara obsolet. Emellertid torde detta ej vara den mest väsentliga delen av stadgandet idag. Sista meningen av stadgandet måste anses kunna ha ett självständigt rättsligt liv, oberoende av den obsoleta biten, i likhet med övriga ”halvobsoleta” stadganden. Solna tingsrätt har funnit att övertygande skäl för att anse, att 18:8 HB är obsolet i dess helhet, inte har framförts. Några slika argument har ej heller författaren gjorts uppmärksam på. Det förefaller alls ej orimligt, att en sysslomans dödsbo bör svara för det som denne i livet bort ha utgivit, av huvudmannens medel och övriga tillgångar. Lokutionen ”arvingar” bör, som tingsrätten har ansett, rimligen ej tolkas bokstavligen som arvingar, enär dessa *personligen* näppeligen kan åläggas ett redovisningsansvar, endast på grund av att de är arvtagare. En sådan förpliktelse vore oskäligt betungande. *Dödsboet* torde emellertid ha att redovisa sysslomannamedel samt utge de medel till huvudmannen, som finnes i boet vid dödstillfället. Sista meningen i bestämmelsen torde, på här och av Solna tingsrätt anförda skäl, ej anses vara obsolet.

5. 9. Sammanfattning

När nu sålunda förhoppningsvis samtliga ej upphävda stadganden ur 1734 års lag är mer eller mindre summariskt genomgångna, kan följande sägas. Det har ovan konkluderats att följande stadganden numera torde böra betraktas såsom obsoleta: ur byggningsbalken 2:1 förutom sista meningen, 2:2-4, 3:1-2, 4:1-2, 8:1-5, 9:5 andra meningen, 10:2-10, 11:3-4, 12:3-4, 13:1-6, 14:1-5, 16:2-4, 19:1-3, 22:1-3, 22:5-6, 26:3, 26:5-6 samt 27:1-10 (såvitt avser de flesta nyttjanderätter), och ur handelsbalken 1:10, delarna om flyttningsavgift i 3:5, 10:12, samt första meningen i 18:8. Även andra stadganden i sagda balkar får delvis, exempelvis vad gäller straffstadganden, anses ha blivit obsoleta. Konstateras kan emellertid, att en inte helt ringa mängd bestämmelser alltjämt eventuellt *skulle* kunna tillämpas, i modern tolkning, även under dagens förhållanden, och de som har omfattats av analysen är: ur byggningsbalken 2:1 sista meningen, 9:5 första meningen, 10:1, 11:1-2, 12:1-2, 16:1, 21:1-2, 22:7-8 (förutom det som står om hundar), samt ur handelsbalken 3:1-3, 3:5 (förutom det om utflyttningsavgift), 10:6, 18:7 samt 18:8 (sista meningen), dvs. 19 st.

6. Källförteckning

Författningar som ingår eller har ingått i Svensk Författningssamling eller någon annan svensk eller finsk officiell författningssamling, samt kyrkoordningen, kommer inte att redovisas här. Samtliga elektroniska dokument fanns tillgängliga den 7 januari 2010. Vedertagna förkortningar av förlagsnamn (t.ex. ”P A Norstedts & Söner” skrivs ut ”Norstedts”) används här.

6. 1. Kommenterad eller okommenterad lagtext

Sveriges rikets lag, gillad och antagen på riksdagen 1734: till 200-årsdagen av lagens tillkomst efter den första i antikva tryckta upplagan av år 1780 utgiven i facsimile 1934, ur Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av riksens ständers beslut, band III, Svensk juristtidning, Stockholm 1934 (1780 års lagutgåva)

Sveriges Rikes Lag, Kongl. Tryckeriet, Stockholm 1808 (1808 års lagbok)

Sveriges Rikes Lag, Expeditionen af Victoria, John Björkmans boktryckeri, Stockholm 1890 (1891 års lagbok)

Sveriges Rikes Lag, Skarin, R. (utg.), tjuogoandra upplagan, 1901, Norstedts, Stockholm 1900 (1901 års lagbok)

Sveriges rikets lag, Hellquist, C. G. (utg.), Norstedts, Stockholm 1962 (1963 års lagbok)

Sveriges rikets lag, Olle Höglund (utg.), Norstedts, Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1992 (1992 års lagbok)

Sveriges rikets lag, Gregow, Torkel (utg.), Norstedts, Stockholm 2009 (2009 års lagbok)

Karnovs elektroniska version, Thomson Fakta (Karnov)

6. 2. Uppslagsverk

Juhlin-Dannfelt, Herman (red.), *Lantmannens uppslagsbok*, Norstedts, Stockholm 1923

Nationalencyklopedins elektroniska version

Nordisk familjebok, utgiven av Gernandts boktryckeri-aktiebolag

Nordisk familjebok, andra bandet: Barometer – Capitularis, Stockholm 1878

Nordisk familjebok, 11 bandet: Militärkonventioner – Nådaval, Stockholm 1887

Nordisk familjebok, 13 bandet: Pontin – Ruete, Stockholm 1889

Nordisk familjebok, 18 bandet: Värja – Öynhausen, Stockholm 1894

Nordisk familjebok, utgiven av Iduns Kungl. Hofboktryckeri

Nordisk familjebok, första bandet: A – Armati, Stockholm 1904

Nordisk familjebok, utgiven av Nordisk familjeboks tryckeri

Nordisk familjebok, andra bandet: Armatoler – Bergsund, Stockholm 1904

Nordisk familjebok, tredje bandet: Bergsvalan – Branstad, Stockholm 1905

Nordisk familjebok, femte bandet: Cestius – Degas, Stockholm 1906
Nordisk familjebok, nionde bandet: Fruktodling - Gossensass, Stockholm 1908
Nordisk familjebok, 11 bandet: Harrisburg - Hypereides, Stockholm 1909 (Harrisburg –
Hypereides)
Nordisk familjebok, 12 bandet, Hyperemi - Johan, Stockholm 1910 (Hyperemi – Johan)
Nordisk familjebok, 15 bandet: Kromat – ledväska, Stockholm 1911
Nordisk familjebok, 20 bandet: Norrsken - Paprocki, Stockholm 1914
Nordisk familjebok, 23 bandet: Retzius - Ryssland, Stockholm 1916
Nordisk familjebok, 25 bandet: Sekt – slöjskifling, Stockholm 1917
Nordisk familjebok, 28 bandet: Syrten-vikarna - tidsbestämning, Stockholm 1919
Nordisk familjebok, 29 bandet: Tidsekvation - Trompe, Stockholm 1919
Nordisk familjebok, 31 bandet: Ural - Vertex, Stockholm 1921
Nordisk familjebok, 32 bandet: Werth - väderkvarn, Stockholm 1921
Svenska Akademiens ordboks elektroniska version (SAOB), tillgänglig via
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

6. 3. Propositioner

Kungl. Maj:ts prop. 1964:163
Kungl. Maj:ts prop. 1969:128
Kungl. Maj:ts prop. 1972:11
Kungl. Maj:ts prop. 1972:122
Kungl. Maj:ts prop. 1972:160
Kungl. Maj:ts prop. 1973:160
Kungl. Maj:ts prop. 1974:24
Prop. 1975:48
Prop. 1976/77:1
Prop. 1978/79:53
Prop. 1981/82:194
Prop. 1982/83:59
Prop. 1984/85:63
Prop. 1985/86:123
Prop. 1986/87:58
Prop. 1987/88:71
Prop. 1994/95:228
Prop. 1998/99:38
Prop. 1999/2000:18
Prop. 2001/02:59
Prop. 2002/03:74
Prop. 2007/08:163
Prop. 2008/09:88

6. 4. Statens offentliga utredningar

SOU 1982:57
SOU 1990:51
SOU 1997:41
SOU 1997:47
SOU 2000:56
SOU 2003:116
SOU 2004:100
SOU 2004:7
SOU 2007:90

6. 5. Departementsserien

Ds 2002:33
Ds 2003:38

6. 6. Tingsrätterna

Solna tingsrätts dom 2003-12-22 i mål nr. T 2465-01

6. 7. Hovrätterna

Rättsfall från hovrätterna

RH 134:84
RH 1987:168
RH 1993:22
RH 1997:47
RH 2004:19

Opublicerade mål

Svea hovrätts protokoll 2004-05-12 i mål nr. Ö 537-04
Hovrätten för Västra Sveriges dom 2005-09-22, i mål nr. B 3171-05
Svea hovrätts protokoll 2008-01-16, i mål nr. Ö 9076-07
Göta hovrätts dom 2009-03-06 i mål B 3002-08
Göta hovrätts dom 2009-06-02, i mål T 2770-07

6. 8. Högsta domstolen

Nytt juridiskt arkiv I

NJA 1891 s 400

NJA 1902 s 538
NJA 1914 s 60
NJA 1915 s 90
NJA 1918 s 205
NJA 1919 s 1
NJA 1924 s 173
NJA 1928 s 510
NJA 1934 s 405
NJA 1937 s 94
NJA 1940 s 648
NJA 1944 s 356 II
NJA 1944 s 471
NJA 1945 s 278
NJA 1950 C 124
NJA 1952 s 177
NJA 1953 s 409
NJA 1955 s 39
NJA 1957 s 539
NJA 1957 s 539
NJA 1960 s 49
NJA 1961 s 26
NJA 1965 C 1091
NJA 1965 s 285
NJA 1969 s 340
NJA 1970 s 122
NJA 1975 s 533
NJA 1983 s 232
NJA 1985 s 205
NJA 1986 s 637
NJA 1998 s 390
NJA 2001 s 115
NJA 2001 s 65 I och II
NJA 2002 s 577
NJA 2002 s 644

6. 9. Länsrätterna

Länsrättens i Östergötlands län dom 2008-03-07 i mål nr 840-08 E
Länsrättens i Örebro län beslut 2008-04-17 i mål nr 337-08 E
Länsrättens i Gotlands län beslut 2008-06-09 i mål 255-08 E
Länsrättens i Kalmar län dom 2009-02-05 i mål 1798-08

6. 10. Kammarrätterna

Kammarrättens i Göteborg dom 2003-02-19, i mål nr. 1668-2001

Kammarrättens i Jönköping beslut 2008-04-01 i mål nr. 1010-08

Kammarrättens i Jönköping beslut 2009-06-11 i mål nr. 610-09

6. 11. Regeringsrätten

Regeringsrättens årsbok

RÅ 1994 ref. 8

RÅ 1995 ref. 36

6. 12. Svensk juristtidning

SvJT 1924 rf. s 25

SvJT 1925

SvJT 1932 rf. s 33

6. 13. Riksdagen

Civilutskottets betänkande 2008/09:CU26

Kulturutskottets betänkande KrU 1984/85:8

Lagutskottets betänkande nr. 68 i *Bihang till Samtliga riks-ståndens protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm Åren 1863 och 1854*, sjunde samlingen, 1^{sta} Afdelningen

Lagutskottets utlåtande nr. 18, i *Bihang till riksdagens protokoll 1922*, 9 saml. 1 avd. 17 häft., Svenska Tryckeriaktiebolaget, Stockholm 1922

Lagutskottets betänkande LU 1980/81:26

Lagutskottets betänkande LU 1983/84:5

Lagutskottets betänkande 2005/06:LU12

Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01:MJU09

Motion 2008/09:C328, *Avskaffande av 10 kap. 2 § handelsbalken*, av Inge Garstedt (m), 2008-09-25

Högvärdiga preste-ståndets protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1854, b. 9, Stockholm 1855

Protocoll hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1853, andra häftet, Stockholm 1854

Riksdagens protokoll 1989/90:8

Riksdagsskrivelse 1980/81:371

Riksdagsskrivelse 1984/85:89

6. 14. Regeringen

Regeringens beslut 2004-05-13 i ärende M2003/497/F/P, angående överklagande i fråga om bygglov på Grötö 1:108 i Öckerö kommun

Dir. 2009:57: *Översyn av djurskyddslagstiftningens utformning och innehåll*

6. 15. Länsstyrelserna

Länsstyrelsens i Västra Götalands län beslut 2001-02-07 i ärende med dnr. 204-31401-1999
Länsstyrelsen i Västra Götalands län, *EKO-bladet: Odlarbrev om ekologiskt lantbruk, maj 2. 2000*, <http://www4.o.lst.se/pdf/eko000508.pdf>

Larsson, Krister, Simonsson, Gunilla, *Den halländska skogen - människa och mångfald: En underlagsrapport till en regional strategi för skogsskydd*, Länsstyrelsen i Hallands Meddelande 2003:7, Länsstyrelsens Tryckeri, Halmstad 2003 (Länsstyrelsen i Halland)

6. 16. Övriga myndighetsbeslut, myndighetsskrivelser och offentliga handlingar

Borgensförbindelse avseende fotografmästare Inge Hallberg, tecknad i Norrköping den 23 november 1996

Borgensåtagande avseende anläggningsmästare Göran Carlsson, Norrköpings kommuns handlingsnr. 2009.76325

Företagarna Gotlands skrivelse ”Ang. begäran om yttrande över ansökan om burskap (Dnr 2008/0091-10)”, inkommen till Gotlands kommuns kommunstyrelse 2009-04-07

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse 2008/09

Justitiekanslerns skrivelse 2009-03-06, i ärende med dnr. 1100-09-21

Justitiekanslerns skrivelse 2009-12-09 i ärende med dnr. 825-09-21

Justitieombudsmannens beslut 2008-08-11 i ärende med dnr. 3180-2008

Kommunledningskontorets i Örebro skrivelse 2008-12-29 i ärende Ks 86/2008

Landsarkivets i Visby yttrande ”Ang burskap”, dnr. ViLA 421-2008/837

Linköpings kommuns svaromål till länsrätten i Östergötlands län 2009-03-24, i ärende med dnr. Ks 2008-0108

Norrköpings kommuns kommunstyrelsens burbrev beträffande Inge Hallberg, utfärdat den 11 december 1996

Skrivelse från Felix Meijer i länsrättens i Örebro län mål 277-09, inkommen 2009-02-25

Statens Naturvårdsverks skrivelse 1981-08-26, Dnr. 25-5369-79

Sveriges advokatsamfundets yttrande till Finansinspektionen över Förslag till direktiv om finansiella säkerhetsordningar, 2001-05-29, R 7843/2001 (Samfundet), tillgänglig via förbundets webbplats:

http://www.advokatsamfundet.se/Documents/Advokatsamfundet_sv/Remissvar/21492_20060922135025.pdf

Åklagarkammaren i Linköpings underrättelse 2006-01-24 i ärende med ärendenummer 203A-

259-06, avseende ärende K2512-06, 050006000784

Örebro kommunstyrelsens protokoll för möte onsdagen den 21 januari 2009 kl. 15.00 – 16.15

6. 17. Litteratur

Artiklar

- Amilon, J. A., *Sveriges häradsallmänningar*, i Svenska Skogsvårdsföreningens tidskrift 1918, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1918
- Anon., *Huru urskogens karakteristiska representanter försvinna* i Einar Lönnberg (utg.), *Fauna och flora: populär tidskrift för biologi*, häfte 1, 1907, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1907
- Anon., *Professor ger stöd åt krav på burskapsbrev*, Östra Småland, A-delen 2008-01-15
- Anon., *Självstyrelsen i svenskt samhällsliv*, Norstedts, Stockholm 1934
- Augustsson, Oscar, *Enmannaföreningars rättsliga möjligheter i synnerhet, och ideella föreningars rättskapacitet i allmänhet*, Förvaltningsrättslig Tidskrift 3/2009
- Augustsson, Oskar Z, *Burskap: ett obsolet rättsinstitut eller en mänsklig rättighet?*, Förvaltningsrättslig Tidskrift, 4/2008 (Augustsson)
- Bäärnhelm, Mauritz, *Fördel saklega*, SvJT 2001 (Bäärnhelm),
- Chydenius, Wilhelm, *Om inlag och ombud*, i Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, trettioandra årgången, J. Simelii Arfv. Boktryckeri Aktiebolag, Helsingfors 1897
- Eberstein, Gösta, *Byggningsbalken, Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av riksens ständers beslut*, band I, Svensk juristtidning, Stockholm 1934
- Fischerström, Johan, *Anmärkingar om Södra-Halland, Boskaps Skötselen*, ur Kongl. Vetenskaps Academiens handlingar för år 1761, vol. XXII, Lars Salvius, ' Stockholm 1761
- Gräns, Minna, *Om hjälpvetenskapens betydelse för rättstillämpningen och vetenskapen*, JT 2006–07
- Hedberg, Rune, *Nytta och Nöje - Lagar, förordningar, reglementen mm*, 2001-01-04 <http://www.kupan.se/BinOBiodling/Nyttaonoje/lagar.html#grundlag>
- Hjärne, Erland, *Märke, män och mästare: Några ord om runristningen på Hogrän-stenen*, Saga och Sed: Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok 1945, Uppsala 1946
- Liljedahl, Gunnar, *Stadganden om bin i svensk rätt: En översikt från forna tider till våra dagar*, i *Boken om bina*, Bonniers, Stockholm 1943 (Liljedahl)
- Lindquist, Bertil, *Den skandinaviska bokskogens biologi*, i Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskrift, tredje häftet, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1931
- Malmer, Elin, *De försvunna ederna: Samhällets rationalisering och avskaffandet av tro- och huldhetseden samt befattningssederna*, Scandia 1996 (62:2), BTJ Tryck AB, Lund 1996

- Myrdal, Janken, *Legoboskap*, Rig: Kulturhistorisk tidskrift 71:3 (1988), Föreningen för svensk kulturhistoria 1988
- Nilsson, Ewe, *Ovanligt mål inför rätten: Pantsatta klockor och guldföremål ska realiseras efter gammal lag*, Kristianstadsbladets nätupplaga:
<http://www.kristianstadsbladet.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20040420/HASSLEHOLM/104200343>
- Nyrinder, Ewa, "Lagbrytare" vill markera mot föråldrad lag, Östgöta Correspondenten, 2006-01-31, s B3
- Odén, Birgitta, *Stockholms äldre vågböcker*, i Scandia: Tidskrift för historisk forskning (Scandia), 1959 (25:2) Bokförlaget Natur och kultur, Oslo 1959 (Odén)
- Odhner, C. T., *Bidrag till Svenska Stadsförvaltningens Historia*, i Årsskrift utgiven av Kongl. Vetenskaps-societeten i Uppsala, C. A. Leffler, Uppsala 1861
- Persson, Camilla Gaffa, *Linnéfamiljens bisyssla*, Ultunesaren, nr 2/2007
- Qviström, David, *Prästgårdar till salu*, Kyrkans Tidning 2008-02-07,
http://www.kyrkanstidning.com/nyheter/prastgardar_till_salu_0_4291.news.aspx
- Schalling, Erik, *Allmänningar i Minnesskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland den 13 december 1934, 200-årsdagen av rikens ständers beslut*, band II, Svensk juristtidning, Stockholm 1934
- Schulzenheim H. von., *Rätten till skogsavkastning å biskoparnas sätesgårdar och löningshemman*, Svenska Skogsvårdsföreningens tidskrift 1918, Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1918
- Svensson, Kalle, *Skit i lagen och moralen!*, Yelah 2007-11-05,
<http://www.yelah.net/articles/debatt20071105>
- Törnebladh, J., *Om det äldre byggnadssättet hos svenska allmogen*, ur Läsning för svenska folket, 23 bandet, Norstedts, Stockholm 1912

Böcker och andra skrifter

- Anders Fredrik Dalin, *Ordbok öfver svenska språket*, vol. 1, Joh. Beckman, Stockholm 1850
- Arnesdotter, Ingrid, *Om betalningsinställelse och offentligt ackord*, Norstedt, Stockholm 1982
- Arvidsson, Adolf Iwar, *Svenska fornsånger: en samling af kämpavisor, folk-visor, lekar och dansar, samt barn- och vall-sånger*, andra delen, Norstedts, Stockholm 1837
- Attman, Artur (red.), *Forsmark och vallonjärnet*, Forsmarks kraftgrupp, Stockholm 1987
- Axelsson Linkowski, Weronika, Svensson, Roger, *Träd och buskar i jordbrukslandskapet: Värden och hot – en litteraturgenomgång*, Centrum för biologisk mångfald, ISBN: 978-91-89232-35-8, 2009
- Bergman, Carl Gunnar, *Studier i svensk servitutsrätt*, Almqvist & Wiksell, Uppsala 1909
- Bo-A. Wendt, *Landslagsspråk och stadslagsspråk: stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*, Lund Univ. Press, Lund 1997
- Carlén, Richard, *Kommentar öfver Strafflagen*, Norstedts, Stockholm 1866
- Cederschiöld, Fredrik Johan, *Menniskors aprioriska, eller rationela, pligt-lära*, C. Fr. Berling,

Lund 1828

- Clemedson, Carl-Johan, *Toresunds socken : kulturhistoria, vegetation, flora*, Södermanlands museum, Nyköping 1981
- Dahlgren, F. A. (red.), *Lagförslag i Carl den niondes tid*, Norstedts, Stockholm 1864
- Dwight Whitney, William, *The Century dictionary : An Encyclopedic Lexicon of the English Language: prepared under the superintendence of William Dwight Whitney*, pt. 7, New York 1889
- Enghoff, Karl, *Kristianstads historia 1614-1948: översiktlig framställning*, Kristianstads boktryckeri-Aktiebolag, Kristianstad 1949
- Freudenthal, A. O., *Östgötalagen med förklaringar*, Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets Tryckeri, Helsingfors 1895
- Frödevik, Camilla, *Kan man genom ett originärt fång förvärva äganderätten till en byggnad* (magisteruppsats vid Linköpings universitet), Linköping 2003
- Glenting, Markus, *Brand i äldre trähusbebyggelse*, Rapport 5099, Brandteknik, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, ISSN: 1402-3504, Lund 2002
- Granér, Staffan, *Samhävd och rågång: Om egendomsrelationer, ägoskiften och marknadsintegration i en värmländsk skogsbygd 1630-1750*, Göteborg 2002, ISBN 91-85196-54-1 (Granér)
- Haataja, Kyösti, *Vuokran käsité : Yksityismaan vuokrasta maalla nykyään voimassa olevan Suomen lainsäädännön mukaan. Vuokralakitutkimuksia 1* (akademisk avhandling), Porvoo 1921
- Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Norstedts 2008 (Hellner-Radetzki),
- Hellquist, Elof, *Svensk etymologisk ordbok*, Gleerups, Lund 1922 (Hellquist),
- Hult, Daniel, *Hyra av lös sak i kommersiella avtalsförhållanden – Behövs det ny lagstiftning?*, (magisteruppsats från Högskolan i Jönköping) 2008
- Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof, *Wärend och wirdarne: ett försök i svensk ethnologi*, andra delen, Norstedts, Stockholm 1868
- Kongl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, *Handlingar rörande Skandinaviens historia*, tjugonionde delen, Hörbergska Boktryckeriet, Stockholm 1848
- Kongl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, *Historiska handlingar*, tredje delen, Norstedts, Stockholm 1863
- Kristensen Daa, Ludvig, *Svensk-norsk haand-ordbog*, Guldberg & Dzwonkowski, Oslo (då Kristiania) 1841
- Kuylentierna, Carl W. U., *Om rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman: med särskild hänsyn till å desamma förbehållna enskilda rättigheter* (universitetsavhandling), Lund 1916
- Källström, Staffan, *En filosof i politiken: Vilhelm Lundstedt och äganderätten*, Stockholms universitet, Stockholm 1991
- Lidman, Hans (red.), *Fäbodrar*, LT:s förlag, Stockholm 1965
- Liljenstrand, Axel Wilhelm, *Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende, jemte ett blad ur*

- dess kulturhistoria*, 2 uppl., Lindstedts antikvariska bokhandel, Helsingfors 1894
- Lindberg, Erik, *Borgerskap och burskap*, Erlanders Gotab, Stockholm 2001
- Linde, Lars Gustaf, *Försök till systematisk framställning af svenska ekonomi-lagfarenheten*, N. M. Lindh, Örebro 1852
- Linné, Carl von, *Carl Linnæi Skånska resa, på höga öfwerhetens befallning förrättad år 1749. Med Rön och Anmärkningar uti Oeconomien, Naturalier, Antiquiteter, Seder, Lefnads-sätt. Med Tilhörige Figurer. Med Kongl. Maj:ts Allernådigste Privilegio*, Lars Salvius, Stockholm 1751
- Malmström, Sten, Györki, Iréne, *Bonniers svenska ordbok*, Bonniers, Finland 1980
- ”Matteus”, *Matteusevangeliet, Nya Testamentet*, Samuel Rumstedt, Stockholm 1858
- Montelius, Jan-Olof, *Tillkomsten av 1891 års vägslag*, inlägg vid 23:e Nordiska historikermötet i Tammerfors 1997, tillgänglig via http://www.vv.se/PageFiles/19301/1891_ars_vaglag.pdf?epslanguage=sv
- Myrdal, Staffan, *Återpantsättning: om pantsättning av pant och panträtt*, Norstedts juridik, Stockholm 2005 (Myrdal)
- Norlind, Tobias, *Svenska allmogens liv i folksed, folktro och folkdiktning*, 2 uppl., Bohlin, Stockholm 1925
- Nyman, Carl Fredrik, *Utkast till svenska växternas naturhistoria eller Sveriges fanerogamer skildrade i korthet med deras växtställen och utbredning*, 2:a bandet, N. M. Lindh, Örebro 1868
- Nyström, Per, *Stadsindustriens arbetare före 1800-talet*, Tiden, Stockholm 1983
- Olander, Gunnar, *Studier över det inre tillståndet i Sverige under senare delen av Karl XII:s regering med särskild hänsyn till Skaraborgs län* (högskoleavhandling), Göteborg 1946
- Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod*, Fritzes, Göteborg 1995 (Peczenik II)
- Peczenik, Aleksander, *On Law and Reason*, Kluwer Academic Publishers, Nederländerna 1989 (Peczenik I)
- Quiding, Nils Herman, *Svenskt allmänt författningsregister för tiden från år 1522 till och med år 1862*, Norstedts, 1865 (Quiding)
- Räddningsverket och Riksantikvarieämbetet, *Brandskydd i trästäder: Strategi för skydd av centrala Eksjö*, Sjuhäradsbygdens tryckeri, ISBN: 91-7253-044-8, Borås 1999
- Sandklef, Albert, *Varbergs historia*, Varbergs stad, Varberg 1963
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, första bandet: Westgöta-Lagen*, Z. Haeggström, Stockholm 1827 (Schlyter - Westgötalagen)
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, tredje bandet: Uplandslagen*, Norstedts, Stockholm 1834 (Schlyter - Uplandslagen),
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, femte bandet: Westmannalagen*, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1841
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af*

- Sveriges Gamla Lagar, tionde bandet: Konung Magnus Erikssons Landslag*,
Berlingska Boktryckeriet, Lund 1862 (Schlyter - Landslagen)
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, tolfte bandet: Konung Christoffers landslag*, Berlingska boktryckeriet, Lund 1869
- Schlyter, Carl Johan (utg.), *Corpus iuris Sueo-Gotorum antiqui: Samling af Sveriges Gamla Lagar, elfte bandet: Konung Magnus Erikssons stadslag*, Berlingska Boktryckeriet, Lund 1865 (Schlyter – Stadslagen),
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band I: Lagkommissionens protokoll, 1686-1693*, Almqvist & Wiksell (liksom II-VIII) Uppsala 1900 (Förrarbetena I)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band III: Lagkommissionens protokoll, 1712-1735*, Uppsala 1901 (Förrarbetena III)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band IV: Lagkommissionens förslag, 1686-1697*, Uppsala 1902 (Förrarbetena IV)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band V: Lagkommissionens förslag, 1698-1718*, Uppsala 1903 (Förrarbetena V)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band VI: Lagkommissionens förslag, 1719-1734*, Uppsala 1904 (Förrarbetena VI)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band VII: Utlåtanden öfver lagkommissionens förslag*, Uppsala 1908 (Förrarbetena VII)
- Sjögren, Wilhelm (utg.), *Förrarbetena till Sveriges rikets lag 1686-1736, band VIII: Riksdagshandlingar angående lagkommissionens förslag*, Uppsala 1909 (Förrarbetena VIII)
- Starbäck, Carl Georg, Bäckström, Per Olaf, *Berättelser ur svenska historien*, 8 bandet: *Frihetstiden*, A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, Stockholm 1886
- Stiernman, Anders Anton von, *Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar &c. angående Sweriges rikets commerce, politie och oeconomie uti gemen, ifrån år 1523. in til närwarande tid. Uppå hans kongl. maj:ts nådigesta befallning giord af And. Anton von Stiernman*, tredje delen, Kungl. tryckeriet, Stockholm 1753
- Strinnholm, Anders Magnus, *Sveriges historia i sammandrag, tredje bandet: Gustaf I och hans tid*, Hörbergiska boktryckeriet, Stockholm 1860
- Thelin, Krister, "Lösningen är inte vare sig ny lagstiftning eller nätetikombudsman", i Rapport från God Etik på Nätet, En hearing anordnad av IT-kommissionen, Riksdagens andrakammarsal, 1998–05–25, tillgänglig via <http://www.codex.vr.se/texts/God%20etik.pdf>
- Thyselius, Pehr Erik, *Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia*, andra häftet, N. M. Lindhs boktryckeri, Örebro 1841
- Tillhagen, Carl-Herman, *Skogarna och träden: naturvård i gångna tider*, Carlsson, Stockholm 1995
- Wangö, Joël, *Historier från Lagadalen : skildringar ur folklivet i gamla tider*, vol. 1, Gleerup,

Lund 1955

Wessén, Elias, Holmbäck, Åke, *Magnus Erikssons landslag. I nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessén*, Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning, Rätthistoriskt bibliotek, sjätte bandet, Nordiska bokhandeln, Stockholm 1962

Wester, Nils, *Kungliga politi- och brandkommissionen: studier rörande Stockholms stads politiväsen under 1700-talet*, Stockholms kommunalförvaltning, Stockholm 1946

Winroth, Alfred Ossian, *Strödda uppsatser IV: Om skadestånd*, 2 uppl., Akademiska boktryckeriet, Uppsala 1907 (Winroth),

Winroth, Alfred Ossian, *Strödda uppsatser IV: Skadegörelse i utomobligatoriska rättsförhållanden*, lilla upplagan, N. Fr. Carlströms Boktryckeri, Lund 1895

Östergren, Olof, *Nusvensk ordbok*, tionde bandet: Vä-Ö, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1972

6. 18. Webbplatser

@-GRIS, en del av tidningen GRIS, den 10 februari 2006,

<http://www.grisportalen.se/huvudsida/@gris/2006/egris0607.html>

Kungsbacka kommuns webbplats undersida om Äskhult,

http://www.kungsbacka.se/sitetemplates/KBInformationPage_____3120.aspx

Västerviks kommun: *Platser väl värda ett besök...*,

http://www.vastervik.se/sites/turist/templates/Turist_Page.aspx?id=6094.

Äskhults by: *Om Äskhult*, http://www.askhultsby.se/om_askhult.htm

6. 19. E-brev och telefonsamtal

Beck-Friis, Johan, Sveriges Veterinärförbund, e-brev 2010-01-04:

Generellt sett tror jag inte att veterinärer får gläpord, klander eller förebräelser pga av vårt yrkesval. Min personliga erfarenhet är att människor jag pratar med tvärt om ofta säger sig ha velat bli veterinär men inte haft tillräckliga betyg. Jag har nog aldrig träffat någon som kritiserat mitt yrkesval. Sedan betyder inte det alla alla håller med om vad enskilda veterinärer tycker eller gör, men det är en annan fråga.

Eriksson, Anita, Norrköpings kommun, e-brev 2010-01-04:

Se bifogad handling om burskap, där det står att burskapet förlorade sin betydelse i och med 1846 års fabriks- och hantverksordning, då skräväsandet upphörde. Idag är det för kommunens del endast upprätthållande av traditionen. Om det tidigare (före 1846) hänt att någon person krävts på en tolfedel av sin egendom vid flytt utomlands, har jag ingen uppgift om. Hänvisar till Norrköpings kommuns stadsarkiv.

Granér, Staffan, telefonsamtal 2010-01-04

Johnsson, Agneta, Veterinärer i Sverige, e-brev 2009-12-29 och 2009-12-30:

Boman: Jag [...] undrar, med anledning av en gammal lag, om ni veterinärer idag generellt sett upplever något obehag till följd av gläpord eller andra förebräelser eller klander riktade mot er p.g.a. ert yrkesval? (091229)
Boman (efter förfrågan om lagrum): "Var som förevisar någon att han få hulpiit, åderlätit, botat eller snöpt" i byggningsbalkens 22 kap.
Johnsson: Ok – sa mig inte så mkt, men några "gläpord eller förebräelser" har jag aldrig blivit utsatt för pga mitt yrkesval (091229)
Johnsson (efter förfrågan om hon kunde tala för den övriga föreningen): Återkommer efter att ha talat med styrelsen (07:28, 091230)
Johnsson: Ingen har upplevt "gläpord eller förebräelser" pga vårt yrkesval! (16:06, samma dag)